

De brochures van den heer TINDAL.

HENRY TINDAL, »Nederland in gevaar».

Geen sensatieroman, maar werkelijkheid.

Idem.

Vervolg.

Amsterdam, ELLERMAN, HARMS & C^o. 1889.

De Schrijver der hier genoemde brochures heeft zich ten doel gesteld, de aandacht van het Nederlandsche volk te vestigen op leemten in ons verdedigingsstelsel; op het uitgeven van groote sommen voor onnoodigen kazernebouw, en vooral op de kortzichtigheid der militaire autoriteiten, die, versuft als zij zijn door bestudeering van buitenlandsche schrijvers en door het uitdenken van allerlei omstandigheden, waaronder het vaderland zou kunnen worden aangevallen, juist het meest dreigende gevaar over het hoofd zien. Door zijn aanvankelijk geheimzinnig optreden en zijn op hoogen toon geuite verzekeringen schijnt hij bij het op militair gebied zoo onkundige Nederlandsche publiek een hoogst ontmoedigenden en verontrustenden indruk te hebben gemaakt; onder andere heeft het zoozeer verbreide en gewoonlijk kalme *Nieuws van den Dag* een noodkreet geslaakt, die wel in staat is den diepst ingedommelde met schrik uit zijn zoete rust te wekken, en heeft het als het ware geëischt, dat of de beschuldigingen van den Schrijver zullen worden weerlegd, als iemand dit kan, of dat zij ter harte genomen zullen worden, en men zich daarbij zal haasten. »Wanneer een van beide, weerleggen of waardeeren, verzuimd wordt, dan stapelen zich de onwil en het landverraad op de onkunde en de domheid» zegt de redactie in hare opgewondenheid.

Ofschoon van meening, dat die sommatie te veel vordert, omdat in een drukken werkkring geplaatste personen hun tijd beter kunnen besteden dan aan uitvoerige bespreking van geschriften, zich kenmerkend door zelfverheerlijking en overdrijving, kwetsend voor bepaalde personen en voor een geheele categorie van officieren, die zich onder de besten van het leger mogen rangschikken, en over het geheel meer getuigend voor een levendige phantasie dan voor de zucht om de feiten geheel naar waarheid voor te stellen, zoo

hebben we het nuttig geacht om voor een enkele maal die meening ter zijde te stellen en gehoor te geven aan de uitnoodiging der Redactie van dit tijdschrift, om de brochures van den heer TINDAL te bespreken. We doen dit, vooreerst omdat we gaarne willen aannemen, dat de Schrijver zich uitsluitend door vaderlandsliefde heeft laten drijven en dus de oogen niet zal sluiten voor hetgeen tegen zijn beweringen kan worden aangevoerd, en ten andere omdat in zijn geschriften ook veel behartigingswaardigs voorkomt. We zullen ons echter bepalen tot de hoofdzaken en alle persoonlijke aanvallen geheel onbesproken laten; wilden we de brochures woord voor woord volgen, ons opstel zou een veel te grooten omvang verkrijgen. We zijn toch reeds genoodzaakt geworden, afstand te doen van ons aanvankelijk voornemen om de uiterste beknoptheid te betrachten; want de Schrijver heeft de geschiedenis ter hulp geroepen en verstaat in hooge mate de kunst om in enkele klinkende phrases op verschillende feiten en omstandigheden een eigenaardig en min gunstig licht te werpen; ten einde zijne geschiedkundige aanhalingen te bestrijden en de feiten in het juiste licht te stellen, zijn we verplicht tot uiteenzettingen van oorzaken en omstandigheden, die veel meer tijd en ruimte vorderen dan de beschuldigingen zelve.

I.

Niemand zal ontkennen, dat het bewaren der onafhankelijkheid van het Nederlandsche volk de eerste plicht der regeering is. Het is dus natuurlijk, dat de Ministers van Oorlog en Marine, met de hun toegevoegde autoriteiten, de vraag overwegen, op welke wijzen die onafhankelijkheid zou kunnen worden bedreigd. Naar gelang van den uitslag dier overwegingen moeten uit den aard der zaak voorbereidingen in verschillende richtingen worden genomen; voor mobilisatie en concentratie van het leger bijv. zal o. a. spoorwegvervoer op groote schaal noodig zijn. De regeling van dit vervoer, zoodanig dat alles goed in elkander grijpt, eischt niet alleen zorgvuldig overleg en veel tijd, maar moet ook rekening houden met de vraag, vanwaar het gevaar kan komen; bij een conflict met Engeland zullen, zooals vanzelf spreekt, de levende strijdkrachten op heel andere punten worden bijeengebracht dan bij een oorlog met Duitschland of bij maatregelen tot handhaving onzer neutraliteit. Bij dit alles kan men zich meer of minder gevallen denken; volgens den heer TINDAL zijn er door ons kriegsbestuur zeven aangenomen, die gemakshalve met de letters A—G worden aangeduid. Dat het goed gezien is om de details dezer voorbereidingen zoo veel mogelijk geheim te houden, zal wel geen betoog behoeven; hoe meer toch een eventuele vijand daarvan weet, des te beter zal hij in staat zijn om stoornis te brengen in de uitvoering der vooraf beraamde maatregelen.

Zoo oppervlakkig gezien, zou men meenen, dat in die handelwijze een logische gedachtengang is te bespeuren, maar de heer TINDAL is van een gansch ander gevoelen. Hij doet het voorkomen, — op welke gronden blijft een raadsel — alsof het Departement van Oorlog in den waan verkeert, dat zich slechts zeven gevallen kunnen voordoen, waarin Nederland in oorlog kan geraken, en dat daarenboven onze tegenstanders in die gevallen zullen handelen, precies zooals men zich dit voorstelt. Ontstaat nu bij die onderstelling een oorlog in een achtste geval, of wel, willen onze tegenstanders niet handelen zooals zij volgens dat Departement handelen moeten, dan zijn wij *steeds* verloren; niet alleen in dit achtste geval, doch ook in alle andere, welke het Departement van Oorlog niet voorzag.

Laat ons beginnen met te vermelden, dat wij geheel onkundig zijn van hetgeen in de gevallen A—G is voorzien, en dus een volkomen neutraal standpunt daartegenover innemen. Welnu, wij weigeren, op gezag van iemand, die onmogelijk bekend kan zijn met de plannen van ons legerbestuur — en die bovendien, zooals later zal blijken, onjuiste inlichtingen verschaft, waar hij beter weet of ten minste *kon* weten — aan te nemen, dat verstandige officieren zich in het hoofd hebben gezet, den vijand als het ware zijn handelingen voor te schrijven; wij vertrouwen vast en zeker, dat alles, wat voorbereid is, zich beperkt tot maatregelen, om onder verschillende voor de hand liggende omstandigheden, welke zich kunnen voordoen, zoo veel mogelijk de mobilisatie in den kortst mogelijken tijd tot stand te brengen en het leger te vervoeren naar de punten, waar men het *aanvankelijk* wil samentrekken, om daarna, naar gelang van den toestand, welke dan aanwezig zal zijn, te handelen zooals den Opperbevelhebber het meest geraden voorkomt. Nu is het zeker niet onmogelijk, dat enkele onderdeelen nog niet *volmaakt* geregeld zijn; dat bijv. »een persoon met een gewichtige werkzaamheid belast, bij mobilisatie zich onmiddellijk moet begeven naar twee plaatsen, die zoo wat even dicht bij elkaar liggen als Alkmaar en Rotterdam;» maar niettemin verdient de genomen voorbereidingsmaatregel in hooge mate goedkeuring, in plaats van de scherpe berisping, welke haar van de zijde van den heer TINDAL te beurt valt. Zelfs in de zoo even aangehaalde kleine onvolmaaktheid — indien zij al bestaat — zou zeker in den kortst mogelijken tijd zijn voorzien, wanneer de bedoelde officier, zooals zijn plicht meebrengt, aan zijn onmiddellijken chef, in plaats van aan den Schrijver der brochures, (waarmede hij tegen zijn plicht handelde) mededeeling had gedaan van de vergissing, welke heeft plaats gehad. Niemand zal toch aannemen, dat het Departement van Oorlog opzettelijk zulke tastbare ongerijmdheden in het leven zou roepen en in stand houden.

Blijkt hieruit reeds, hoezeer wij met den Schrijver in meening verschillen, wat het karakter en de appreciatie aangaat van de genomen maatregelen voor de gevallen A—G, uit hetgeen volgt zal men ontwaren, dat wij evenmin met hem samengaan, waar hij een niet voorzienen aanval, of liever

een overvalling, schetst, welke z. i. op de volgende wijze zou kunnen worden uitgevoerd.

Zonder dat er tusschen Duitschland en Nederland enig geschil bestaat, marcheeren op zekeren nacht eenige Deutsche regimenten cavalerie met een paar batterijen rijdende artillerie over Zevenaar naar Westervoort. Eene afdeeling daarvan zwenkt even uit naar het fort aldaar, neemt de bezetting (6 man) gevangen en bezet het werk; het overige rijdt door naar Arnhem, bezet de toegangen, de telegraafkantoren, het station, enz. enz. en komt 's nachts omstreeks drie uur aan de kazerne (1). Hierin liggen 600 man infanterie en een paar honderd rijdende artilleristen, terwijl natuurlijk een zeker aantal manschappen op wacht zijn. Die ongeveer 800 man doen niets en kunnen trouwens — altijd volgens den heer TINDAL — niets uitrichten tegen zulk een overmacht.

Intusschen komt uit Duitschland infanterie aan, steeds meer; alleen Keulen, Dusseldorp en Wesel kunnen 10.000 man leveren. Deze lost de cavalerie en rijdende artillerie af, welke nu gaan rusten tot tegen zes uur 's morgens, waarna zij rechtstreeks op Utrecht aanmarcheeren; de forten hinderen hen daarbij niet, want deze zijn onbezet. — Terloops merken wij op, dat het er niets toe zou doen, of zij al bezet waren; het is volle vrede; geen enkel werk sluit rechtstreeks den weg af, maar al ware dit zoo, het is niet aan te nemen, dat de vredesbezetting daarvan, welke veel zwakker is dan het garnizoen in de kazerne te Arnhem, beter haren plicht zal betrachten dan deze 800 man. — In Utrecht kan het kleine garnizoen niets uitrichten tegen zes regimenten cavalerie, een paar batterijen rijdende artillerie en de minstens 3600 man infanterie, die op den middag te Zeist kunnen zijn.

Verder wordt deze overvalling niet uitgewerkt, maar toch is zij daarmede niet voltooid, want ook elders gebeuren ernstige zaken. Er is namelijk op denzelfden morgen een Duitsch eskader vóór Scheveningen aangekomen, en nu dreigt de Deutsche gezant met een bombardement van de residentie, indien de Nederlandsche regeering mocht weigeren om, wegens den onzekeren politieken toestand van Europa en de dikwijls dreigende houding van Frankrijk, een bondgenootschap met Duitschland te sluiten en toe te staan, bondgenootschappelijke troepen in garnizoen te leggen te Utrecht, in de forten der Nieuwe Hollandsche Waterlinie en in eenige steden, zooals Maastricht, Roermond, Venlo, Gennep, Nijmegen, Arnhem, enz. Weigert de regeering daarin toe te stemmen, dan wordt 's-Gravenhage werkelijk uit zee beschoten.

(1) Uit dit gezegde en hetgeen daarop volgt, kan worden afgeleid, dat de heer TINDAL ook al niet bijzonder goed op de hoogte is van den toestand te Arnhem. Er zijn namelijk aldaar twee kazernes; die in de stad wordt bewoond door de rijdende artillerie en een bataljon infanterie, die in Klarendal door infanterie alleen; ze staan verder in telephonische gemeenschap met elkander, zoodat de overrompeling van twee kazernes zou moeten gelukken. In de kazerne Klarendal is steeds een officier aanwezig, waardoor al weder de kans wordt vergroot op mislukking van den verraderlijken aanslag.

In den tekst houden we ons overigens aan de gegevens van den Schrijver der brochures.

De Schrijver vindt dit bombardement niet alleen natuurlijk, maar beveelt het als het ware aan, zooals uit de volgende woorden blijkt: »Wanneer eene mogendheid den zetel van zijn kriegsbestuur gevestigd heeft in een open stad op kanonschotsafstand van de grens, dan zou het *onverantwoordelijk* (deze cursiveering is van den Schrijver) zijn van elke andere mogendheid, die met eerstgenoemde in conflict kwam, als zij daarvan geen partij trok."

Waarom wij een gansch andere meening voorstaan, zal straks blijken; hier vragen wij alleen, of onze Minister van Buitenlandsche Zaken niet zou moeten beginnen met den gezant in zijn departement gevangen te houden, die eene regeering vertegenwoordigde, welke alle regelen van het internationaal recht zoozeer met voeten trad? Zou men niet eveneens handelen met de bemanning der sloep, welke te Scheveningen den gezant zou komen afhalen, indien onze regeering de onteerende voorstellen niet aannam? Tegenover regeeringen, die zóó handelen, zal men zich toch ook wel ontslagen mogen rekenen van internationale regelen en wetten; werd haar gezant door een harer eigen projectielen getroffen, zij zou het alleen zich zelve kunnen wijten.

Wij houden dan ook, met zoo vele anderen, handelingen, als hier geschetst werden, voor ondenkbaar; maar hun, die zóó oordeelen, antwoordt de Schrijver, dat het niet alleen toch kan, maar zelfs het allermeeest kans heeft van toegepast te worden; wat meer is, tegenover zijn vage beweringen vordert hij, dat zijne bestrijders zullen aantoonen, »*WAT den vijand BELET zóó te handelen.*» Daarenboven ontvangt men de mededeeling, dat »reeds eenmaal de orders gegeven en maatregelen genomen zijn om zoo te handelen, en wordt men er aan herinnerd, dat het in toongevende Duitsche militaire kringen een dwaasheid wordt geacht, om een »uitdrukking" (zooals eens een Duitsch Generaal het volkenrecht noemde) een hinderpaal te doen zijn voor maatregelen, die de militaire noodzakelijkheid voorschrijft. Eindelijk wordt de geschiedenis als de meest onwraakbare getuige opgeroepen.

Al deze beschouwingen en argumenten zullen we nu nader onder het oog zien; met het laatste punt, zeker verreweg het gewichtigste, zullen we aanvangen.

Wanneer men de geschiedenis tot bewijsvoering gebruikt, is het niet voldoende een oppervlakkige opsomming van een reeks van feiten te geven, welke of geene, of althans slechts meer of minder overeenkomst hebben met den toestand, dien men schetst, maar de overeenkomst moet worden aangetoond en tastbaar zijn. In de zaak, welke ons thans bezighoudt, is het bijv. niet genoeg te bewijzen, dat de regels van het volkenrecht herhaaldelijk zijn geschonden, en meermalen de vijandelijkheden zijn aangevangen, vóórdat een formeele oorlogsverklaring werd overgereikt, maar er moet worden aangetoond, dat de verkrachting plaats greep onder omstandigheden, welke ten minste niet geheel afwijken van die, welke den grondslag der redeneering vormen. Bestaat er toch eenig geschil tusschen twee rijken, broeit reeds lang onweder tusschen beide, is geheel Europa één oorlogsveld

geworden, zooals bijv. ten tijde van NAPOLEON I, worden aan weerszijden reeds lang krijgstoerustingten gemaakt, is men gewaarschuwd, zooals Oostenrijk door NAPOLEON III op den Nieuwjaarsdag van 1859, of meer nog, zooals sommige kleine Duitsche staten door Pruisen in 1866, dan ja moet men op alles bedacht zijn en niet het minst op pogingen tot verrassing.

Wanneer er verder op wordt gewezen, dat herhaaldelijk open steden zijn gebombardeerd, dan moet dit eveneens, zal de geschiedenis voor ons geval eenige beteekenis hebben, zijn uitgevoerd onder overeenkomstige omstandigheden. Om al dadelijk een paar der aangehaalde voorbeelden te noemen, die hier ter zake niets bewijzen, herinneren wij er aan, dat Alexandrië niet slechts verdedigd werd door kustbatterijen, maar deze ook zóó weinig verpast werden, dat alleen het fort *Meks* 920 projectielen naar den vijand zond, terwijl men tijdens het bombardement van Kehl in 1870 door de Franschen niet alleen in vollen oorlog was, maar bij en achter de genoemde stad hadden de Duitschers batterijen tegen Straatsburg opgeworpen, zooals dan ook op bladz. 17 der 2de brochure wordt vermeld. Om soortgelijke reden, nl. dat de tegenpartij gewaarschuwd was, missen de beide andere op dezelfde bladzijde genoemde voorbeelden (het bombardement van Valparaiso en dat van Formosa) als historische aanwijzing elke waarde voor het betoog van de stelling, dat in den straks genoemden morgen een bombardement van den Haag uiterst natuurlijk zou zijn. We kunnen ons alzoo wenden tot die voorbeelden, welke in het Aanhangsel worden vermeld.

Bij de lezing van dit Aanhangsel, een afdruk van een artikel uit de *Revue militaire de l'étranger*, — zijnde dit weder een uittreksel met korte toelichting van een Engelsch rapport, getiteld »Vijandelijkheden zonder oorlogsverklaring» — kan men zich voorstellen welken indruk het moet maken op het publiek, dat gewoon is, dergelijke geschriften niet bijzonder critisch te bestudeeren, vooral nadat het op de dezen Schrijver eigen wijze, behoorlijk is voorbereid. Zoo vindt men opgeteekend, dat in de laatste 171 jaren (tot en met 1870) geen 10 gevallen voorkomen, waarin een oorlogsverklaring de vijandelijkheden voorafging, terwijl 110 maal aanvallen begonnen zijn tegen beschaafde natiën zonder voorafgaande waarschuwing, en nog niet eens rekening is gehouden met de geschiedenis van Indië, China en wilde volken. »In 41 der aangehaalde gevallen» zegt dat rapport, »is het doel der schending van de meest elementaire beginselen van het volkenrecht, zeer duidelijk, geen ander geweest dan de begeerte om zich de voordeelen te verzekeren van een plotselingen aanval, waarbij men den vijand verraste, die de tegenpartij volstrekt niet verwachtte. In de meeste gevallen is de verrassing van zoodanigen aard geweest alsof, *te midden van den diepen vrede der laatste jaren*, een vijandelijk leger op de Engelsche kust ware geland.»

Geheel anders is de indruk, dien men verkrijgt, wanneer men de zaken goed onder het oog ziet. Het Engelsche rapport draagt zoozeer de kenmerken van een tendenz-stuk, dat men daaraan bijna alle waarde moet ontfeggen,

indien het te doen is om zich een onbevangen oordeel te vormen; de Fransche vertaler geeft slechts een waarschuwing in dien geest door te zeggen: »que l'interprétation de bien des faits, qui y sont relatés, est sans aucun doute sujette à conteste,» doch wij zullen verder gaan en bewijzen, dat we recht hebben tot het uitspreken van ons hoogst ongunstig oordeel.

Vooreerst is het duidelijk, dat de Engelsche schrijver met woorden speelt. »Vijandelijkheden zonder oorlogsverklaring» doet denken aan verrassing, maar in de door hem aangehaalde voorbeelden is van verrassing alleen bij hooge uitzondering sprake. Hij had, om eerlijk te zijn, moeten zeggen: »zonder of vóór een FORMEELE oorlogsverklaring,» wat iets geheel anders is, en zelfs een zoo groot verschil oplevert, dat niemand er aan denkt, deze laatste vijandelijkheden als strijdig te beschouwen met het volkenrecht, en om goede redenen. Zoo is o. a. door ROLIN-JACQUEMYS gewezen op het feit, dat vóór 1870 de formeele oorlogsverklaring ongeveer 1 $\frac{1}{2}$ eeuw buiten gebruik is geweest; die tijd komt merkwaardig goed overeen met de 171 jaren, door den Engelschen schrijver uitgekozen om zijn voorbeelden te verzamelen; ook een andere autoriteit op volkenrechterlijk gebied, WILDMAN, wijst daarop: »toutes les conséquences nécessaires et légitimes de la guerre résultant immédiatement du seul fait d'un état d'hostilités internationales.» En FÉRAUD-GÉRAUD zegt in de *Revue de droit international et de législation comparée* (1885, bladz. 27): »Une déclaration, d'ailleurs, de nos jours étant fatalement inutile, pourquoi l'exiger, depuis que les mœurs politiques modernes ont dissipé les mystères, dont l'ancienne diplomatie enveloppait autrefois son action? La discussion publique des affaires internationales dans les assemblées d'un grand nombre de pays, la participation de l'opinion, éclairée et provoquée par la presse, à tous les actes des gouvernements européens; la facilité extraordinaire des relations de peuple à peuple, ont suffisamment renseigné tout le monde. A quoi pourraient servir des déclarations et des notifications, qui n'apprendraient rien à personne et dans tous les cas rien aux gouvernements intéressés?» Men zou dan ook wel in hoogen graad een vreemdeling op dit gebied moeten zijn, indien men niet wist, dat o. a. de eenvoudige terugroeping van een gezant of het stellen van een ultimatum als gelijkstaande met een oorlogsverklaring worden beschouwd; door van deze omstandigheden geen kennis te dragen of door er althans niet op te wijzen, heeft de samensteller den schijn op zich geladen van den lezer te willen misleiden: een gewoon verschijnsel bij geschriften, welke met een speciale bedoeling worden samengesteld; hier toch hebben wij te doen met een poging om het bouwen van een tunnel onder het Kanaal tusschen Engeland en Frankrijk te bestrijden, door de Engelschen vrees aan te jagen voor een plotseligen inval der Franschen.

Tot toelichting van het feit, dat slechts bij uiterst zeldzame uitzondering vijandelijkheden zijn begonnen op het oogenblik, dat de tegenpartij daarop onmogelijk verdacht kon zijn, — want hierop komt het uitsluitend aan —

zullen we de omstandigheden beschrijven, waaronder de meest sprekende der gewraakte voorbeelden hebben plaats gehad. Bij de keuze daarvan hebben we getracht de meeste onpartijdigheid in acht te nemen, en ten overvloede geven we hieronder (1) met een enkel woord de gebeurtenissen op, welke aan de door ons niet behandelde feiten voorafgingen; omtrent de niet aangehaalde — zeer weinige in getal — ontbreken ons betrouwbare gegevens.

De bezetting van Silezië in 1740 was werkelijk een overvaling te midden van den vrede. Volgens onderscheidene schrijvers kon FREDERIK II wel is waar oude rechten op sommige deelen van dit gewest doen gelden en nam

(1) *Blokkade van Buenos-Ayros in 1838.* Voorafgegaan door geschillen met Chili, Engeland, Bolivia, Paraguay, Brazilië, Uruguay en Frankrijk.

Nemen van Spaansche schepen in 1804. Spanje moest volgens tractaat hulptroepen leveren aan Frankrijk en kocht de verplichting daartoe af; dit was Engeland echter niet genoeg; aanvankelijk verschoonde het evenwel Spanje nog uit belang voor Portugal.

Handelingen tegen Turkije in 1806. Frankrijk wist in 1806 Turkije af te trekken van het in 1805 gesloten verbond met Rusland en Engeland.

Inbezitting van Pensacola en St. Marc. Aanhoudende twisten over de grensscheiding tusschen Spanje en Noord-Amerika.

Entrée de campagne der Napolitanen tegen Frankrijk in 1798. Ontneming van het wettig gezag aan den Paus; stichting van de Romeinsche republiek.

Turksch-Russische oorlog en expeditie van Moréa in 1828. Grieksche geschillen; conferentie te Londen in 1827 om aan den oorlog een einde te maken, waaraan Groot-Brittannië, Rusland en Frankrijk deelnamen. Vergeefsche aanbod tot bemiddeling. Woordbreuk van den Turkschen vlootvoogd. Vernieling der Turksche vloot bij Navarino. Gezanten verlaten Constantinopel; oorlogsverklaring door Rusland.

Bezetting van Krakau in 1836. Opstand der Polen, die zich tot Krakau uitstreckte; terugtrekking der Oostenrijkers.

Inval van Sleeswijk-Holstein in 1848. Denemarken wilde Sleeswijk van Holstein scheiden. Opstand te Kiel. Sleeswijk en Holstein zoeken steun bij Duitschland. De bond stemt hierin toe. Onderhandelingen van Pruisen, dat o. a. troepen voor de bondsexecutie moest leveren met Denemarken. Overwinning der Deenen op de Sleeswijk-Holsteiners.

Demonstratie van de Engelsche vloot in 1850 op de Grieksche kust. Eisch van Engeland om schadevergoeding o. a. voor zekeren PACIFICO. Verwerping daarvan door Griekenland. (Op dit voorval komen we later terug.)

Nemen van Curaçao door de Engelschen in 1806. Sedert 1803 was Engeland in een oorlog met Frankrijk, waarin wij werden medegesleept.

Slag bij Navarino, in 1827. Deze was een gevolg van de hierboven vermelde gebeurtenissen.

Marokkaansche oorlog in 1844. AB-DEL-KADER wist den Keizer van Marokko over te halen tot den geloofsoorlog tegen Frankrijk.

Het nemen van de Trent in 1861. Dit is niet juist voorgesteld; de zaak bepaalde zich tot het oplichten van personen van een mailboot, gevolgd door invrijheidstelling, na vertoogen van verschillende mogendheden.

Slag bij Passaro en 8 andere gevallen. Overvaling is bij deze gebeurtenissen geheel uitgesloten, want zij hebben betrekking op voorgenomen deelneming aan den oorlog; de inval in Saksen in 1756 en het nemen van de Hollandsche vloot in 1781 (niet 1780) worden aanstonds uitvoeriger besproken. Te spreken van verrassing bij de handelingen van Frankrijk en Engeland tegen Nederland in 1832, zou voor Nederlandsche ooren zeker wel wat al te sterk zijn.

16 gevallen van verschillenden aard. Hieromtrent erkent zelfs de Engelsche Schrijver: «les situations de ce genre ont pour caractère général l'établissement entre les parties d'une sorte de *modus vivendi* intermédiaire entre la paix et la guerre.» Daarom bespreken we hiervan alleen de bondsexecutie in 1863 eenigszins uitvoeriger.

8 of 9 gevallen zijn veroorzaakt door «le cours fatal des événements de la guerre» of omdat «les puissances se sont trouvées entraînées à faire la guerre pour leur propre compte, après avoir tout d'abord simplement accordé une assistance amicale aux belligérants.»

hij dus strikt genomen slechts in bezit wat vroeger wederrechterlijk aan zijn voorouders was onthouden, maar het is niet te loochenen, dat dit argument al even zwak is als te spreken van politieke (niet oorlogs-) noodzakelijkheid.

Het bombardement van Kopenhagen in 1807, hoezeer algemeen en te recht hoogelijk afgekeurd, zelfs door den Engelschen tijdgenoot en nakomeling, kan niet dienen voor het betoog dat hier moet worden geleverd, zooals blijkt, indien men het oog vestigt op de datums, waarop de verschillende handelingen plaats hadden.

In genoemd jaar was bijna geheel Europa en ook Denemarken onder de wapens. De Kroonprins en mederegent van dit land stond zelf met een leger aan de Holsteinsche grens, ten einde de neutraliteit tegen NAPOLEON te handhaven. Niettemin beweerde de Britsche regeering aanwijzingen in handen te hebben, waaruit zou blijken, dat het Denemarken aan den ernstigen wil ontbrak om zich eventueel tegen NAPOLEON's eischen te verzetten, en gaf die Regeering voor met zekerheid te weten, dat, ingevolge te Tilsit gemaakte afspraken, Holstein door de Franschen bezet en de Deensche vloot door NAPOLEON in beslag genomen zou worden; de ondervinding van 1801 had bovendien geleerd, dat Denemarken zijn zelfstandigheid niet altijd had kunnen bewaren. Onder deze omstandigheden besloot de Britsche regeering den Franschen Keizer te voorkomen en zond zij daarom een vloot en een landingsleger naar Seeland. Deze krijgsmacht kwam den 12den Augustus aan den ingang van de Sond; doch nog vóór dien tijd meldde zich een Engelsche gezant bij den Deenschen Kroonprins te Kiel, om dezen te bewegen, de Deensche vloot aan de Engelschen »in bewaring te geven." De Kroonprins weigerde en vond nog tijd genoeg om persoonlijk naar Kopenhagen te reizen en aldaar de verdediging eenigermate voor te bereiden; de genomen maatregelen waren echter onvoldoende om de landing der Britten en het bombardement te voorkomen, dat den 2den September een aanvang nam (1) en drie dagen duurde.

In hare gevolgen was deze handeling zeer nadeelig voor Engeland. Vooreerst voerde het Denemarken in de armen van Frankrijk; op het geheele vasteland verloor het de sympathie, en Rusland vond in het feit zelfs een motief om aan Groot-Brittanje den oorlog te verklaren. »De vrede tusschen Rusland en Frankrijk" zoo sprak de Russische regeering, »had ten doel, een algemeene pacificatie voor te bereiden, toen plotseling Engeland zich uit zijn schijnbare werkeloosheid verhief om in het Noorden van Europa een nieuwen brand te doen ontstaan en voedsel te geven aan de oorlogsvlam, die het niet wilde gebluscht hebben. Het zond zijn vloot en krijgsmacht naar de kusten van Denemarken, ten einde daar een daad van geweld te plegen, waarvan men de wedergade te vergeefs in de geschiedenis van Europa zoekt."

(1) Bij zooveel tijd tusschen de waarschuwing en de uitvoering zouden ons leger en vloot reeds lang gemobiliseerd en geconcentreerd zijn.

Inval in Saksen door FREDERIK DEN GROOTE. Aan het in 1746 tusschen Rusland en Oostenrijk gesloten defensief verbond was een geheim artikel toegevoegd, waarbij eerstgenoemde mogendheid aan MARIA THERESIA hulp beloofde voor de herovering van Silezië, zoodra FREDERIK II iets ondernemen zou, dat in strijd kon schijnen met den vrede van Dresden. Door een omgekochten geheimschrijver van het kabinet te Dresden ontving de Koning kennis van dit artikel, en tevens van de briefwisseling van den Saksischen Minister BRÜHL, waaruit bleek dat deze Keizerin ELISABETH voortdurend tegen den Pruisischen Koning opzette.

Toen nu in Mei 1756 Oostenrijk ook een bondgenootschap sloot met Frankrijk, en Russische en Oostenrijksche troepen in Lijfland en Boheme werden samengetrokken, besloot FREDERIK zijn vijanden, waaronder hij met het volste recht ook de Saksische regeering mocht rangschikken, te voorkomen; toch deed hij vooraf nog te Weenen vragen, of de krijgstoerusting hem golden; eerst toen hierop een ontwijkend antwoord was ontvangen, rukte hij zonder oorlogsverklaring Saksen binnen.

Deze Vorst had te meer reden om Saksen te wantrouwen, daar hij reeds in 1744 hoogst treurige ervaringen omtrent dit land had opgedaan. In dat jaar n.l. had Saksen bij tractaat aan FREDERIK den vrijen toevoer van krijgsevenoodigheden langs de Elbe toegestaan. Nauwelijks echter scheen de gelukster den Koning van Pruisen te verlaten, of Saksen voegde zich bij diens vijanden en sloot de Elbe af, waardoor FREDERIK's toestand in Boheme hoogst zorgwekkend werd.

Dat de Pruisische Koning in 1756 een soortgelijke trouweloosheid trachtte te voorkomen, zal hem bezwaarlijk ten kwade kunnen worden geduid; indien aan iemand verwijtingen toekomen, dan is het aan de Saksische regeering, welke deloyale politiek dreef en den oorlog zocht, zonder zich daartoe uit te rusten.

Een dergelijk verwijt treft de Republiek der Vereenigde Nederlanden; het waren hare handelingen, die aanleiding gaven tot *het vermeesteren der Hollandsche vloot van 1780(81) door de Engelschen*. Om redenen, welke we hier wel niet zullen behoeven te ontvouwen, verklaarde Engeland op den 20sten December van dat jaar den oorlog; den 5den Februari d. a. v. maakte een Britsch smaldeel zich meester van 23 Hollandsche koopvaarders, die, begeleid door een oorlogschip, St. Eustatius hadden verlaten, vóórdat daar de oorlogsverklaring bekend was geworden.

Wat de *mouvements préparatoires de la campagne d'Italie en 1859* betreft, het zou meer dan vreemd zijn daarbij aan een verrassenden aanval op een der betrokken mogendheden te denken. De verhouding tusschen Oostenrijk en Sardinië was reeds sedert jaren alles behalve vriendschappelijk en de woorden van NAPOLEON III, tot den Oostenrijkschen gezant gericht op 1 Januari 1859: »je regrette que nos relations avec votre gouvernement ne soient pas aussi bonnes que par le passé" waren waarlijk geen orakeltaal.

Toen daarop VICTOR EMANUEL bij de opening van het parlement te Turijn verklaarde, dat Sardinië niet langer onverschillig kon blijven voor den »cri de douleur, qui s'élevait comme un appel de secours dans l'Italie entière," wist gansch Europa genoeg.

Oostenrijk zond in Januari dan ook reeds het IIIde korps uit Weenen naar Italië, waar zich reeds 3 korpsen bevonden; in Februari werd militie opgeroepen bij 5 korpsen; in Maart werden de staven en treinen georganiseerd; in April volgde het bevel tot geheele mobilisatie van 7 korpsen en het overbrengen van het IIde korps naar Italië, zoodat op 23 April, toen aan Sardinië een ultimatum met 3 dagen tijd tot beraad werd gezonden, Oostenrijk bijna 230.000 man in Italië onder de wapenen had.

Na de afzending van het IIIde korps door Oostenrijk had Sardinië dadelijk een groot deel van zijn leger aan de bedreigde grens bijeengetrokken; alleen aan de moeilijkheden, die zich bij de mobilisatie voordeden, is het te wijten, dat dit land bij het uitbreken der vijandelikheden nog niet geheel gereed was.

Frankrijk begon in Februari op kleine schaal met zijn krijgstoerusting en breidde die in Maart en April uit.

Het bovenstaand zal voldoende zijn om aan te toonen, hoe weinig gewicht moet worden gehecht aan NAPOLEON's proclamatie bij den aanvang van den krijg, waar hij zegt dat Oostenrijk, »en attaquant à l'improviste la Sardaigne, avait ipso facto déclaré la guerre à la France, alliée du roi VICTOR EMANUEL."

Aan verrassing van een bevriende natie kan evenmin gedacht worden bij de *bondsexecutie tegen Holstein in 1863*. Tweemaal (1 October en 3 November) werd de Koning van Denemarken daarmede bedreigd en beide keeren werd een bedenktijd van 21 dagen gegeven. Drie weken na afloop van den tweeden termijn, den 15den December, werd aan Denemarken de eisch gesteld, Holstein en Lauenburg binnen 7 dagen te ontruimen; op dit oogenblik stonden reeds circa 12.000 man Deensche troepen in Holstein. Den 23sten rukten de Sakkers dit gewest binnen.

En eindelijk *les premiers incidents de la guerre de 1866: entrée des troupes prussiennes en Holstein, en Saxe et en Hesse-Cassel*. Het is genoegzaam bekend, dat de in dat jaar tusschen Oostenrijk en Pruisen uitgebroken oorlog reeds lang was voorzien; dat de kleinere Duitsche staten onmogelijk neutraal konden blijven, nadat Pruisen den 24sten Maart op een herziening der bondsconstitutie had aangedrongen, waarbij Oostenrijk van den bond zou worden uitgesloten en de kleinere staten werden opgeëischt om zich vóór of tegen Berlijn te verklaren; dat in Oostenrijk de mobilisatie omstreeks half April, en in Pruisen in het begin van Mei werd aangevangen; dat op den 8sten Juni het Saksische leger, sterk ruim 26.000 man, bij Dresden gereed stond, om volgens een met Oostenrijk gemaakte afspraak naar Boheme terug te trekken; dat Hannover en Hessen minder voorzichtig waren geweest en weinig of niets aan oorlogsvoorbereiding hadden gedaan, hoewel zij zich

even goed als Saksen door de voorafgaande gebeurtenissen als gewaarschuwd hadden moeten beschouwen. Dat verder in de Bondsvergadering van den 14den Juni zelfs tot een *bondsexecutie tegen Pruisen* werd besloten, *waarbij Hannover en Keur-Hessen vóór stemden*; dat eindelijk den volgenden dag de Pruisische gezanten bij de hoven te Dresden, Hannover en Cassel gelijk-luidende nota's indienden, waarbij de genoemde staten werden opgeëischt, hun legers op voet van vrede terug te brengen, *onder bedreiging dat een weigering als een oorlogsverklaring zou worden opgevat*. Tot middernacht werd tijd van beraad gegeven; Saksen weigerde, Hannover en Hessen zonden geen antwoord. Daarop rukten de Pruisische troepen in den morgen van den 16den Hannover en Saksen binnen.

Moet men niet alle waarde ontzeggen aan een rapport, waarin deze gebeurtenissen worden gerangschikt onder de »41 cas cités, dans lequel le motif manifeste de la violation flagrante des principes les plus élémentaires du droit international a été le désir de s'assurer les avantages d'une attaque soudaine, en surprenant un ennemi, qui ne s'attendait nullement à la recevoir?" Geen enkel beginsel van het volkenrecht werd geschonden; van een plotselingen aanval te spreken, waar zooveel voorafgegaan is, kan niet anders dan belachelijk worden genoemd.

Zoo blijkt dat de Engelsche schrijver met zijn geschiedkundige feiten een geheel onbetrouwbare gids is; van alle onderzochte gebeurtenissen blijft er slechts één over, die eenige (1) overeenkomst heeft met den onderstelden aanval op ons land. Wij meenen dan ook gerechtigd te zijn tot de slotsom, dat de geschiedenis hen in het gelijk stelt, die omtrent den verraderlijken inval aan de oostzijde en het bombardement van den Haag, *bij toestanden, welke de heer TINDAL tot grondslag aanneemt*, zeggen: »Het zal niet gebeuren" (2).

Is de geschiedenis niet aan [de [zijde van den Schrijver der brochures, ook overwegingen van geheel anderen aard zullen o. i. Duitschland weerhouden van een bombardement der residentie in de aangenomen onderstelling. Wij beroepen ons daarvoor op niemand minder dan op den beroemden Duitschen Generaal Prinz KRAFT VON HOHENLOHE-INGELFINGEN, volgens wien een bombardement, zelfs van een *vesting*, alleen dan mag worden uitgevoerd, indien er zeer groote waarschijnlijkheid bestaat dat het direct tot het beoogde doel leidt, of wanneer de beschieting onmiddellijk gevolgd kan worden door een andere aanvalswijze; omdat anders de tegenpartij feitelijk een overwinning behaalt. Welnu, dat in het onderstelde geval de beschieting door het

(1) Eenige, want FREDERIK kon althans nog aanspraken doen gelden op gedeelten van Silezië; dit is niet het geval voor Duitschland tegenover Nederland.

(2) Eenmaal in oorlog zijnde zou de aanwezigheid van de geschutgieterij den vijand tot voorwendsel kunnen strekken om den Haag te beschieten; waarom die aanwezigheid het bombardement uit zee in geen geval zou kunnen rechtvaardigen, zal straks voldoende blijken. Om echter een eventueelen vijand elke uitvlucht te ontnemen, en meer nog om andere redenen, zou een verplaatsing dier inrichting o. i. wellicht aanbeveling verdienen.

Duitsche eskader niet noodzakelijk tot het beoogde doel zal behoeven te leiden, zooals de heer TINDAL zich blijkbaar voorstelt, en daarentegen zelfs alle kans bestaat, dat juist het omgekeerde zal geschieden, springt in het oog, wanneer men nagaat welke hulpmiddelen voor een afdoend bombardement van een zoo groote stad worden gevorderd; onder welke voor den vijand ongunstige omstandigheden de beschieting zou moeten worden uitgevoerd, en wat deze zou kunnen uitwerken.

»On admet (Amiral GRIVEL, Général de BLOIS)» zegt de bekende DEGOUY op bladz. 60 van zijn in korten tijd beroemd geworden werk: *Etude sur les opérations combinées des armées de terre et de mer*, »qu'il faut jeter 100 bombes par hectare (1) pour produire des effets sérieux de destruction et d'intimidation.»

Alzoo, om afdoende uitkomsten op het gebied van vernieling en *intimidatie* te verkrijgen, zouden op het oppervlak van 350 hectaren, dat door de *hoofdmassa* der huizen in de residentie wordt ingenomen, 35.000 projectielen moeten vallen. Verder houde men in het oog, dat het centrum der huizen-massa op 4500 M. van het strand is verwijderd; dat schepen over het geheel $1\frac{1}{2}$ à 2 M. water onder de kiel moeten houden en daardoor wel 1500 M. van het strand zouden moeten blijven, zoodat de gemiddelde afstand tusschen batterij en doel 6000 M. zou bedragen; dat het vuur uit schepen altijd veel onjuister is dan van landbatterijen en de schoten in dit geval volstrekt niet gecontroleerd kunnen worden, omdat de vijand, uit zee, van den Haag hoogstens een paar torenspitsen zal kunnen zien; en dan kan men nagaan dat, al zouden al de schoten ook treffers zijn, van concentratie van het vuur op een zeker bedoeld punt — het Plein bijv. — onmogelijk sprake zal kunnen zijn. Dat een afstand van 6000 M. tot het doel voor een beschieting buitengewoon groot is, kan o. a. blijken uit het bombardement van Alexandrië, waar de Monarch, de Pénélope en de Invincible op niet meer dan 900 à 1100 M., de Téméraire nog geen 3200 en de Inflexible 3600 M. verwijderd bleven, terwijl de Franschen bij Sfax hunne »canots» op eenige honderden meters, de kanonneerbooten op ongeveer 2100 en alleen de weinige gepantserde schepen op 3900—6300 M. van het doel verwijderd hielden.

Hoeveel tijd zal het eskader voor Scheveningen noodig hebben om 35.000 schoten af te geven? Het antwoord op die vraag hangt natuurlijk af van het aantal beschikbare schepen en dat der voor het doel bruikbare stukken, zoomede van de snelheid van het vuur. Omtrent den eersten factor, verband houdende met de sterkte en samenstelling van het eskader, dat vóór Scheveningen zou verschijnen, en waarover ook de heer TINDAL zich niet uitlaat, tasten we geheel in het duister. Voor een onderneming van veel grooter beteekenis, namelijk een maritieme belegering op groote schaal, acht

(1) DEGOUY neemt een »arsenal-type» als doel aan, doch wijzigt niets in zijn gegevens, wanneer hij later ook de beschieting van de stad in aanmerking neemt.

DEGOUY noodig: 12 gepantserde schepen, 10 bombardes (die er niet zijn), elk bewapend met 1 mortier en 2 (1) houwitsers, 10 kanonneerbooten, elk bewapend met 1 kanon van ten minste 16 cM., 8 kruisers en verder torpedobooten en bijschepen, welk eskader 174 stukken voert, die voor het bombardement geschikt zijn. Wanneer wij dus zulk een eskader aannemen als grondslag voor onze berekeningen, dan kan men ons alleen beschuldigen van verregaande overdrijving in eigen nadeel; dat een eskader van die sterkte bezwaarlijk verwacht kan worden, blijkt bovendien uit de omstandigheid, dat het voor een zoo verrassend optreden, volgens DEGOUY, geheel homogeen moet zijn, dat wil zeggen, dat de schepen ongeveer overkomen in snelheid en manoeuvreervaardigheid; nu hebben de Duitsche groote pantserschepen een snelheid van 13 tot 15 mijlen, de kruisers van 11 tot 16 mijlen en de kanonneerbooten van 9—12 mijlen, zoodat de uiterste in hooge mate uiteenloopen.

Wat de snelheid van het vuur aangaat, neemt DEGOUY aan, dat elk stuk in theorie gemiddeld 4 schoten per uur zou kunnen doen, maar dat men zich in de practijk tot de helft van dit aantal zal moeten bepalen, en dit trouwens aanbeveling verdient wegens den beperkten munitievoorraad. Hoe groot deze op de Duitsche schepen is, weten we niet juist; doch op de Fransche zijn voor elk kanon van 34 cM. niet meer dan 100 projectielen aanwezig, zoodat deze stukken in 25 uren zonder munitie zouden zijn, als zij elk kwartier een schot deden; voor de kanonnen van 27 en 24 cM. worden 105 schoten medegevoerd, dus bij gelijke vuursnelheid een voorraad voor 26 uren; voor die van 14 cM. schijnen 70 schoten aanwezig te zijn, alzoo voor nog niet 18 uren. Waarschijnlijk is deze toestand op de Duitsche schepen niet gunstiger; het is toch van algemeene bekendheid, dat de munitievoorraad ter zee overal gering is; de vloot zou dus vermoedelijk na een etmaal geen enkel zwaar projectiel meer over hebben, indien elk stuk 4 schoten per uur deed; den voorraad aan te vullen uit bijschepen is ook niet altijd gemakkelijk. DEGOUY neemt daarom als regel aan, dat elk kanon den 1sten dag slechts 30, den daaropvolgenden nacht 15 en den 2den dag 25 schoten zal doen; gemiddeld wordt dan per stuk in de eerste 36 uren één schot om het half uur gedaan, alzoo door 174 stukken $\pm$ 350 schoten per uur.

De slotsom van deze beschouwingen is, dat een eskader, krachtig genoeg om op te treden — wij herhalen het — voor een *maritieme belegering op groote schaal*, 100 uren of ruim 4 etmalen noodig zou hebben om een stad als den Haag zoodanig te bombarderen, dat »des effets sérieux de destruction et d'intimidation» kunnen worden verkregen, terwijl de schepen slechts voor de helft van dien tijd munitie hebben, zoodat zij alle ondertusschen hun ganschen voorraad nog eens zouden moeten vernieuwen en verschieten.

(1) Er staat: 1 mortier en 20 houwitsers; uit hetgeen voorafgaat en uit de onmiddellijk volgende berekeningen blijkt echter overtuigend, dat dit een drukfout is.

Zelfs al ware deze voorstelling van zaken in een andere richting overdreven, dan ze het o. i. werkelijk is, dan blijkt toch in allen gevalle genoegzaam, dat de handeling nog iets anders zou zijn dan de eenvoudigste zaak van de wereld, zooals wellicht uit de geschriften van den heer TINDAL zou kunnen worden opgemaakt.

»Meent men soms dat zulk een vuur zwak is,» zegt verder DEGOUY, »men bedenke dat dit 24 schoten per uur voorstelt van een gepantserd schip met 12 kanonnen; dat men den commandant de gelegenheid moet geven om achtereenvolgens aan de verschillende deelen der bemanning rust te geven, voor de uren der maaltijden te zorgen, te manoeuvreren als hij onder stoom blijft of telkens te dwarshalen, als hij voor anker ligt, omdat al zijn vuurmonden aan het bombardement deelnemen, enz. Wel is waar kan de snelheid worden verhoogd, maar daardoor zouden allicht ongelukken en groote wanorde ontstaan in het eskader, waarvan de schepen op een geringe ruimte bijeen liggen, enz.»

Het spreekt voorts vanzelf, dat het brengen van een eenigszins beteekenend eskader vóór Scheveningen zeer uitgebreide voorbereidingsmaatregelen eischt. Kunnen die zoo verborgen worden gehouden, dat niemand in Europa daarvan de lucht krijgt? Ook dat is niet aannemelijk.

Van nog meer gewicht is de vraag, of een bombardement als hier bedoeld wordt, voldoende indruk zou maken op de Nederlandsche regeering om haar te bewegen aan de eischen van Duitschland toe te geven; eene vraag waarop natuurlijk geen afdoend antwoord mogelijk is, doch waaromtrent men zich door de volgende beschouwingen toch wel een oordeel kan vormen.

Het bombardement wordt steeds voorafgegaan door eene opeischung; in het hier besproken geval wordt die opeischung door den Duitschen gezant gedaan. We zullen maar aannemen dat dit voldoende is; maar in elk geval moet het uur worden vastgesteld, waarop het beschieten zal aanvangen om aan de bevolking tijd te geven zich te bergen in kelders, enz. of, wat hier ook mogelijk is, de stad te verlaten. »Il s'en faut, d'ailleurs» zegt DEGOUY, que le bombardement soit en général très meurtrier pour les habitants de la place assiégée; je pourrais citer des chiffres concluants à cet égard, si le cadre de mon travail comportait de telles digressions.» Ofschoon ook wij ons moeten beperken, willen we hier toch opmerken, dat het bombardement van Parijs, waar eveneens het te bereiken gedeelte door de bewoners kon worden verlaten, al zeer weinig indruk heeft gemaakt — en dan ook, blijkens het dagboek van Keizer FREDERIK, slechts is uitgevoerd om toe te geven aan den aandrang der bevolking in Duitschland, zoo overtuigd waren de legerhoofden dat daarvan geen succes te verwachten was; — terwijl ook in Straatsburg, met een bevolking van ruim 80.000 zielen en een oppervlak binnen de vestingwerken van $\pm$ 250 hectaren, het bombardement niet tot het doel heeft geleid, niettegenstaande deze plaats, door den vijand inge-

sloten zijnde, niet verlaten kon worden en krachtig is gebombardeerd. Zoo werd zij in den nacht van 24/25 Augustus getroffen door 3000 schoten uit 128 vuurmonden, waarvan er ongeveer 100 uitsluitend op de stad zelf werden gericht en vele van brandgranaten waren voorzien, zoodat spoedig op verscheidene punten de vlammen uitsloegen; in den loop van den dag volgden nog 1400 schoten; in den nacht van 25/26 weder 4000; op den 26sten 1700, en den 26/27sten 3800 schoten; alzoo bijna 14.000 schoten in $2\frac{1}{2}$ etmaal, welk aantal in de geheele bombardementsperiode klom tot ruim 21.000.

Hoeveel van die schoten in de stad zelf troffen, is niet bekend; uit de verhouding en de soort der vuurmonden, welke op de stad of op de vestingwerken waren gericht, kan echter met vrij groote zekerheid worden afgeleid, dat het bedoelde aantal ongeveer 17.000 à 18.000 heeft bedragen, alzoo ± 70 per hectare. Deze uitkomst versterkt ons in de meening, dat de opgaven van DEGOUY, GRIVEL en DE BLOIS, van 100 granaten per hectare, om afdoenden indruk te maken, niet te hoog is. Opmerkelijk is ook, en tevens een bijdrage voor de juistheid van de bewering, dat het bombardement over het geheel volstrekt niet altijd veel menschenlevens heeft gekost, dat in den eersten nacht de bevolking slechts 4 dooden had, niettegenstaande de aangerichte materiele schade ontzettend groot en een talrijk gedeelte der bevolking zonder dak was.

De oorzaken der herhaalde mislukkingen bij het beschieten van groote steden zijn niet ver te zoeken. Verdeelt n.l. de aanvaller zijn vuur zooveel doenlijk over de geheele stad, dan moet hij, om den noodigen indruk te maken, ontzaglijke hoeveelheden munitie verschietsen, welke niet altijd gemakkelijk kan worden aangevuld; concentreert hij daarentegen zijn vuur op enkele deelen, dan vlucht de bevolking naar de niet bedreigde wijken en ontloopt op die wijze het gevaar; voor steden, die *niet* ingesloten zijn, klemt deze opmerking natuurlijk nog meer. Daarenboven moet in het oog worden gehouden, dat de grootste kracht van den aanvaller bij het bombardement niet ligt in de rechtstreeksche verliezen van den verdediger, maar in de indirecte, namelijk die, welke door branden worden veroorzaakt. Slechts een zeer klein aantal granaten verwekt gewoonlijk uitslaande branden; doch zijn deze eenmaal ontstaan, dan belet de aanvaller het blusschen door die punten met projectielen te overstelpen. Welnu, ook dit is tegenover de residentie uit zee niet mogelijk; de juiste plaats van de vlammen is, en door den grooten afstand, en wegens de duinenreeks en de boschjes, volstrekt niet te onderkennen; daarenboven zijn de genoemde groote afstand, benevens de omstandigheid dat het vuur uit schepen plaats heeft, oorzaak, dat de concentratie van vuur op een kleine ruimte wegens onvoldoende trefkans toch geheel onmogelijk is. Mocht dus hier of daar al een uitslaande brand ontstaan, waartegen echter natuurlijk zoo goed mogelijk zou moeten worden gewaakt, dan is de aanvaller niet in staat de blussching door zijn vuur te beletten.

Uit de omstandigheid, dat de vijand het niet in zijn hand zal hebben om de projectielen te brengen waar hij wil, volgt vanzelf, dat ze zeer verspreid neervallen en dus nergens een overweldigenden indruk zullen maken. Driehonderd vijftig projectielen per uur, verspreid over 350 hectaren, maakt gemiddeld één in het uur per hectare; zal één granaat per uur op het Plein voor het Departement van Oorlog verhinderen, dat de weinige telegrammen worden verzonden, noodig om de mobilisatie en concentratie voor een bepaald geval in vollen gang te zetten?

De moderne kanonnen schieten zeer juist, maar alleen onder drie voorwaarden: vooreerst moeten zij op den vasten wal staan; verder moeten zij na elk schot nauwkeurig in den stand kunnen worden teruggebracht, dien ze vóór het afvuren innamen, en eindelijk moet men kunnen zien of elk schot het doel treft, dan wel er vóór of er achter valt. Maar aangezien geen enkele dezer voorwaarden bij beschieting uit zee van een bepaald doel in de residentie vervuld is, zoo zal het zeer zeker onmogelijk zijn, het vuur op een betrekkelijk gering oppervlak te concentreren (1).

Het bombardement is in den oorlog van 1870—71 alleen dan een zeer krachtig hulpmiddel gebleken om den weerstand te breken, waar het werd toegepast op *kleine vestingen, die ingesloten konden worden*, zooals Toul, Thionville, La Fère, Schlettstadt, Mezières, Longwy, Péronne, enz. Niettemin is ook in dit opzicht nog een uitzondering waar te nemen; de beschieting van Verdun leidde namelijk niet tot de overgave der vesting, zoodat, zelfs volgens Duitsche schrijvers, de verdediger hier feitelijk een overwinning behaalde.

Wij meenen uit deze uitvoerige beschouwingen en historische gebeurtenissen de volgende besluiten te mogen trekken. Vooreerst is het een onderneming van belang, welke dus moeilijk geheim zal kunnen worden gehouden, om een eskader uit te rusten, krachtig genoeg om — zonder nog te spreken van eventueel noodige maatregelen tot het tegengaan van uitvallen onzerzijds — een groote stad als den Haag te bombardeeren met genoegzame kans op succes en ten andere zijn de omstandigheden hier voor den aanvaller zoo ongunstig mogelijk wegens de gedekte ligging van het doel, den onvasten stand der stukken en den grooten afstand, waarop deze van het doel verwijderd moeten blijven. Te onderstellen, dat de bevolking van den Haag — die zich bovendien aan het gevaar kan onttrekken, hetgeen bij bombardementen zelden het geval is — en de Regeering zich minder goed zouden houden dan

(1) Hieruit blijkt dat de aanwezigheid van de geschutgieterij, zelfs indien wij in oorlog waren, niets dan een *voorwendsel* zou kunnen opleveren om aan het bombardement van den Haag uit zee den schijn te geven van niet in te druischen tegen het volkenrecht. Al kon men het gebouw uit zee zien, en zelfs waarnemen of de schoten vóór of achter het doel vielen, dan nog zou een afwijking van 10' uit de richting het doel doen missen; een afwijking, die bij de minste deining elk oogenblik zou voorkomen. En aangezien het gebouw niet te zien is, terwijl waarneming der schoten onmogelijk zou zijn, zoo kan de trefkans uit zee op de geschutgieterij veilig gelijk nul worden gesteld.

bijv. de Parijzenaars en de Straatsburgers, zou alzoo een beleediging zijn; alles wijst er op, dat de aanrander, door mislukking van zijn doel, een nederlaag zou lijden.

Dit zouden de Duitsche militaire autoriteiten ook wel aan hare regeering duidelijk maken, indien deze al eens met zulke denkbeelden voor den dag kwam, even goed als zij zouden doen begrijpen, hoe de door den heer TINDAL ontworpen onderneming te land alleen dan kans van slagen zou hebben, wanneer zich geen enkele der stoornissen voordeed, welke in groote menigte kunnen ontstaan bij een handeling, die van zooveel niet te voorziene omstandigheden afhangt; één enkele waarschuwing toch aan de spoorwegmaatschappijen, één bevel aan de commandanten der grensgarnizoenen, en de gansche overvaling valt in het water.

Mocht die regeering niettemin werkelijk te eeniger tijd overgaan tot het nemen der maatregelen, welke de heer TINDAL als zoo natuurlijk voorstelt, dan zou zij dus nog allermint zeker kunnen zijn van daarmede haar doel te zullen bereiken. Zij zou daarenboven een handeling bedrijven, in zoo hooge mate indruischend tegen alle regelen van goede trouw en van het volkenrecht, en die onmogelijk een schijn van wettigheid zou kunnen verkrijgen door een beroep op de »oorlogsnoodzakelijkheid,” — anders een zoo rekbaar begrip — dat niet alleen alle beschaafde mogendheden zich voortaan zouden hoeden voor de verraderlijke vriendschap van zulk een staat en zich tegenover hem ontslagen rekenen van het in acht nemen der wetten van menschelijkheid, indien te eeniger tijd de oorlogskans keerde, maar dat ook de Duitschers zelve zich ten diepste zouden schamen over hunne regeering, evenals dit de Engelschen deden na het bombardement van Kopenhagen.

Om al deze redenen is het ons een raadsel, hoe de heer TINDAL tot een zoo geheel ander besluit is gekomen; wat hij omtrent het bombardement van den Haag in het midden heeft gebracht, mogen wij niet anders dan een onverstandige daad noemen, al willen we ze op dien grond nog niet als onvaderlandslievend bestempelen. Terwijl toch de autoriteiten in zake het volkenrecht allen eenstemmig zijn in hunne meening, dat het bombardement van een open en niet verdedigde stad geheel in strijd is met de beginselen van dat volkenrecht, komt de heer TINDAL verkondigen, dat een vijand *niet verantwoord* zou zijn, als hij de residentie onder de door hem gedachte omstandigheden niet bombardeerde. Is het niet onbegrijpelijk, dat een Nederlander, en nog wel een gewezen Nederlandsch officier, zulk een theorie durft verkondigen *uit vaderlandsliefde*? Begrijpt hij dan niet, dat wanneer de een of andere vlootvoogd op last zijner regeering te eeniger tijd onverhoopt tot die ongehoorde schending van de regelen van het volkenrecht mocht overgaan, de vijand alles zal bijeen halen om aan te toonen, dat zijn vergriep toch nog niet zoo heel groot is? Dan wordt het geschrift van den heer TINDAL voor dien vijand goud waard; hij kan zich beroepen op de uitspraak van een Nederlander, een voormalig officier, Ridder van de Militaire Willems-

orde, die niet alleen de handeling goedkeurt, maar zelfs schrijft, dat de vlootvoogd *niet verantwoord* zou zijn, als hij anders had gehandeld; waarlijk: schooner rechtvaardiging is voor hem niet denkbaar. Zeer waarschijnlijk zal men het dan doen voorkomen, alsof de heer TINDAL een eerste autoriteit op volkenrechtelijk gebied is, en zal men hem op een standpunt plaatsen, dat hij nooit heeft ingenomen; hij zal dan de treurige eer genieten dat men hem verheerlijkt, ten einde een handeling te vergoelijken, die — al heeft zij niet het resultaat, dat hij er van verwacht — verscheidenen zijner landgenooten in rouw zal dompelen en groote materiele schade zal teweegbrengen. Wij kunnen slechts hopen dat de heer TINDAL dit niet zoo heeft ingezien; ware zulks wél het geval, dan zouden zijn woorden o. i. nog strenger afkeuring verdienen.

Is het denkbaar, dat een Duitsche regeering zich niet zou laten weerhouden van een overvalling aan de oostzijde en een bombardement van een open stad aan de westzijde, wanneer zij alle bezwaren overweegt, welke daarmede verbonden zijn en de nadeelen, welke daaruit kunnen voortvloeien? Veel is er, dat recht geeft om deze vraag ontkennend te beantwoorden. Tijdens den Fransch-Duitschen oorlog achtte BISMARCK het herhaaldelijk noodig om de beschuldigingen van overtreding der wetten van het volkenrecht te weerleggen, zoodra die door Franschen werden geuit; hij maakte er de Fransche regeering een ernstige grief van, dat de oorlogsverklaring »das erste amtliche Aktenstück während der schwebenden Frage" was; in het werk van den Pruisischen Generalen Staf wordt gezegd: »das Verfahren des französischen Kabinetes war ein im diplomatischen Verkehr bis dahin unerhörtes gewesen;" en eindelijk, wie herinnert zich niet de pogingen van den Rijkskanselier, om de neutralen tot vriend te houden door openbaarmaking van BENEDETTI's voorstellen? Vele dergelijke pogingen tot ontzenuwing van Fransche beschuldigingen werden gedaan, toen Duitschland van Europa niets te vreezen had; daardoor wordt bewezen, hoezeer dat land zelfs toen ontzag had voor de openbare meening en de neutralen; en veilig mag dus aangenomen worden, dat dit thans in nog hoogere mate het geval zal zijn, nu zijn gangen en handelingen met Argusoogen worden bespied door Rusland en Frankrijk, door Engeland en Amerika, van welke rijken de beide eerste als het ware slechts een gelegenheid schijnen af te wachten om Duitschland den oorlog te verklaren. Daarom bestaat alle reden voor de verwachting, dat onze nabuur ons een zoo opgedrongen bondgenootschap althans wel zoolang zal besparen, totdat de politieke toestand in Europa geheel in zijn voordeel zal zijn veranderd.

Dat de openbare meening en de houding van andere mogendheden alom een grooten invloed uitoefenen, kan onder andere blijken uit de gewijzigde verhouding van Engeland tegenover Turkije na de bekend geworden »Turksche gruwelen;" uit de houding van dat land tegenover de Transvaal, en uit de PACIFICO-zaak, hierboven vermeld bij de demonstratie van de Engelsche vloot

op de Grieksche kust in 1850. Deze gebeurtenis en de gevolgen daarvan zijn voor het hier behandelde onderwerp zóó gewichtig en zóó passend, dat we niet mogen nalaten, ze met een enkel woord te vermelden (1).

In 1848 vroeg de Engelsche regeering aan Griekenland vergoeding o. a. voor schade, door zekeren PACIFICO te Athene geleden bij een volksoploop. De Grieksche regeering verwierp dien eisch om verschillende redenen, waaronder de overdreven schaden-opgave. Na een briefwisseling zonder resultaat, die 2 jaren duurde, eischte de Engelsche gezant, in 1850, dat het bedrag met de intresten binnen 24 uren zou worden vergoed, terwijl te gelijk 13 Engelsche oorlogschepen in de Grieksche wateren verschenen.

Ook nu weigerde Griekenland met een waardig protest, waarna het eskader de Grieksche havens begon te blokkeeren en eenige schepen nam. Een algemeene verontwaardiging barstte daarover in Europa los. Reeds een maand daarna ontving Lord PALMERSTON een officieel vertoog van Rusland, dat aldus eindigde: »Het komt er toch op aan om te weten of de Britsche regeering, misbruik makende van hare groote overmachtige marine, van plan is zich voortaan in een politiek van isolement op te sluiten, zonder zich te bekreunen omtrent de overeenkomsten, die het aan de andere kabinetten verbinden, en zich los te maken van elke gemeene verplichting, van elke solidaire handeling, en aldus iedere andere groote mogendheid te machtigen, telkens als zij daartoe gelegenheid vindt, tegenover de zwakken geen anderen regel te erkennen als zijn wil, geen ander recht als de materieele kracht.» Zelfs de *Times* drukte hare verontwaardiging uit en het Huis der Lords nam een motie van afkeuring aan.

Frankrijk had intusschen zijn tusschenkomst aangeboden; nadat deze was aangenomen, onthield zich het eskader van daden van vijandschap. Toen echter Englands voorstellen door den Franschen commissaris waren verworpen, hervatte de Engelsche admiraal — evenwel zonder nadere instructies van zijn regeering af te wachten — de dwangmaatregelen; ten gevolge hiervan riep Frankrijk zijn gezant uit Londen terug. Daarop werden de onderhandelingen hervat, en ten slotte kreeg PACIFICO nog niet $\frac{3}{4}$ van zijn vordering toegewezen (150 £ in plaats van 21625 £).

Wel degelijk zal elke mogendheid ook in de toekomst rekening houden met de publieke opinie en met andere staten; wel tweemaal zal men zich bedenken, eer men overgaat tot een maatregel, die zoo stuitend onrechtvaardig is, zoo zwaarwichtige gevolgen kan hebben en daarenboven aan zoo veel oorzaken van mislukking blootstaat. Bleek de onderneming niet te slagen, dan zou daarvan met recht kunnen gezegd worden, wat HUME schrijft van den aanval op de Hollandsche vloot onder den Engelschen Koning KAREL II: »Doordien deze aanslag mislukte, wierp hij op de uitvoerders een dubbele schande;» het tegenwoordige Duitschland zal zich wel wachten

(1) Eenigszins uitvoeriger bij DEN BEER POORTUGAEL, »Het oorlogsrecht'', bladz. 66.

voor de mogelijkheid van zulk een dubbele schande te belooopen en voor het plegen van handelingen, waardoor het zijn machtige bureu en misschien zelfs zijn bondgenooten tot vijanden zou maken. —

Nu blijft nog de bewering van den heer TINDAL over, dat reeds eenmaal de orders gegeven en maatregelen genomen zijn om te handelen zooals hij heeft geschetst, waaruit de natuurlijke gevolgtrekking kan worden gemaakt, dat een volgende keer hetzelfde te verwachten is. We zouden gaarne zien, dat de heer TINDAL deugdelijke bewijzen voor die bewering aanvoerde; ook weten we niet, wanneer het feit zich zou hebben voorgedaan, maar we hebben grond voor het vermoeden dat gedoeld wordt op 1867, bij gelegenheid van de Luxemburgsche quaestie. Indien dit vermoeden juist is, dan blijft een bescheiden twijfel gerechtigd of toen ook een bombardement van den Haag uit zee was vastgesteld, want in 1867 kocht Duitschland zijn eerste gepantserd schip, en bezat het, naar wij meenen, twee kruisers in het geheel; zelfs in 1870 kon het nog volstrekt niet aan dergelijke ondernemingen denken.

Doch wat misschien de Schrijver der brochures *niet* weet, is: dat toen wel degelijk, maar in het diepste geheim, maatregelen onzerzijds zijn genomen; en — we zeiden het reeds — een enkele wenk aan de spoorwegmaatschappijen, en een bevel aan de commandanten der grensgarnizoenen om nauwkeurig toe te zien, is voldoende om *dezen* verrassenden aanval in zijn geboorte te doen mislukken. Daarenboven is de tegenwoordige toestand, wat voorbereiding in het algemeen betreft, onvergelykelyk gunstiger dan in 1867 en 1870; eerst na laatstgenoemd jaar is men ernstig begonnen maatregelen in dien zin te nemen. Hoe zou ook de heer TINDAL, die reeds geruimen tijd het leger heeft verlaten, kunnen weten wat aan het Departement van Oorlog gedurende vele jaren in stilte is voorbereid?

Zoo blijkt, dat ook dit schijnbaar zeer krachtige argument geen waarde heeft; en we meenen daarom recht te hebben, dit gedeelte onzer beschouwingen te eindigen met de opmerking, dat, al zou men de gevreesde handelingen niet absoluut onuitvoerbaar kunnen noemen, er toch zoo ontzettend veel tegen pleit, dat het volstrekt geen bedroevend optimisme is, wanneer men ze als ondenkbaar qualificeert.

Wil dat zeggen, dat naar ons oordeel bij ons krijgswezen tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes? Dat wij een andere meening zijn toegedaan, mogen we bij de lezers van militaire tijdschriften als bekend aannemen en zal straks nog nader blijken. Hier willen we alleen verklaren, met den heer TINDAL in te stemmen, dat we alle maatregelen behooren te nemen tegen allerlei denkbare verrassingen; maar men zou te ver gaan, indien men daarbij als eisch stelde, dat we die zouden uitstrekken tot gevallen, welke wij, als ondenkbaar, moeten verwerpen. Van deze is bovendien het laatste nooit te voorzien; is men gereed met een achtste, iemand anders zal komen met een negende, een tiende, enz.; en als men eenmaal op dit

gebied aan de phantasie den vrijen teugel laat, dan is zij niet meer bij te houden, zooals o. a. blijkt uit de vele voorstellen door Parijzenaars, tijdens de insluiting hunner stad, aan de regeering gedaan om »tous les Prussiens'' met een enkelen slag te verpletteren. Alle getuigden wel is waar in hooge mate voor de scherpzinnigheid en de vaderlandsliefde der uitvinders, doch hadden ook één gebrek, namelijk van onuitvoerbaar te zijn.

II.

Meenen wij in het eerste gedeelte van dit opstel te hebben aangetoond, dat de grondslagen voor den verrassenden aanval op Nederland niet bijzonder stevig zijn en men vooral weinig waarde mag hechten aan de uitheemsche bron, welke de heer TINDAL tot staving van zijn denkbelden aanhaalt, thans zullen we trachten te bewijzen, dat de gegevens, welke de Schrijver zelf levert, al even weinig betrouwbaar zijn.

Daartoe zullen we beginnen met de kazerneeringsquaestie, waaromtrent we het volgende lezen :

»In een van de requesten, die ik indiende aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal verzocht ik geen gelden op de toenmalige begrooting uit te doen trekken voor het bouwen van twee nieuwe kazernes, één te Utrecht en één te Amersfoort, die te zamen zoo wat 4 millioen moesten kosten."

»Ik grondde mijn verzoek voornamelijk daarop, dat het rationeel zou zijn de zoogenaamde vestingbataljons (de vijfde bataljons van elk regiment infanterie en het derde bataljon grenadiers) in tijd van vrede daar in garnizoen te leggen, waar men ze in tijd van oorlog zou moeten gebruiken."

»Meer dan vijftig mooie nieuwe kazernes, waaraan millioenen besteed zijn, staan leeg, worden niet gebruikt en nu stelde men o. a. voor om weer een paar millioen te geven voor het bouwen van een kazerne voor de vestingartillerie te Utrecht. Dit was het mooist van alles, vlak bij Utrecht staan uitmuntende kazernes leeg, waarin duizende manschappen gelegerd kunnen worden, toch moest men weder een nieuwe kazerne bouwen."

»Het aardigste van dit geval was, dat iederen dag de vestingartillerie, waarvoor men de kazerne bouwde, zich gaat oefenen op het fort *Blauwkapel*."

»Op het fort *Blauwkapel* nu, staan prachtige kazernes, die aan alle eischen van den tijd voldoen, leeg, maar deze mochten niet gebruikt worden, de troep moest terug om te Utrecht te slapen" (1). En verder : »Te gelijktijd met de kazerne te Utrecht vroeg men ook een paar millioen voor het bouwen van een kazerne te Amersfoort."

»De kazernes, die in de verdedigingsliniën alle ongebruikt leeg staan, zijn

(1) »Er werden eigenlijk gelden aangevraagd voor drie kazernes, één voor de vestingartillerie en één voor de genietroepen te Utrecht en de derde te Amersfoort voor één regiment infanterie."

uitstekend, veel beter en gezonder dan menige kazerne in de garnizoens-plaatsen."

»Dit is niet alleen mijn oordeel, maar ook dat van hoofdofficieren, die in tijd van oorlog in gedeelten van die stellingen bevel zullen voeren. Door enkelen van deze heeren is mij verzekerd, dat eerst mijn voorstel om de troepen in de liniën te legeren hun wat vreemd was voorgekomen, maar dat zij, na nogmaals in de linie te zijn geweest en zich gewend te hebben aan het denkbeeld, van lieverlede de bezwaren zagen verdwijnen, die zij oorspronkelijk gedacht hadden, dat tegen mijn plan zouden bestaan."

»Zij achtten mijn voorstel niet alleen uitvoerbaar, maar bovendien het meest rationeel en geloofden met mij, dat het voor onze landsverdediging de beste resultaten zou opleveren."

»Het spreekt toch ook wel vanzelf, dat ik, die het militaire vraagstuk nog niet als hokus pokus beschouw, niet bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal zou zijn gekomen met een onbekookt voorstel, zonder de zaak eerst grondig onderzocht te hebben."

Indien iets vanzelf spreekt, dan is het naar onze meening wel dit, dat het denkbeeld om in de bomvrije kazernes ook in vreedstijd troepen onder dak te brengen zoozeer voor de hand ligt, en zoo verleidelijk is voor een minister van oorlog, die daardoor geen geld voor nieuwe kazernes zou behoeven aan te vragen, dat het nauwelijks denkbaar is, te onderstellen dat het nooit ernstig zou overwogen zijn. Wij durven dan ook wel verzekeren dat dit geschied zal zijn en misschien nog wel wat grondiger dan door den heer TINDAL, doch men zal hebben ingezien dat de daaraan verbonden nadeelen de voordeelen ver overtreffen. Wij ten minste zijn van meening, dat de uitvoering van het voorgestane stelsel om de kazernes in de forten der Nieuwe Hollandsche Waterlinie permanent te gebruiken, zou leiden tot incompleet aan officieren, voornamelijk van de vestingartillerie; tot het doen verlopen van het mindere kader van dat wapen; tot het onmogelijk maken van de invoering van persoonlijken of algemeenen dienstplicht; tot onvoldoende oefening en tot bezwaren in de bevelvoering; en hoogst waarschijnlijk tot meer uitgaven dan vredeskazernes vorderen. Dit oordeel zullen we toelichten, en daarbij zal blijken, dat de door den heer TINDAL genoemde sommen voor kazernebouw aantonen, dat hij buitengewoon oppervlakkig is in het kiezen zijner bewijsgronden. Bezien we daartoe eerst eens die »uitmuntende," »prachtige," »uitstekende" kazernes.

Men weet dat zij meestal bestaan uit eenige naast elkander gelegen lokalen, met steenen vloeren en gedekt door gewelven, aan de zijden ongeveer $1\frac{1}{2}$, in het midden 3 M. of minder hoog. Elk lokaal is hoogstens 5 M. breed; de lengten loopen zeer uiteen, maar er zijn er veel van 10 tot 20 en meer meters lang. In den muur aan een der korte zijden is een deur met klein bovenlicht, en rechts en links 1 raam, eveneens niet groot; dit vormt de verlichting van de gansche pijpenlade, die gewoonlijk hel gewit is

om althans nog eenig licht voorbij het midden te brengen. De andere smalle zijde komt òf uit op een gang, die uitsluitend licht (?) ontvangt uit de pijpenladen, òf wel die zijde is door een blinden muur gesloten. Op het gewelf, en tegen den gang of de sluitmuren aan de achterzijden der lokalen, ligt eene gronddekking.

Waar de kazerne een verdieping heeft, is de toestand iets gunstiger; daar zijn n. l. de pijpenladen meestal minder lang; de benedenlokalen hebben somtijds een houten plafond en de bovenlokalen een houten vloer; die kazernes vormen echter volstrekt niet de meerderheid.

Het bovenstaande zal ons wel ontslaan van de moeite om aan te toonen, dat de onderaardsche verblijven der bomvrije kazernes niet beantwoorden aan de matigste eischen, welke men op het gebied van verlichting en luchtverversching aan behoorlijk logies moet stellen.

Voor gehuwden zijn geen bijzondere maatregelen genomen; op vrouwen en kinderen werd bij den bouw niet gerekend. Voor logies van officieren is zeer weinig gedaan; misschien wil de heer TINDAL die heeren voor eigen woningen buiten de forten laten zorgen, maar dit zal lang niet overal mogelijk zijn. De staat zal daardoor in de noodzakelijkheid komen, om woningen voor officieren en voor gehuwde minderen te bouwen; bij onze verdere beschouwingen komen wij hierop nog even terug.

Verreweg de meeste forten liggen op vrij groote afstanden van bewoonde plaatsen van eenige beteekenis; de daarin ondergebrachte personen zijn dus als het ware van de wereld afgezonderd.

Na deze beknopte beschrijving behoeven we zeker niets meer te zeggen ten betooze der stelling, dat zij, die de vrijwillige dienstneming of de persoonlijke dienstvervulling bij de militie willen bevorderen, zoomede eene regeering, die algemeenen of verplichten persoonlijken dienst voorstaat, onmogelijk beter de eigen glazen zouden kunnen inwerpen dan door het denkbeeld van den heer TINDAL tot uitvoering te brengen. Spoedig zou men ook geen last meer hebben van vrijwilligers, en het kader, dat thans eindelijk weer geheel of nagenoeg compleet is, zou weldra opnieuw verlopen. Hoeveel jongelieden eindelijk zouden zich voor officier der artillerie willen bekwamen, wanneer zij gevaar loopen, eenige jaren in of nabij het fort op den dam in het Steurgat en zooveel andere liefelijke oorden, buiten eenig verkeer met beschaafde en begaafde burgers, te worden geplaatst!

Er bestaat wel een middel om aan deze bezwaren althans gedeeltelijk te ontmoet te komen, een middel dat ook wordt toegepast op de bewoners van het fort bij IJmuiden, namelijk het geven van hooge toelagen of bijslag op de soldij. Er bestaat geen enkele reden om het bedrag dier toelagen voor de vestingartillerie, welke de forten in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie — zeer enkele uitgezonderd — zouden moeten bezetten, geringer te maken dan die voor de artillerie op IJmuiden; de levensvoorwaarden in de linie zijn veelal zelfs nog ongunstiger, daar laatstgenoemd fort in een gezonde en

schoone omgeving ligt, waar veel bedrijvigheid heerscht. Voor de volgende berekening zullen we daarom die bedragen tot grondslag nemen.

In de nieuwe kazerne voor de vestingartillerie te Utrecht kunnen 1114 menschen onder dak worden gebracht, dat is veel meer dan de sterkte van een regiment op vredesvoet bedraagt. Nemen we nu aan, dat de regimentsstaf niet op de forten zal logeeren; dat de vuurwerkers allen korporaal, het kader benevens de vrijwilligers compleet zijn en ééne lichting militie onder de wapenen is, dan is de berekening op minima gegrond, doch moet voor de 10 compagnieën van een regiment toch nog aan toelagen worden uitbetaald:

aan 10 kapiteins	per jaar f	3000,—
» 30 luitenants	» » »	6000,—
» 10 sergeanten-majoor	per dag f	2,—
» 90 sergeanten en fouriers » » »	» » »	27,—
» 10 korporaals-vuurwerker » » »	» » »	1,70
» 80 korporaals	» » »	21,60
» 20 hoornblazers	» » »	2,40
» 120 vrijwilligers	» » »	14,40
» 300 miliciens	» » »	36,—

Totaal per dag f 105,10 of per jaar f 38361,50

Geheel bedrag per jaar f 47361,50

Aangezien we, zooals later zal blijken, al deze troepen elk jaar 2 à 4 weken in de forten willen brengen en hun dan dezelfde toelagen uitreiken, zoo mag slechts $\frac{11}{12}$ in rekening worden gebracht; we zien daaruit, dat het permanent doen bewonen van kazernes in de forten aan het rijk per jaar ruim 43 duizend gulden per regiment vestingartillerie zou kosten, welke door één vredeskazerne worden uitgespaard.

»Nu ja,” zal men mogelijk zeggen, »maar door het niet bouwen dier kazerne had de staat ook een paar millioen uitgewonnen, die, zooals de heer TINDAL meedeelt, werden aangevraagd voor een kazerne; en tegen $4\frac{1}{2}\%$ (rente en aflossing) stelt dat een jaarlijksche som voor van f 90.000!” Een oogenblik. Wie de begrootingsstukken wil raadplegen, zal ontwaren, dat die 2 millioen alleen in de verbeelding van den heer TINDAL bestaan; voor bedoelde kazerne is, met uitzondering van den grond, in het geheel aangevraagd f 420.000, terwijl zij, met aankoop van grond, enz., niet meer dan f 462.000 heeft gekost. Houden we ons aan het ware bedrag, dan komen we alzoo tot een winstderving van nog geen f 21.000, waaruit blijkt, dat de bouw dier kazerne een jaarlijksch voordeel oplevert van meer dan f 22.000.

Het zal natuurlijk uiterst gemakkelijk zijn om te beweren, dat die toelagen geheel of gedeeltelijk onnoodig zijn, maar een schaduw van bewijs zal voor die bewering bezwaarlijk zijn te vinden; integendeel, velen zullen met ons vreezen, dat het incompleet, in weerwil van toelagen en bijslagen, aanzienlijk

zou toenemen. En zelfs wanneer eenvoudig ruw weg werd besloten om aan de officieren en miliciens, die toch niet weg kunnen, de toelage of den bijslag te onthouden, dan nog zou men per dag $f 69$, of in 11 maanden bijna $f 23.000$, bijslag op de soldij moeten geven.

Met een enkel woord toonden we zoo even aan, hoe weinig vertrouwen de cijfers van den heer TINDAL verdienen, doch we mogen het hierbij niet laten. Ook al neemt men zijn noot in aanmerking, waaruit is af te leiden, dat van de door hem genoemde 4 millioen 3 kazernes zouden worden gebouwd, dan komt men nog bij lange niet tot de door hem genoemde som. Van de kazerne voor de genietroepen is nooit een raming opgegeven; wij zijn echter in staat mede te deelen, dat zij is begroot op $f 450.000$; de kazerne te Amersfoort zal, in plaats van de 2 millioen van den heer TINDAL, nauwelijks 9 ton kosten, terwijl daarvoor — blijkens de Memorie van beantwoording betreffende de Staatsbegroting voor 1888, Hoofdstuk VIII — $f 920.000$ is geraamd. Neemt men dus de werkelijke cijfers, die besteed en geraamd zijn, dan komt men, voor drie kazernes, tot $f 462.000 + f 450.000 + f 920.000 = f 1.832.000$, in plaats van tot 4 millioen!

Bij de sommen, welke het gebruik der bomvrije kazernes zou vorderen, hebben we niet in rekening gebracht, dat de verpleging der troepen natuurlijk meer zal kosten; doordien echter deze meerdere uitgaven moeilijk juist te begrooten zijn, komt het voldoende voor daarvan terloops melding te maken. Alleen zij het vergund in het bijzonder de aandacht te vestigen op de kosten, welke verbonden zijn aan het bouwen van woningen voor gehuwde minderen, omdat deze een niet onaanzienlijk gedeelte van de voor kazernebouw uitgetrokken sommen verslinden; zoo worden bij de kazerne te Amersfoort 4 blokken huizen voor gehuwden en 2 dergelijke voor waschbazen gebouwd, die te zamen ongeveer $f 150.000$ van de 9 ton vorderen. Nu zouden die gezinnen ook wel in de bomvrije kazernes kunnen worden ondergebracht, maar men zal moeten toegeven, dat daaraan toch groote nadeelen zijn verbonden; er bestaan dan ook goede redenen voor het in de laatste jaren gehuldigde stelsel van afzonderlijke woningen.

Voor alle gehuwden, zoowel officieren als minderen, zou eindelijk nog een groot bezwaar ontstaan, nl. de opvoeding hunner kinderen. We achten het onnoodig na te gaan, op welke afstanden de verschillende forten zijn verwijderd van scholen, waar lager of middelbaar onderwijs wordt gegeven; doch we durven gerust verzekeren, dat de kinderen of de ouders hier en daar zeer te beklagen zouden zijn.

Ten slotte nog een woord over de oefeningen en de bevelvoering. De groote bezwaren voor de oefening der troepen, voortspruitende uit de geringe vredessterkte der compagnieën, zijn zoo herhaaldelijk aangetoond, dat we ons ontslagen mogen rekenen van eenige nadere toelichting. In groote garnizoenen kunnen zij eenigszins worden verminderd door samenvoeging van verschillende

compagnieën tot één; waar de troepen zeer verspreid liggen, is dit hulpmiddel natuurlijk onuitvoerbaar. Wanneer men dus de forten laat bewonen door de afdeelingen, aan welke eventueel de verdediging daarvan zal worden opgedragen, dan is de eerste vraag, die met het oog op de oefening beantwoord moet worden, deze: hoe ver de compagnieën uit elkander [komen te liggen.

Dit nauwkeurig op te geven is ondoenlijk, wanneer men niet bekend is met de plannen der Regeering omtrent de sterkte en samenstelling der bezettingstroepen voor elk fort, doch geheel in den blinde behoeven we niet te tasten. De heer ROOSEBOOM toch heeft voor ruim 8 jaren in de *Vragen des Tijds* een opgave gedaan van de infanteriebezettingen, welke hij minstens noodig oordeelde, en kwam daarbij tot 8 compagnieën infanterie voor het twaalfstal werken bij Utrecht, die op een kring van 18 of 25 KM. lengte liggen, naarmate men de afstanden hemelsbreed of langs bestaande wegen bepaalt. BRINIO, in *De Militaire Gids* van 1887, legt in dezelfde forten 12 compagnieën vestingartillerie, maar grondt zich daarbij op een totale sterkte van 72 compagnieën, terwijl dit wapen er slechts 43 telt; naar die verhouding zouden er thans slechts ruim 7 compagnieën voor kunnen worden aangewezen; en verder hoogstens 50 geniesoldaten (vredesvoet). Nemen we daarom 8 compagnieën infanterie, 8 compagnieën vestingartillerie en 50 man genietroepen als bezetting voor genoemde werken aan, dan zullen we vermoedelijk niet ver van de waarheid blijven; en dan zouden in de kleinste forten ongeveer 15 infanteristen, 15 artilleristen en 2 geniesoldaten, in de beide grootste 45 infanteristen, 45 artilleristen en 6 geniesoldaten in garnizoen komen; en de troepen, die te zamen voor een oefening met een compagnie op oorlogsterkte zouden moeten worden vereenigd, zouden een paar uur uit elkander liggen.

Hoe zou het moeten gaan met de oefeningen in het schijfschieten? Verscheidene afdeelingen zullen een kleinen dagmarsch moeten verrichten om deze oefeningen te kunnen doen; of zal men meer, veel meer schietbanen gaan maken? Dit is in ons land niet gemakkelijk en zal in elk geval weder niet zonder groote uitgaven mogelijk zijn.

Kan men zich ongunstiger toestanden voor oefening en bevelvoering denken? En al staat men de meening voor, dat het bezwaar minder groot is, voor zoo ver het de *oefening* van *vestingtroepen* betreft, zoo blijft toch steeds het nadeel bestaan, dat het aankweeken van een echt militairen geest onder die omstandigheden te eenenmale onmogelijk zou zijn. Daarenboven houde men in het oog, dat de hier tot voorbeeld gekozen fortenkring in dit opzicht nog verreweg in de gunstigste omstandigheden verkeert; hadden we de werken aan de Vecht, de Waal, de Maas en de Merwede genomen, dan zouden de nadeelen nog veel scherper zijn uitgekomen.

Alles bijeengenomen, meenen we voldoende te hebben aangetoond, dat er zeer veel te zeggen valt voor het bouwen van vredeskazernes, in weerwil

van het bestaan van verscheidene gebouwen, die uitsluitend voor oorlogstoestanden zijn gemaakt en waarbij dus comfort is opgeofferd aan veiligheid. Ondertusschen beweren we niet, dat men in geen geval gebruik zou mogen maken van sommige oorlogskazernes, n. l. van de beste in haar soort en gelegen in kleine vestingen of in de onmiddellijke nabijheid van de groote garnizoensplaatsen; trouwens binnen Naarden is een bomvrije kazerne bezet. Men make zich echter geen illusie omtrent de daardoor uit te winnen gelden, omdat het aantal van zulke kazernes zeer gering is. Evenmin willen we geacht worden te behooren tot de bewonderaars van een stelsel, waarbij de troepen, welke men te Gorinchem of Asperen wil gebruiken, te 's-Hertogenbosch of Arnhem onder dak worden gebracht, al kan men zich tot verdediging of vergoelijking beroepen op het gebrek aan de noodige vredeskazernes achter of in de linie. Maar wel houden wij staande, ook tegenover de onbekend gebleven hoofdofficieren, die de heer TINDAL aanhaalt, dat het goed gezien is om de troepen niet over de forten te verspreiden, doch ze bijeen te houden in steden, waar officieren en minderen in dagelijksche aanraking zijn met burgers van gelijken stand en beschaving, en waar zij steeds onder de oogen van hunne meerderen zijn. En om allen thuis te doen geraken in de forten en de omgeving hiervan, waaraan door ons met den heer TINDAL groote waarde wordt gehecht, zouden we in de verschillende groepen gedurende 2 à 4 weken per jaar oefeningen willen doen houden, bij voorkeur natuurlijk wanneer oudere lichtingen voor herhalingsoefeningen onder de wapenen zijn geroepen. Zulk een regeling zal ten slotte de minste kosten veroorzaken en officieren en minderen op de beste wijze voorbereiden tot hunne oorlogstaak.

Wij komen nu op het gebied der doode strijdkrachten en zullen een tweetal daaromtrent gemaakte opmerkingen bespreken.

De eerste dier opmerkingen luidt:

»Ten einde een eventueelen vijand te beletten het Hollandsch Diep over te steken en op deze wijze in den rug te komen van onze Hoofdverdedigingsstelling, acht men de stelling van de Willemstad noodzakelijk.»

»Zij wordt daarom ook wel de sleutel van Holland genoemd.»

Wij moeten eerlijk bekeunen, nimmer zulk een bewering vernomen te hebben; die sleutel zou ook volstrekt niet passen. Wij meenden tot nu toe, dat de forten *de Ruyter* en *Prins Frederik* uitsluitend dienden om, met behulp van de marine en van versperringen, den toegang tot het Hollandsch Diep uit het Volkerak te verdedigen; de zeefronten van Willemstad en het fort bij Numansdorp om nog eenigszins te kunnen medewerken tot hetzelfde doel en tot bestrijding van een vijandelijke zeemacht, welke denzelfden toegang uit het Haringvliet zou willen forceeren; en de overige werken, zoomede de landfronten der vesting, om de nadering te land tot de kustbatterijen te

bemoeilijken. Wie zal ooit op het denkbeeld komen om het overtrekken van een stroom als het Hollandsch Diep te willen beletten door een groepje duurzame werken op accessen in een inundatie aan een der uiteinden van dien stroom? Neen, het bezit van Willemstad moge de verdediging van het Hollandsch Diep tegen een overgang eenigszins vergemakkelijken, afdoende invloed wordt daardoor niet uitgeoefend; gansch andere maatregelen zijn noodig om de omtrekking der Nieuwe Hollandsche Waterlinie aan deze zijde te beletten. Ook heeft het bezit van Willemstad zoo goed als geen waarde voor een vijand, die het Hollandsch Diep wil overgaan en niet beschikt over een zeemacht op het Volkerak, sterk genoeg om onze marine hier terug te drijven. Indien de verdediging van de toegangen uit het zuiden en westen naar het Hollandsch Diep met groote kans op succes aan de zeemacht alleen kon worden overgelaten, zou er al zeer weinig bezwaar in gelegen zijn om de gansche stelling op te heffen; wij zouden daarin dan zelfs een voordeel zien (1).

Op welke wijzen de verdediging van dezen stroom kan worden gevoerd, zal hier buiten bespreking blijven; dit mag echter wel worden gezegd, dat deze aangelegenheid het onderwerp eener grondige verkenning heeft uitgemaakt, welke voor bijna 6 jaren is uitgevoerd; van de toen verkregen uitkomsten en gegevens zal zeker door het legerbestuur wel zoodanig gebruik worden gemaakt, als dienstig wordt geoordeeld.

De tweede opmerking geldt de forten bij Vuren en Nieuwe Steeg, waaromtrent we lezen:

»Gorinchem wordt beschermd tegen een van het oosten oprukkenden vijand door het fort *Vuren*. Op dit fort komt dus alles aan, wanneer de vijand van die zijde tegen Gorinchem oprukt. Door eene eigenaardige terrein-gesteldheid kan dit fort echter van het noorden uit in de flank beschoten worden, terwijl door eene vriendelijke attentie van ons voor onzen aanstaanden vijand het fort juist aan die zijde geheel open ligt.»

»Hoe lang (2) dit fort den vijand zal tegenhouden (?) als hij een stelling genomen heeft ten noorden van dit fort, is voor elk, die bekend is met de uitwerking van de hedendaagsche artillerie, op zijne vingers uit te rekenen.

(1) Nu we toch over Willemstad spreken, wijzen we op het feit — verg. van Oldenborgh, De belegering en verdediging van de Willemstad in Maart 1793 — dat deze kleine vesting in genoemd jaar gedurende verscheidene dagen »allerviolentst» is gebombardeerd en de stad, vooral ook door brand, zoozeer heeft geleden, dat slechts een enkel gebouw ongedeerd is gebleven. Niettemin gaf zij zich niet over en werden slechts 4 burgers gedood; zij was echter — en is dit nog — niet af te sluiten van de gemeenschap met Holland.

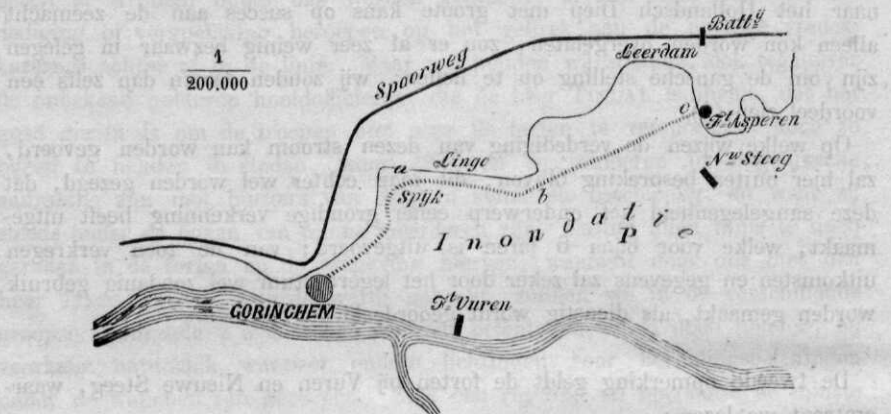
Ofschoon deze gebeurtenis bijna een eeuw oud is en de aanvalsmiddelen sedert dien tijd veel verbeterd zijn, gelooven we in het bovenstaande een nieuw bewijs te mogen zien voor onze meening omtrent de te verwachten uitwerking van een eventueel bombardement der residentie; het gevaar en de stoffelijke nadeelen zijn toch onveranderd gebleven.

Dat voor de vesting Willemstad wel iets zou kunnen worden gedaan, geven we gaarne toe; maar het is bekend, dat in de laatste jaren alle beschikbare gelden voor vestingwerken aan Amsterdam worden besteed, waarvoor ook veel te zeggen is.

Een groot voordeel voor den vijand om juist daár positie te nemen, is ook hierin gelegen, dat hij van daar uit het fort aan de Nieuwe Steeg, dat den toegang tot Gorinchem langs den Linker Lingedijk moet afsluiten, in den rug kan beschieten."

Deze regels geschreven te zien door iemand, die door de ondervinding »ijlslik wantrouwend is gemaakt omtrent het punt van officieele mededeelingen en rapporten" en die dus zeker gaarne uit eigen oogen ziet, kan niet anders dan de hoogste verbazing wekken.

Ten einde zelfs den meest verstokten twijfelaar te doen zien, hoe weinig vertrouwen men kan stellen in sommige verzekeringen van den heer TINDAL, geven wij hier een schets van de ligging der beide forten. Daaruit blijkt,



dat het fort bij Vuren eerst dan uit het noorden in de flank zou kunnen worden beschoten, indien de vijand den Zuider Lingedijk (*a b*) nabij Spijk had bereikt, dat wil zeggen, indien hij de Nieuwe Hollandsche Waterlinie reeds mocht hebben geforceerd; dat hij onder deze omstandigheden wel iets anders zou doen dan het fort bij Vuren beschieten, spreekt vanzelf. Even goed zou men kunnen zeggen, dat alle forten en alle liniën der wereld in den rug kunnen worden beschoten; dat is immers het geval, zoodra de vijand er maar eens achter is gekomen!

Wat de Schr. in denzelfden volzin zegt omtrent de »vriendelijke attentie onzerzijds," is ook niet volkomen juist, want het fort is aan de noordzijde *niet* »geheel open." Wel is waar is het werk aan die zijde slechts van een lage borstwering voorzien, maar het inzicht in het fort van af den Zuider Lingedijk wordt toch grootendeels door de gronddekkingen der gebouwen belet. Al werd dus de borstwering van het noordelijk front verhoogd, *het beschieten* van het fort zou daardoor niet moeilijker worden. Overigens is dit vraagstuk van niet het minste gewicht, omdat, zooals we reeds opmerkten, de vijand wel wat anders zal doen dan het fort beschieten, indien hij ten noorden daarvan mocht zijn doorgedrongen.

Hetgeen de Schrijver hierop laat volgen, geeft aan ingewijden den sleutel of de vergissing, om geen ander woord te gebruiken. Midden in de

inundatie, ergens bij P, liggen namelijk twee terpen, moeilijk te bereiken voor vijandelijke artillerie, en nauwelijks groot genoeg om er een paar batterijen te bouwen, doch die niettemin aan sommige personen reeds lang vrees schijnen in te boezemen. Geheel ten onrechte zeker; want al neemt men aan, wat naar onze meening niet het geval is, dat de vijand daar die batterijen zou kunnen bouwen en van de noodige munitie voorzien, dan schieten wij hem toch in een oogwenk daar van daan, omdat we hem met vuur kunnen overstelpen uit Vuren van de westzijde, uit batterijen tegen de dijken *a b* en *b c* van de noordzijde en uit het fort aan de Nieuwe Steeg van de noordoostzijde. We zeggen het den heer TINDAL met een kleinen variant na: Hoe lang (?) de vijand het daar zal kunnen uithouden, als de verdediger slechts half zijn plicht doet, is voor elk, die bekend is met de uitwerking van de hedendaagsche artillerie, op zijn vingers uit te rekenen.

Aangezien het overigens steeds beter is, overvloedige zekerheidsmaatregelen te nemen, dan de minste kans te loopen van een ongunstige omstandigheid over het hoofd te zien, van hoe weinig beteekenis die ook moge zijn, zoo achten wij het goed gezien, dat de bouwmeesters van het fort Nieuwe Steeg alle mogelijke maatregelen hebben genomen waardoor beschieting uit het zuidwesten vruchteloos kan worden gemaakt; daardoor vervalt ook hier elk denkbeeld van blaam, dien men ten deze op het kriegsbestuur zou kunnen werpen.

We kunnen ons voorstellen dat iemand, die werkelijk met den toestand bekend is, de schouders ophaalt voor de overdreven voorzorgen, welke hier de genie heeft genomen; maar we vinden het onverantwoordelijk, den volke te verkondigen dat op dit eene punt twee flaters zijn begaan en worden bestendigd, waar het vluchtigste onderzoek den Schrijver het omgekeerde zou hebben bewezen. —

Nu alzoo gebleken is, dat de wellicht eenige opgaven van den heer TINDAL, die gecontroleerd kunnen worden, of verbazend overdreven of volkomen onjuist zijn, kan naar onze meening geen waarde worden gehecht aan zijn verzekeringen, welke niet voor een nader onderzoek vatbaar zijn. Niemand zal voortaan de dupe behoeven te zijn van uitroepen als: »nu denke men niet, dat dit verhaaltjes zijn, dit zijn *feiten*, die ik per request onder de aandacht van de leden der Tweede Kamer bracht!» Alsof die requesten de feiten waar maakten!

Kan het dan verwondering baren dat de leden der beide Kamers, voorgelicht door mannen, in wie zij weten volkomen vertrouwen te kunnen stellen, zoo weinig notitie hebben genomen van al die requesten? Immers neen; en evenmin kan het bevreemden, dat niemand — zooals uit een brief van den Schrijver aan den Hoofdredacteur van het *Nieuws van den Dag* blijkt — benieuwd was om van den requestrant nadere inlichtingen te ontvangen over zijn middel om verrassende aanvallen te voorkomen of te doen

mislukken, zoodat hem niets anders overbleef dan een ongevraagd advies te gaan brengen aan HH. rapporteurs van de 1ste Kamer voor Hoofdstuk VIII der Staatsbegroting voor 1889. Niettegenstaande vier hunner het betoog van den heer TINDAL zeer duidelijk vonden en hunne bevreemding uitdrukten, dat men van dat alles aan het Departement van Oorlog niets wist, stemden toch — o, gruwel — drie van die vier rapporteurs voor het Hoofdstuk, en de vierde was de heer VAN ROIJEN, de trouwste tegenstemmer van genoemd Hoofdstuk.

De heer TINDAL denkt (zie *Nieuws van den Dag*, 2 Februari 1889, 2de blad) »dat dit wel meer zal geweest zijn om redenen van hoogere (?) »politiek,» doch blijkens hetgeen voorafgaat, vermoeden wij een geheel andere oorzaak te mogen aannemen. Wij houden het er voor, dat bedoelde rapporteurs, die, als we ons niet vergissen, nog een mondeling onderhoud met den Minister hebben gehad, door dezen omtrent den juisten staat van zaken zijn ingelicht en dat daardoor althans drie hunner tot de overtuiging zijn gekomen, dat de heer TINDAL een leidsman is, aan wien men zich niet blindelings mag overgeven. Hij moge dan ook aanvankelijk zekere opschudding hebben teweeggebracht, een blijvenden indruk zal hij wel niet verkrijgen: daartoe berusten zijn »onthullingen» op een veel te zwakken grondslag.

En dit is werkelijk te betreuren. Want de toestand van leger en vloot is van dien aard, dat hij geen geringe zorg inboezemt aan allen, die op de hoogte der zaken zijn en zich rekenschap geven van de omstandigheden, welke zich bij een conflict met een sterken nabuur kunnen voordoen. Voor niemand behoeft deze bewering een geheim te zijn; jaar in jaar uit is zij verkondigd in geschriften en openbare vergaderingen, door ministers en kamerleden, door militairen en zelfs door burgers; wie met dien toestand niet bekend is, moet hoorende doof, en ziende blind zijn. Al zijn dus de praemissen geheel onjuist — zooals we meenen te hebben aangetoond — zoo is er toch waarheid in de volgende woorden van het reeds aangehaalde hoofdartikel van het *Nieuws van den Dag* van 21 Januari: »als alles waar is, wat hij (de heer TINDAL) schreef.... dan zijn wij van ons volksbestaan geen oogenblik zeker; dan is er kans, dat wij, eer wij 't weten, worden ingepalmd door den eersten den besten brutalen vijand, en dan zullen wij — wat nog erger dan erg is — moeten erkennen, dat 't onze eigen schuld is, dat wij de vrijheid en zelfstandigheid niet waard waren, wij burgers en buitenlui, die met elkaar kibbelden en nog kibbelen over allerlei laffe nesterijen en het eerste en voornaamste verzuimden van wat het gezond verstand voorschrijft.»

Ons leger is in veel te hooge mate slechts een vredesleger; de techniek heeft een overwegenden invloed, gedeeltelijk een gevolg van de eerste opleiding tot officier; noch het volk, noch zijn machthebbers schijnen doordrongen van de overtuiging, dat Nederland wel eens in oorlog zou kunnen geraken. Hoe anders is het feit te verklaren, waarop wij indertijd de aandacht vestigden,

toen de beste verbinding tusschen den Rijn en het Noordzeekanaal opnieuw aan de orde kwam, dat een Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, nog wel een oud-Minister van Oorlog, het niet eenmaal de moeite waard keurde om een woord over defensiebelangen te zeggen bij het Wetsontwerp tot verbetering der Keulsche Vaart? En welke treurige ervaringen doet men op, wanneer men voor militaire werken van het hoogste gewicht in aanraking moet komen met verschillende besturen! Waarlijk, *als* de natie is veranderd sedert JAN DE WIT, dan is het vermoedelijk niet eens in haar voordeel; wel moeten haar toch »de perykelen bijzonder klaar voor oogen staan,” vóór zij tot flinke maatregelen overgaat; en als op Nederland het »wie niet hooren wil, moet voelen” te eeniger tijd mocht worden toegepast, dan heeft het dit alleen aan zijn eigen opzettelijke verblindheid te danken.

III.

Bleek uit de voorgaande bladzijden, dat wij zeer ernstige grieven hebben tegen de geschriften van den heer TINDAL, er komen daarin toch ook verscheidene opmerkingen voor, waarmede wij het geheel eens zijn. Enkele malen bleek dit reeds; zoo betuigden we aan het slot van het eerste gedeelte van dit opstel onze instemming met zijn gezegde, dat we ons behooren te verzekeren tegen verrassingen, mits tegen zulke, welke we niet als ondenkbaar moeten verwerpen. Op welke wijze dit o. i. mogelijk is, zal aanstonds blijken; misschien reiken we ook in dit opzicht aan den Schrijver der brochures de hand; we kunnen dit echter niet beoordeelen, omdat hij geen vrijheid heeft gevonden om zijne denkbeelden hieromtrent openbaar te maken.

Veel is verder te zeggen voor zijn voorstel om den zetel van het krijgsgestuur — en zelfs van de geheele regeering — naar Amsterdam over te brengen, al vreest men niet voor een bombardement van de residentie, zooals hier is besproken. Het zal ondertusschen wel van algemeene bekendheid zijn, dat reeds herhaaldelijk een dergelijke maatregel is aanbevolen, doch tevens werd gewezen op de daaraan verbonden kolossale kosten en bezwaren van allerlei aard. En, vragen wij verder, weet de heer TINDAL of misschien reeds voorbereidingen zijn getroffen om maatregelen in dien zin te nemen, in het bijzonder wat het Departement van Oorlog betreft?

Wij hebben ook in gedachten den Schrijver de hand gedrukt bij het lezen van zijn philippica tegen het partijgekibbel, waardoor reeds zoo lang een goede regeling onzer levende strijdkrachten is tegengehouden; zoo mede waar hij de stelling verdedigt, dat de landsdefensie geen partijvraagstuk mag zijn, doch *het* vraagstuk is bij uitnemendheid, waarbij alle Nederlanders belang hebben. Voorts waar hij er op wijst, dat de meeste Nederlanders

zich niets van de militaire zaken aantrekken; anderen er zich afmaken met te zeggen »ik heb geen verstand van die zaken" en eindelijk nog weer anderen »er wel over oordeelen, maar daarbij hun gezond verstand t'huis laten en oordeelen op gezag van een bekende of een neef, die in het *Duitsche leger dient*," enz.

Zoo zouden we rechts en links nog menig woord kunnen ophalen, dat we ten volle beamen, doch we zullen hiermede de bespreking der brochures eindigen. We willen dit echter niet doen, zonder in groote trekken ook onze inzichten mede te deelen omtrent de hulpmiddelen tot voorkoming van onaangename verrassingen, al zijn deze »de *bonne guerre*," en omtrent hetgeen in de eerste plaats voor onze verdediging allernoodigst is.

Verrassingen van de zeezijde zijn op kleine schaal altijd mogelijk, en het is dus zeer goed gezien, de forten aan den Hoek van Holland, bij IJmuiden en in de stelling den Helder te allen tijde in dadelijk verdedigbaren toestand te houden, en steeds eenige marine-vaartuigen, waaronder vooral torpedo-booten, gereed te hebben om onmiddellijk op te treden. Er is zelfs veel voor te zeggen, om met de bezetting dier forten niet te wachten, totdat de allerlaatste spijker in de laatste plank is geslagen; een opmerking, welke ook reeds in de Tweede Kamer tot tweemalen toe door den heer ROOSEBOOM is gemaakt. *Landingen* kunnen echter niet onder verrassende handelingen worden begrepen; om die te kunnen uitvoeren op zoo groote schaal, dat ons ernstig nadeel zou kunnen worden toegebracht en eenige kans van succes zou bestaan, is tamelijk lange voorbereiding noodig, die bezwaarlijk een geheim kan blijven voor de waakzame regeering van het volk, waartegen de maatregel gericht is.

Verrassingen te land uit het zuiden zijn niet wel denkbaar, zoodat ook in dit opzicht al weder noodzakelijk het oog naar het oosten en zuidoosten moet worden geslagen. De vijand kan trachten daar onze mobilisatie en concentratie te storen; zich al dadelijk meester te maken van de overgangen onzer grensrivieren, en vaste punten aan, of zelfs aan deze zijde van die rivieren te bemachtigen. Voor de uitvoering van die pogingen staat hem in de eerste plaats zijn sterke cavalerie ten dienste, doch ook ongemobiliseerde infanterie en veldartillerie zou hij kunnen bezigen. Dat hij het zou wagen, met deze laatste, slecht uitgeruste troepen genoemde grensrivieren ver te overschrijden, mag ernstig worden betwijfeld; bij eenigen tegenspoed zou hem namelijk deze handeling ten zeerste kunnen berouwen.

Zonder uitvoerige beschouwingen is het onmogelijk al de maatregelen te vermelden, welke genomen kunnen worden, om, zoo al niet den vijand buiten de grenzen te houden, dan toch de mobilisatie en concentratie zoo goed mogelijk te doen slagen, en in elk geval het overschrijden der grensrivieren door de overmachtige vijandelijke cavalerie en de ongemobiliseerde infanterie te beletten; we zullen ons daarom tot eenige algemeenheden bepalen.

Het spreekt vanzelf dat de Nederlandsche Regeering bij eenig conflict, waarvan de vreedzame beslechting twijfelachtig is, of bij een dreigenden Europeeschen oorlog, in de eerste plaats al het mogelijke in het werk zal moeten stellen, om op de hoogte te blijven van hetgeen bij onze burens omgaat. Indien zij, door berichten van hare gezanten en van andere vertrouwde personen — bijv. geheime agenten in de groote garnizoenen over de grenzen — tot het inzicht komt, dat aldaar tot den oorlog of tot het stellen van niet in te willigen eischen besloten is, zal zij in een zeer moeilijken toestand geraken; zij zal toch begrijpen, dat onze minderheid nog zal toenemen, indien zij de tegenpartij toelaat om hare mobilisatie in stilte te volbrengen; aan den anderen kant zal zij ongaarne de verantwoordelijkheid op zich nemen om tot gelijken maatregel over te gaan, in de vrees dat het bekend worden daarvan wellicht tot voorwendsel — want het is natuurlijk geen ernstig argument — voor een casus belli zal worden gebruikt. Wel kunnen eenige maatregelen worden genomen zonder opzien te verwekken, maar afdoende zullen ze bezwaarlijk kunnen wezen.

Onder die omstandigheden zal onze Regeering, naar onze vaste overtuiging, noodzakelijk verplicht zijn, onmiddellijk het bevel tot mobilisatie en concentratie voor het geval A, B of C enz. te geven; zij zou anders de groote verantwoordelijkheid op zich laden, van door haar dralen onnoemlijk nadeel aan de verdediging des lands toe te brengen.

De eerste zorg is (1) dan, de vijandelijke cavalerie te verhinderen, ernstige stoornis in de opkomst der militie te brengen en zich meester te maken van vaste punten, terwijl dit laatste ook aan andere wapens moet worden belet. Daartoe zullen vooraf doelmatige instructiën gegeven moeten zijn aan onze grenspolitie en douanebeambten, aan stationschefs en burgemeesters; en verder zal men zoo spoedig mogelijk de eigen cavalerie naar de punten doen vervoeren, welke voor het aanwezige of het meest daarmede overeenkomende geval zijn vastgesteld; dat dit wapen onder alle omstandigheden spoedig tot den afmarsch gereed is, kunnen we als bekend aannemen. Verder zendt men uit de meest nabij gelegen garnizoenen detachementen infanterie, alsmede geniesoldaten, naar de reeds in vreedstijd aangewezen punten op de wegen — vooral kunstwegen, en zoo dit voor het vervoer der militie niet behoeft te worden nagelaten, ook spoorwegen — vooral waar deze diepe en nabij de grenzen loopende wateren snijden; hier worden de bruggen vernield of afgebroken en nemen de infanteriedetachementen maatregelen tot het beletten van den overgang. Eindelijk worden andere detachementen infanterie meer achterwaarts opgesteld, om eventueel teruggeslagen cavalerie of infanteriedetachementen op te nemen.

Is eenmaal de militie in veiligheid, dan kan men het van de omstandigheden laten afhangen, of men alle vooruitgeschoven troepen al dan niet wil

(1) De besliste toon mag niet leiden tot het vermoeden, dat wij meer of minder bekend zijn met regeeringsplannen; we hebben reeds gezegd dat we hieromtrent niets weten.

terugnemen en hoe men de cavalerie verder zal gebruiken; verrassende aanvallen zijn in elk geval voorkomen. Over het succes der te nemen maatregelen kan vooraf, evenals omtrent den afloop van zoovele handelingen in den oorlog, niets met zekerheid worden bepaald. Ondertusschen spreekt het vanzelf, dat er veel aan gelegen is, om de infanteriedetachementen, en vooral de geniesoldaten met hun springmaterieel en hunne gereedschappen, tijdig op of nabij de hun aangewezen punten, en ook bij de grootere bruggen, waar vernieling voorbereid moet worden, te brengen.

Uit deze korte aanduidingen is al dadelijk af te leiden, hoeveel waarde gehecht moet worden aan eene wel doordachte vredesdislocatie en aan voortdurende bezetting van de vaste overgangspunten onzer grensrivieren, inzonderheid van de spoorwegbruggen. Werden de sperforten of wachthuizen, welke hier noodig zijn, door ondergrondsche leidingen met het Rijkstelegraafnet, of ten minste met de aanstonds te noemen garnizoenen verbonden, zooals reeds gedeeltelijk is geschied, en legde men daar de noodige springmiddelen op, dan zou de toestand nog meer verbeteren. Maar in de hoogste mate zou dit het geval zijn, wanneer we over een zeker aantal *vrijwilligers* konden beschikken, die, vereenigd in compagnieën op oorlogsterkte en garnizoen houdende aan de grensrivieren en in eenige andere grensplaatsen, te allen tijde beschikbaar waren voor het leveren der noodige, zoo even genoemde detachementen en der vaste bezettingen van sperforten en vestingen, zooals Doesborgh, Westervoort, Pannerden, Crevecoeur, enz., terwijl de rivierovergangen daardoor vanzelve zouden zijn verzekerd. Op die wijze zou verder het thans niet te vermijden nadeel worden voorkomen, dat geheele vredescompagnieën en bataljons zouden moeten worden opgelost tot bescherming der mobilisatie en concentratie; zij zouden zich dan integendeel voor verreweg het meerendeel in compleeten toestand kunnen verplaatsen naar het aangewezen verzamelpunt.

Bij eene totale sterkte van tusschen 2000 en 3000 man zou de brigade vrijwilligers bijv. kunnen worden samengesteld uit 10 compagnieën infanterie van $\pm$ 200 man, 3 of 4 compagnieën artillerie van 160 man en 1 compagnie genietroepen. Een gedeelte van het officiers- en mindere kader zou zeer goed geleverd kunnen worden door officieren en minderen van het Oostindische leger, die, ofschoon geheel of tijdelijk ongeschikt voor het tropische klimaat, nog zeer goed bruikbaar in koelere gewesten zijn.

Dat de tegenwoordige Regeering de verwezenlijking van dit denkbeeld voorbereidt, meenen wij te mogen afleiden uit de omstandigheid, dat op de Indische begrooting een memoriepost is uitgetrokken voor eene proefneming met eene soort Indische brigade. Wie zich een denkbeeld heeft gevormd van de toestanden, welke zich na het uitgeven der order tot mobilisatie vermoedelijk zullen voordoen, zal met ons moeten instemmen, dat het ernstig en krachtig doorzetten van dit voornemen, of het vormen van elk ander korps vrijwilligers van voldoende sterkte, het beste en meest afdoende,

zoo niet het eenige goede middel is, om de gevaren te overwinnen, welke ons in de eerste dagen van den oorlogstoestand bedreigen, en ons voor elke verrassing te vrijwaren. —

Is eenmaal deze moeilijke periode doorworsteld, zonder dat het den vijand gelukt is ons ernstige nadeelen te berokkenen, dan is de loop van zaken van zelf aangewezen. Naarmate van de wederzijdsche sterkte — natuurlijk afgezien van de aanvoering en van andere invloeden — zullen wij ons korter of langer vóór onze liniën staande houden; onder gunstige omstandigheden den vijand opzoeken, en bij ongunstige terugtrekken, zooals dit in elken oorlog plaats vindt, om eindelijk, indien niets anders meer mogelijk is, ons te bepalen tot verdediging der vesting Holland, waarbij offensieve handelingen natuurlijk niet uitgesloten zijn.

Hoe sterker leger we tot onze beschikking hebben, en hoe meer hulpmiddelen om geleden verliezen aan te vullen, des te langer en te beter kan de weerstand zoowel buiten als in de liniën worden volgehouden; des te meer gelegenheid zal er zijn om den vijand ernstig afbreuk te doen, misschien zelfs om hem tot den aftocht te dwingen. Mocht men tegen dit laatste gezegde willen aanvoeren, dat onze strijdkrachten nimmer sterk genoeg kunnen zijn om die der Duitschers te weerstaan, dan wijzen wij er op, vooreerst dat tot verdediging van onze door de natuur zoo krachtige liniën tegen de grootste overmacht niet meer noodig is dan wij zonder overwegende bezwaren op de been kunnen brengen; en ten andere, dat Duitschland bij een aanval op Nederland steeds verreweg het grootste gedeelte van zijn leger beschikbaar zal moeten stellen of houden tegen een of meer der groote mogendheden, zoodat het onder de bestaande politieke verhoudingen slechts een vrij beperkt gedeelte zijner strijdkrachten tegen ons zal kunnen keeren.

Zou het verder werkelijk noodig zijn om opnieuw de aandacht te vestigen op het feit, dat een zoo sterk mogelijk leger de beste oplossing is van het vraagstuk, op welke wijze Nederland zich de meeste kansen kan verzekeren om niet te worden medegesleept bij een oorlog tusschen naburige mogendheden? Wij kunnen het niet gelooven; het is toch reeds zoo dikwijls herhaald, en bovendien spreekt het vanzelf, dat onder zulke omstandigheden elk der beide partijen al het mogelijke in het werk zal stellen, om bevriend te blijven met een land, dat over een niet te minachten leger beschikt, terwijl men zich daarentegen om een machteloos staat niet zou bekommeren.

Een bevredigende oplossing van dit vraagstuk is natuurlijk op meer dan eene wijze mogelijk. Wanneer allen, die reeds voor zichzelve de beste beantwoording meenen te hebben gevonden, dit wilden inzien, dan zou van militaire zijde alleen van de voorstanders der dienstvervanging bestrijding te verwachten zijn, indien mocht blijken dat de Regeering, zich grondende op den arbeid der Staatscommissie, met voorstellen komt, welke aan den eisch voldoen van het noodige en bereikbare te leveren, ook al mochten sommige

onderdeelen, bijv. grootte der jaarlijksche lichtingen, oefeningstijd der militie, duur van den militieplicht, enz., den een of den ander voor verbetering vatbaar schijnen. Wij zouden dan het hartverheffend schouwspel zien, dat verreweg de meeste schrijvers over militaire onderwerpen, door vaderlands-liefde gedreven, zich over de details heenzettend en niet vragend of de regeering, welke de voorstellen indient, wel behoort tot de politieke partij, die zij persoonlijk zijn toegedaan, zich als één man vereenigen om mede te werken aan de zoo lang begeerde totstandkoming van een regeling der levende strijdkrachten, die voldoende waarborgen oplevert voor het duurzaam behoud van ons onafhankelijk volksbestaan.

K. ELAND.

Den Haag, Maart 1889.

HET NIEUWE SCHIETVOORSCHRIFT DER INDISCHE INFANTERIE.

Reeds sedert geruimen tijd gingen in het Indische leger stemmen op, om verbeteringen te brengen in de schietopleiding der infanterie. Bij het ontbreken van een Schietschool werd daarom aan een Commissie opgedragen een Schietvoorschrift te ontwerpen, hetwelk in Augustus 11. ter vervanging van dat van 1878 in werking kwam.

Het verzoek der Redactie van *De Militaire Spectator*, om dit Voorschrift te bespreken, wilden wij niet weigeren, al kan genoemd werk onzen onverdeelden bijval niet verwerven en moet dus hier en daar een minder gunstig oordeel worden uitgesproken.

Het Voorschrift getuigt van den ernstigen wil, om niet alleen het technisch schieten der infanterie te verbeteren, maar ook om den soldaat te leeren, op welke wijze de schietregels op het gevechtsweld moeten worden uitgevoerd. Als grondslag de stelling aannemende, dat: »op het gevechtsweld de uitkomsten veel meer afhangen van een goede *vuurleiding* en *vuurdiscipline*, dan wel van het *fijn kunnen schieten*» (§ 92 A (1)), bepaalt het Voorschrift zich niet tot het eigenlijke schietonderricht, maar geeft het ook tal van aanwijzingen omtrent de vuurleiding, waarbij in den regel met vermijding van een te groote uitvoerigheid ook het »waarom» van tal van zaken behandeld wordt. Dit laatste heeft zeker zijn nut, omdat tot officieren gesproken wordt, en tot hiertoe dit onderwerp in Indië wel wat stiefmoederlijk behandeld schijnt geworden te zijn.

Het goede beginsel wordt gehuldigd, dat voor het gevechtsweld alles eenvoudig en practisch moet zijn. Hier en daar wordt echter tegen dit beginsel gezondigd en overdrijving waargenomen, die wel eens tot onjuistheid leidt. Het is alsof in het Voorschrift nu en dan strijd gevoerd wordt tusschen het goede en het minder goede, waarbij het eerste niet altijd de overwinning behaalt. Heeft ook het Voorschrift, even als die boom in de Noorsche

(1) De nummers der aangehaalde §§, die in het Aanhangsel te vinden zijn, zullen door een A gevolgd worden.

fabelleer, meerdere wortels, die uit verschillende gronden hun sappen trekken?

Het is onze taak niet den geheelen inhoud van het Voorschrift te bespreken. Slechts bij enkele zaken wordt stilgestaan en zoo daarbij op eenige zwakke punten gewezen wordt, dan geschiedt dit niet uit zucht tot afkeuren, maar in de hoop, dat overwogen worde, in hoeverre onze meening juist is en daarvan partij getrokken kan worden. Slechts op deze wijze kan ook de Redactie bevredigd worden, wier zinspreuk is: »het leveren niet van een *afbrekende*, maar van een *opbouwende* critiek.»

Bij de beoordeeling van de regeling van het schietonderwijs moet rekening gehouden worden met de Indische toestanden. Bij de Indische infanterie komt niet, evenals hier te lande, te gelijk een geheele lichting onder de wapens, maar telkens heeft een aanvoer van recruten plaats. Het schietseizoen begint elk jaar in Februari of Maart en eindigt met de laatste dagen van November; de diensttijd van de soldaten is, al heeft ook zeer veel mutatie bij de compagnie plaats, veel langer; een groot deel der soldaten (hier wordt de inlander bedoeld) is minder bevattelijk dan onze milicien, terwijl eindelijk de compagnie steeds gereed moet zijn, om op het gevechtsveld op te treden. Dit laatste moet nu hier te lande ook wel het geval zijn, maar in dit opzicht bekommeren wij ons heden nog minder over den dag van morgen en wordt hier dan ook de behoefte nog niet gevoeld aan een § 91, die aan Korps- (Detachements-) commandanten de bevoegdheid geeft, om af te wijken van het Voorschrift, wat betreft het aantal oefeningen en de hoeveelheid munitie, ten einde een troep geschikt te maken om te velde te trekken.

Het Voorschrift bestaat, even als het onze, uit drie deelen: het Voorschrift betreffende de Wapenen en de Munitie, het eigenlijke Schietvoorschrift en een Aanhangsel hierop, waarin de theorie van het schot, de vuuruitwerking, het inschieten van de geweren, enz. behandeld worden. Het eerste Voorschrift is afzonderlijk uitgegeven, terwijl het laatste met het Aanhangsel in één band is te zamen gevoegd. Hierbij wordt opgemerkt, dat het formaat dezer boekjes zeer handig is.

Tot inlichting dient nog, dat het geweer in hoofdzaak gelijk is aan het onze. Het vizier, dat vroeger voor honderdtallen van passen was ingericht, wordt gewijzigd voor honderdtallen van meters, en wel van af 400 tot 900 M. De lengte van de oude vizierklep liet geen grooteren afstand toe, terwijl de behoefte aan een vuur op grootere afstanden zich niet zoodanig had doen gevoelen, om daarvoor een nieuwe klep aan te brengen. Voorts dienen voor de kleine afstanden een vizier van 150 M. (klep op 't voetstuk), van 250 M. (standvizier) en van 350 M. (lange streep). Aan deze drie vizieren is de naam *soldatenvizieren* gegeven, omdat de soldaat individueel nimmer boven de 350 M. mag vuren, dus zonder bevel nooit een ander vizier mag gebruiken. De naam »lange streep» dankt zijn ontstaan hieraan, dat op de

buiten- en bovenzijden van de vleugels van het vizier de niet genummerde verdeelstreep voor 350 M. is doorgetrokken.

De munitie verschilt in samenstelling eenigszins van de onze. De buskruitlading bedraagt slechts 4,25 G., terwijl de kogel 21,6 G. weegt. Behalve genoemd verschil, waardoor de ballistische eigenschappen van het Indische wapen iets minder zijn dan die van het Nederlandsche, schijnt er echter nog een ander te bestaan, dat ons veel bedenkelijker voorkomt; namelijk, dat de patronen veel slechter zijn. Zeker werkt in Indië het lang opbewaren in de magazijnen zeer ongunstig op de patronen, maar ook de nieuwe munitie toont groote gebreken. Blijkt de slechte hoedanigheid van de huls uit de noodzakelijkheid, om den soldaat een hulzentrekker mede te geven en voor te schrijven, op welke wijze de huls verwijderd moet worden, als de bodem is afgescheurd, nog meer wordt de ongunstige meening omtrent de munitie bevestigd door § 89, die leert: »dat kan aangenomen worden dat, met nieuwe patronen vurende, hoogstens 5%, en bij het gebruik van patronen, die geruimen tijd zijn opgelegd geweest, hoogstens 9% weigeringen mogen voorkomen»!

Nu deze ernstige ziekteverschijnselen geconstateerd zijn, willen wij in het belang der Indische infanterie hopen, dat niet alleen een goede diagnose worde gemaakt, maar dat ook spoedig middelen worden aangewend ter genezing.

De leidende gedachte bij het schietonderricht is in hoofdzaak dezelfde, als hier te lande gehuldigd wordt, voor zooverre dit met Indische toestanden is overeen te brengen. Hier en daar worden echter eenige verschillen waargenomen in de toepassing, die evenwel, volgens onze bescheiden meening, niet altijd ten voordeele van het Indische Voorschrift komen.

De voorbereidende oefeningen hebben ongeveer plaats op dezelfde wijze als bij ons. Dit onderwijs schijnt echter meer met het gewone recruten-onderwijs samen te gaan, zoodat op den dag van het afexerceeren, ook de voorbereidende oefeningen geheel doorloopen moeten zijn en de Korpscommandant zich overtuigt, dat de recruten daarin bedreven zijn (§ 54).

Oefeningen met patronen tot kamerschietcyclinders hebben ook plaats. De Heer RINK wijst in een artikel (1) »Beschouwingen over het schieten onzer infanterie,» op het gewicht van deze oefeningen, maar betreurt het, dat hiervoor geen betere munitie verstrekt wordt. Tot troost kunnen wij dien geachten Schrijver echter mededeelen, dat in Nederland dikwijls dezelfde verzuchtingen geslaakt worden. De fout ligt evenwel minder aan de munitie, dan wel aan de cyclinders, die te kort en ongetrokken zijn; terwijl zij bovendien veel te lijden hebben van al dat poetsen en uitstooten. Als bewijs

(1) Dit artikel komt voor in het *Indisch Militair Tijdschrift* van 1888, N°. 8. Daar de Heer RINK voorzitter is geweest van de Commissie tot het ontwerpen van het Schietvoorschrift, heeft dit artikel eenigszins de waarde van een Memorie van Toelichting. Het ligt echter daarom volstrekt niet op onzen weg dit artikel te bespreken.

hiervoor dient, dat munitie, in den handel gekocht, die zeer goede uitkomsten geeft bij het gebruik van een *Flaubert*-buis, in onze cylinders gebruikt toch niet voldoet. Zijn wij goed ingelicht, dan schijnt het vraagstuk van deze kamerschietoefeningen met een geweer van 11 mM. niet zoo gemakkelijk te zijn op te lossen. In verschillende legers zoekt men dit wel te verkrijgen door het gebruik van patronen met verminderde lading en ronde kogeltjes; maar de hiermede verkregen uitkomsten kunnen soms zeer onregelmatig zijn (1).

Gedurende 8 maanden wordt het individueel schieten beoefend en wel per maand, gedurende de twee eerste maanden vijf zulke oefeningen en gedurende de zes volgende maanden drie dergelijke en twee gezamenlijke oefeningen. Van deze laatste zijn er zeven gewijd aan salvovuur in gesloten orde en vijf aan het vuur in verspreide orde. Bij de individuele oefeningen worden als regel 5 patronen verschoten, terwijl bij een oefening in gesloten orde niet meer dan 6, bij een in verspreide orde niet meer dan 10 schoten gedaan mogen worden. Na de laatste oefening in de 8ste maand moet elke compagnie nog twee oefeningen houden in het gevechtsschieten, waarvoor 15 à 20 patronen per man zijn toegestaan. In het geheel worden dus per jaar 28 individuele en 14 gezamenlijke oefeningen gehouden.

Vroeger werden ieder jaar per man 180 patronen toegestaan, waaronder ook begrepen waren de patronen voor de gezamenlijke oefeningen, het prijsschieten, het schieten der officieren, enz. Het aantal patronen, dat thans jaarlijks verschoten mag worden, is dus nog al uitgebreid; terwijl de verhouding van het aantal individuele tot dat der gezamenlijke oefeningen (2:1) geheel in overeenstemming is met het meer verleggen van het zwaartepunt bij het schietonderricht naar de gezamenlijke oefeningen. Toch komt het ons voor, dat in deze richting wel eenige overdrijving is waar te nemen, door het goed schieten van den soldaat te veel te beschouwen als een bedrevenheid, die eigenlijk alleen maar veel waarde heeft voor concoursschutters, tegen wie het Voorschrift en ook de Heer RINK nog al eens te velde trekken. »Het individuele schot is in het gevecht uitzondering, daarom heeft het schietonderricht hoofdzakelijk ten doel goed schietende *infanterie* te vormen, d. w. z. goed schietende *groepen*, *sectiën*, *pelotons* en *compagnieën*,” zegt § 97 A. Dit beamen wij volkomen, maar om een verzameling individuen goed te laten schieten, moet men door veel individueel schieten, elk individu oefenen dit goed te doen. Ook is het om deze reden wenschelijk, enkele individuele oefeningen voor te schrijven op afstanden, grooter dan de nu als uiterste gestelde van 350 M. Al mag de soldaat individueel niet verder schieten dan op 350 M., dan is het toch wenschelijk, indien dit zonder

(1) In Frankrijk worden deze oefeningen met het 11 mM. geweer gehouden met patronen, die een buskruitlading hebben van 0,4 G. In § 91 van het Fransche Voorschrift wordt echter gezegd, hoe gehandeld moet worden, als de kogel in het geheel niet uit den loop komt. Welke waarde zulke patronen hebben voor het juist schieten, is licht te begrijpen.

groote bezwaren gaat, dat hij op de schietbaan wordt voorbereid voor het gezamenlijk vuur, dat tot op 900 M. afstand kan worden afgegeven.

Het snelvuur wordt noch individueel, noch gezamenlijk meer beoefend. Hoe men over deze vuursoort denke, feitelijk zal de soldaat haar in verscheidene gevallen op het gevechtveld uitvoeren, en daarom achten wij het wenschelijk, dat hij in tijd van vrede een enkele maal leere, op welke wijze bij dat snel vuren toch gericht kan worden. Door zulk een snelvuuroefening, waarbij ook aan het richten veel waarde gehecht moet worden, zal men den soldaat trachten te overtuigen, dat veel treffers meer waarde hebben, dan veel schoten.

De individuele schietoefeningen worden, even als hier te lande en ook met hetzelfde doel, verdeeld in die der 2de en 1ste klasse en die der scherpshutters. De oefeningen der 2de klasse hebben plaats op een schijf, breed 1,50 en hoog 1,40 M., waarop 3 figuren zijn aangebracht, hoog 1,10 M.; terwijl voor een der oefeningen op 300 M. een schijf wordt gebruikt met 3 figuren van 1,60 M. hoogte (1). Steeds wordt als mikpunt genomen de middenonderkant van het doel. Omtrent de waarde, die toegekend mag worden aan treffers in verschillende deelen van de schijf, bestaat een verschillende opvatting in Indië en bij ons. Hoewel men ook hier te lande overtuigd is (2), dat het in de 2de klasse voordeelig is een doel te geven van kleiner hoogteafmeting dan 1,7 M., wordt toch bij het bepalen van de waarde van een treffer geen rekening gehouden met de hoogte, waarop de schijf getroffen wordt, uit hoofde van de moeilijkheden, die hieraan verbonden zijn. In Indië doet men dit echter wel, want van de 1,40 M. hooge schijf telt een treffer in de 3 dM. hooge bovenstrook 1 en in het daaronder gelegen gedeelte 2 of 3. Wanneer men echter weet, dat bijvoorbeeld bij het schieten op 150 M. het normale trefpunt 0,68 M. hoog valt, dan behoeft de soldaat, die een *hoog*dragend geweer heeft, slechts een zeer kleine richtfout te maken, om de schijf boven de onderste strook te treffen en is een soldaat met een *laag*dragend geweer altijd zeer in het voordeel. Op 300 M., waar op commando geschoten wordt, is een hoogte van het normale trefpunt van 0,78 M. voor een schijf van 1,60 M. hoogte ook veel te groot om een premie toe te kennen aan het treffen van het onderste deel der schijf. Men moet bij deze verdeling van de schijf ook nog wel in het oog houden, dat in het Indische Voorschrift de bepaling gemist wordt, dat de onderwijzer wijziging mag brengen in het mikpunt en in het vizier.

In de 1ste klasse wordt geschoten op verschillende figuurschijven en ook op de cirkelschijf. Bij het gebruik van eerstgenoemde schijven wordt hetzelfde mikpunt genomen als in de 2de klasse, doch bij dat van de cirkelschijf wordt aangelegd op het midden of iets daaronder. Voor elke oefening

(1) Beide schijven hebben aan de onderzijde nog een strook ter hoogte van 2 dM. Treffers in deze strook worden als mischoten beschouwd.

(2) Zie *De Militaire Spectator*, 1888, bladz. 300, alsmede *Beschouwingen, Toelichtingen*, enz. op het *Schietvoorschrift*, bladz. 19.

wordt voorts een vizier voorgeschreven. Verkeerd achten wij het, een schutter, die in deze klasse het meer fijn schieten gaat beoefenen, te binden en met mikpunt, en met vizier, want juist de keuze hiervan maakt een deel van de oefening uit. Bovendien wordt door dit binden de soldaat voor zijn overgangen weer te veel afhankelijk gemaakt van het toeval. In de 5de oefening bijvoorbeeld moet hij schieten op een kopschijf van 4 dM. hoogte. Het gemiddeld trefpunt van een normaal geweer valt op een hoogte van 0,21 M., dus en met een te hoog, en met een te laag dragend geweer is de schutter al zeer spoedig buiten de schijf. Een ander vizier mag niet gebruikt worden; alleen kan (§ 105), »wanneer de schoten geregeld naar één zijde afwijken, het mikpunt eenigszins verplaatst worden.» Bij het schieten op de cirkelschijf wordt de zaak nog moeilijker, want al plakt men op die cirkelschijf een zwart schijfje, zoodanig, dat in theorie het trefpunt juist samen moet vallen met het middelpunt der cirkels, in de practijk zal dit in den regel niet geschieden en welk middel heeft de schutter nu, om zijn schot voor dit fijn schieten te regelen? Alles moet hij vinden in het nemen van een ander mikpunt op de witte schijf, wat voor een abnormaal dragend geweer zeer moeilijk kan worden en waardoor deze schutter dus zeer in het nadeel is bij een ander, die een normaal dragend geweer heeft. Ook moet men zich wel rekenschap geven van deze bepaling met het oog op de patronen, want wanneer 9% daarvan kunnen weigeren, zullen de niet weigerende van zulk een partij ook zoo uitmuntend niet zijn.

In de 2de klasse worden de verschillende oefeningen, zonder het voldoen aan overgangsvoorwaarden, doorloopen. Bij die serie van oefeningen moet echter een zeker aantal punten zijn behaald; zoo niet, dan wordt die klasse herhaald. In de 1ste klasse moet op één dag met 5 schoten een bepaald aantal punten geschoten worden, om te kunnen overgaan. De schutter kan dus niet den eenen dag voor den volgende schoten te goed houden; want schiet hij niet in één keer over, dan gaat alles verloren. Alleen heeft de compagniescommandant(?) de bevoegdheid in enkele gevallen een 6de schot toe te staan, mits alsdan het eerste buiten rekening blijft (§ 114). Deze bepaling beschouwen wij als een kleine tegemoetkoming voor den schutter, omdat hem daardoor de kans nog gegeven kan worden over te schieten, als het eerste schot ongelukkig, doch de 4 andere schoten goed vallen. Toch schijnt dit de bedoeling van deze bepaling niet te zijn, want op bladz. 115 van het reeds aangehaalde artikel van den Heer RINK wordt gezegd: »dat dit toelaten van een zesde schot echter uitzondering moet blijven, bijv. als een schot ontijdig afgaat, of als een patroon geweigerd heeft.» Voor dergelijke gevallen schijnt ons die bepaling echter geheel onnoodig; want in het eerstgenoemde geval zouden wij liever straffen dan beloonen, en in het laatste geval kan het den schutter toch niet als een gunst worden aangerekend, als hij voor een patroon, die niet afgaat, een ander exemplaar krijgt!

In verband met de verzwarende omstandigheden bij het schieten achten

wij sommige overgangsvoorwaarden nog al zwaar, vooral de overgangsproef tot scherpschutter. In 10 schoten moet de schutter gemiddeld per schot behalen 2,7 punt, dus mogen de schoten gemiddeld ongeveer 3,3 dM. van het middelpunt van den cirkel afwijken. Bij ons mag de afwijking gemiddeld bedragen ongeveer 2,75 dM.; maar hierbij moet niet vergeten worden, dat onze schutter vrij is in de keuze van vizier; dat hij een patroon heeft, die normaal ballistisch hooger staat en in den regel zeker veel beter is; terwijl aan de genoemde voorwaarden voldaan moet worden in een serie van slechts 5 schoten, onverschillig of zij gedeeltelijk heden en gedeeltelijk een vorige maal zijn gedaan. In Indië krijgt de schutter *tweemaal* gelegenheid deze overgangsproef te doen (§ 116); bij niet voldoen wordt hij teruggesteld. Het verwondert ons echter zeer in § 118 te lezen, dat de scherpschutter, die ieder jaar aan deze zelfde overgangsproef moet voldoen om scherpschutter te blijven, *driemaal* gelegenheid krijgt om te voldoen. Men moet toch veronderstellen, dat die scherpschutter beter, althans niet slechter schiet dan de adspirant-scherpschutter en is de eisch, om in twee malen aan de proef te voldoen voor scherpschutters te zwaar, waarom dit dan van niet-scherpschutters geëischt?

Wij hebben geen voldoende reden kunnen vinden, waarom de oude bepaling, dat de overgangsvoorwaarden bepaald moeten worden uit een serie schoten, die op één dag gedaan zijn, gehandhaafd is gebleven. Deze bepaling moet zeker ongunstig op het schietonderricht werken, want het is begrijpelijk, dat menig soldaat, die twee of drie slechte schoten heeft afgegeven en dien dag toch niet meer kan overschieten, de rest van de schoten er maar op los pakt, althans zich niet veel moeite meer geeft. Een oogenblik dachten wij, of zucht tot vereenvoudiging van administratie op de handhaving van deze bepaling ook van invloed kan zijn geweest. Om de administratie zeer te vereenvoudigen, wordt namelijk elk schot niet meer afzonderlijk geboekt, maar wordt eenvoudig de som van de geschoten punten in het schietregister aangeeteekend (1). Deze reden werd echter spoedig verworpen, want men kan niet onderstellen, dat de administratie zulk een invloed op het schietonderricht zoude hebben. Met deze eenvoudige wijze van boeken zijn wij minder ingenomen, omdat ter beoordeeling van iemands schietbedrevenheid een overzicht van alle schoten beter spreekt, dan de som van het aantal behaalde punten.

De vroegere bepaling, dat de scherpschutters bataljonsgewijze door een daartoe aangewezen officier onderwezen moeten worden, is vervallen, zoodat dit onderwijs nu geheel aan den compagniescommandant overgelaten is. Dit is zeker een maatregel, die geheel overeenstemt met de verantwoordelijkheid van dien commandant. Of zij echter goed is, hangt geheel af van de omstandigheden, of onderwijzend personeel, schietbanen, tijd, enz. voldoende

(1) Het schietregister wordt niet door den sergeant-majoor, maar door een luitenant aangehouden.

beschikbaar zijn, om die oefeningen werkelijk met zorg te leiden. Uit § 94 is af te leiden, dat de scherpshutters op dezelfde baan schieten als de andere schutters; een dikwijls verwisselen van schijven kan dus niet ontweken worden. Voor het schieten schijnt echter altijd nog al veel tijd beschikbaar te zijn, want het is opvallend, hoe dikwijls ook voor de 1ste klasse de schijf veranderd moet worden. Hier te lande was het noodzakelijk, ter voorkoming van deze schijfverwisseling, de kringschijf op de figuurschijf aan te brengen, terwijl het overbrengen van enkele scherpschutteroefeningen bij de compagnieën reeds bezwaren schijnt op te leveren.

Het is opvallend, dat de liggende houding slechts voor twee oefeningen is voorgeschreven, terwijl slechts éénmaal het opgelegd schieten beoefend wordt. Deze bepalingen voor een leger, dat steeds de oorlogspractijk kan raadplegen, stemmen tot nadenken.

In het aanmoedigen tot goed schieten door middel van prijzen, was het Indische legerbestuur benijdenswaardig gul en is dit ook gebleven. Wordt, waar het niet schaadt, de noodige zuinigheid aanbevolen (bijvoorbeeld door in § 42 voor te schrijven, dat voor het plakken der schijven de korps- en compagniescommandanten zoo mogelijk oud papier uit de archieven moeten verstrekken), om het goed schieten te beloonen, worden de koorden van de beurs los gemaakt, omdat in de uitgaven voor schietprijzen een goede geldbelegging wordt gezien. Telkens leest men, dat het bij verschillende oefeningen aanbeveling verdient, dat de compagniescommandant kleine premiën uitlooft, en wordt o. a. in § 174 gezegd: »dat door de scherpschutters *bij elke oefening* (1) in den regel slechts naar één groote premie wordt gedongen." Het geld voor oud lood, enz. is voor dit doel dan ook geheel beschikbaar, want het prijsschieten geschiedt voor rekening van den lande (§ 176). De prijzen hiervoor zijn vastgesteld in verband met de ijdelheid, die bijna ieder mensch in meerdere of mindere mate bezit (2), en bestaan uit versierselen, waarmede de soldaat zich de borst versieren kan. Zij worden verdeeld in vier soorten, die respectievelijk een waarde hebben van f 5, f 7,50, f 10 en f 15. Het aantal prijzen wordt korps- of detachementsgewijze berekend naar de deelnemers, op het terrein present en bedraagt voor ieder vijftal of gedeelte daarvan, één prijs. Dit aantal prijzen zal zeker nog al groot zijn, omdat alle scherpschutters en de schutters, die de 4 eerste oefeningen der 1ste klasse doorloopen hebben, aan dit prijsschieten mogen deelnemen. In dit opzicht vertoont ons Voorschrift met het Indische een verbazend groot verschil, waarbij wordt opgemerkt, dat in Indië de goedkoope prijs, het toekennen van verlof, niet veel waarde heeft voor den soldaat.

Moesten wij bezuinigingen aangeven, dan zoude gewezen worden op het verbazend groot aantal patronen, benoodigd om een geweer in te schieten. Men begint al dadelijk 10 patronen te schieten (§ 103 A) en wanneer dan

(1) Wij cursiveeren.

(2) Toch schijnen die prijzen nog al eens verkocht te worden (§ 179).

de korrel verslagen moet worden, worden na dit verslaan weder 10 schoten gedaan. Werd deze regel ook in Holland gevolgd, dan zouden voor het inschieten van de 50.000 nieuwe geweren, die uitgereikt zullen worden, al dadelijk 500.000 patronen verschoten moeten worden en dan na het verslaan van korrels misschien nog eens een 250.000. Is het noodig, dan zouden wij er vrede mede hebben, maar voor de meeste geweren voldoen zeker een paar schoten en 5 is stellig het maximum van het benoodigde aantal; het doen van meer schoten, door een goed schutter, is in den regel patronen en ook tijd vermorsen.

Omtrent de regeling der gezamenlijke oefeningen valt niets bijzonders op te merken; alleen kan het voor ons een zekere troost zijn, of liever ons tot meer berusting stemmen, dat ook in Indië de terreinen voor deze oefeningen niet overal zoo schitterend schijnen te zijn. Het zijn ook daar de compagniescommandanten, die de volle vrijheid van handelen hebben. De sterkte der compagnieën en haar eigenaardig optreden in het gevecht laten toe, ook de oefeningen in het gevechtsschieten geheel aan de genoemde commandanten over te laten.

Op de regeling der schietoefeningen volgen in Hoofdstuk V de schietregels, en wel afzonderlijk voor het individueele schot, voor het gezamenlijk vuur op kleine en voor dat op groote afstanden (1). De soldaat behoeft alleen de eerste, het kader alleen de eerste en tweede te kennen (§ 150). Wel verwondert het ons, dat onderofficieren, die als sectiecommandant kunnen optreden bij de gezamenlijke oefeningen en in het gevecht dikwijls de plaats zullen moeten vervullen van den officier, geen schietregels behoeven te kennen voor afstanden grooter dan 400 M. Bij deze schietregels wordt het afstanden schatten behandeld, dat steeds een zeer ondankbaar onderwerp ter bespreking blijft, omdat, wat men ook voorschrijve, deze oefening steeds zeer moeilijk en zeer vervelend blijft. Gelukkig verkeert de Indische infanterie, wat het schatten van afstanden betreft, in gunstige omstandigheden, omdat de afstanden, waarop geschoten wordt, klein zijn en omdat, naar wij wel eens vernamen, tal van inlanders hierin zeer goed van nature bedreven zijn. Uit hoofde van dit laatste heeft het ons ook bevreemd, dat de vizieren gewijzigd worden voor een indeeling in meters. De argumenten hiervoor in de Memorie van Beantwoording (1887) aangegeven: »dat door deze indeeling het schatten der afstanden in meters toegelaten wordt" en »dat door deze wijziging de man voortaan op den voet van het doel zal moeten aanleggen in plaats van op het midden," bevredigen ons niet. Het eerste is geen voordeel en het tweede kan even goed met een passenindeeling verkregen worden. Vizieren van 250, 400 en 550 passen (2) komen bijvoorbeeld bijna geheel overeen met de nu aangenomen *soldatenvizieren*.

(1) Hier wordt opgemerkt, dat de *kleine* afstanden gaan tot 400 M. en de andere afstanden de *groote* zijn.

(2) Voor de lengte van den pas is aangenomen 0,63 M.

De verdere schietregels bepalen zich voornamelijk tot het gebruik van het vizier. Dit heeft het Voorschrift, overwegende dat alles in het gevecht eenvoudig moet zijn, willen samenbrengen in enkele eenvoudige richtregels. De uitvoering hiervan is echter minder gelukkig geslaagd. Tot staving van dit gevoelen worden hier in extenso de regels voor het individueele schot, (die dus ook door den soldaat gekend moeten worden) gegeven:

1°. Op kleine doelen (kopschijven, enz.) *ongeacht* de breedte, tot 150 M. met *standvizier*.

2°. Op alle andere doelen:

- a. van mansbreedte, *ongeacht* de hoogte, tot 175 M. met *klep op 't voetstuk*;
- b. van meer dan mansbreedte doch minder dan manshoogte tot 250 M. met *klep op 't voetstuk*;
- c. van meer dan mansbreedte en manshoogte en op cavalerie tot 350 M. en wel beneden de 250 M. met *klep op 't voetstuk* en van 250 M. tot 350 M. met *lange streep*.

Meermalen moesten wij deze eenvoudige regels nalezen, alvorens ze geheel te begrijpen (1).

Het is zeker als iets nieuws te beschouwen, dat de keuze van een vizier in verband gebracht moet worden met de *breedte* van een doel, dus dat bij elken regel op die *breedte* gewezen wordt. Dit nieuwe komt ons echter geheel onjuist voor, want een vizier dient, behalve om het schootsvlak door het doel te brengen, alleen, om de baan van den kogel naar keuze meer of minder te kunnen heffen en oefent hierdoor grooten invloed uit op de verheffingen van de baan op verschillende afstanden. Met het oog op dit laatste is het gewenscht regels omtrent het gebruik van het vizier te geven *in verband met de hoogte (diepte)* van verschillende doelen. Of het doel echter de breedte van een verticale schietsleuf dan wel van een bataljon infanterie heeft, doet niets ter zake. De *doelbreedte* is een factor, die invloed uitoefent bij het bepalen der trefkans.

Blijft dus de *doelbreedte* buiten beschouwing, dan blijkt uit a., dat tot op 175 M. op doelen, *ongeacht* de hoogte, moet gevraagd worden met *klep op 't voetstuk*, en uit b., dat op doelen minder dan manshoogte tot 250 M. datzelfde vizier gebruikt moet worden. Hoewel de regel b niet zegt, dat wanneer het doel gelijk of hooger is dan manshoogte, ook genoemd vizier gebruikt moet worden, is dit toch (ook zonder regel c) een logisch gevolg; dus schrijft b voor: dat voor alle doelen, *ongeacht de hoogte*, tot 250 M. de *klep op 't voetstuk* moet worden gebruikt. Door regel b. kan dus regel a. vervallen. In den regel c. wordt nu nog eens gezegd, dat tot op 250 M. voor doelen van meer dan manshoogte en tegen cavalerie de *klep op 't voetstuk* moet worden gebruikt en dat tegen deze doelen van 250—350 M. het

(1) Na het neerschrijven van de beschouwingen over de schietregels, lazen wij in de 10de afl. 1888 van het *Indisch Militair Tijdschrift* over dit onderwerp eenige opmerkingen van den Heer G. NYPELS, die in overeenstemming zijn met hetgeen wij opmerken.

vizier als *lange streep* moet worden gesteld. De drie regels luiden dus eenvoudig: tot 250 M. *klep op 't voetstuk* en van 250—350 M. *lange streep*. Een wijziging in deze § achten wij gewenscht, niet alleen, omdat de schietregels door die breedtebeschouwingen onnoodig ingewikkeld zijn geworden, maar ook, omdat nu de regel omtrent het gebruik van het *standvizier* volstrekt niet tot zijn recht komt.

In § 55 A, handelende over de bestreken ruimte, wordt, om van een vizier te kunnen zeggen, dat het tot zekeren afstand voor zeker doel *bestrijkend* is, de nieuwe eisch gesteld: »dat de totale breedtespreiding op dien afstand niet grooter is, dan de doelsbreedte.” Hoewel voor dit laatste wel iets zoude kunnen worden aangevoerd, zouden wij toch zeer veel bezwaar hebben, aan het begrip »bestrijkend vizier” deze nieuwigheid toe te voegen (1).

Over de bestrekenheid van de baan sprekende, wordt hier de aandacht gevestigd op den laatsten volzin van § 15 A: »dat de houding, waarin de schutter vuurt, op de grootte van die bestrekenheid geen noemenswaardigen invloed heeft.” Geheel juist is dit niet, want op de *korte* afstanden heeft de aanslaghoogte wel geen invloed op de ligging van het trefpunt in het zeer ondiepe doel, waarop gericht wordt, maar wel op de verheffingen vóór en achter het doel, dus op de bestrekenheid van het schot (2). Zoo zijn bijvoorbeeld bij een staande aanslaghoogte van 1,32 M., richtende op den voet van het doel, de verheffingen in de baan van 150 M. op 75, 100 en 120 M., respectievelijk 0,89, 0,65 en 0,35 M., in plaats van 0,23, 0,21 en 0,13 M., wanneer de vizierlijn langs den grond loopt. Bij een knielende aanslaghoogte van 0,80 M. is de verheffing op 100 M. nog 0,47 M. Met het vizier van 250 M. vurende op een doel op 150 M., raakt de kogel bij een horizontaal onderstelde vizierlijn op 250 M., maar bij een aanslaghoogte van 1,32 M. reeds op ongeveer 200 M. den grond; de bestrekenheid achter het doel wordt dus door de aanslaghoogte van 100 M. tot op 50 M. teruggebracht. De laatste zinsnede van § 69 A met de daarbij behoorende teekening (fig. 42) verliest bij zulk een aanslaghoogte dan ook hare waarde. In de teekeningen, dienende om de bestrekenheid van sommige banen en bundels van banen te laten zien, zijn steeds vizierlijnen aangenomen, die langs den grond loopen. Hoewel deze teekeningen niet bepaald foutief zijn, komen zij ons daardoor echter toch minder geschikt voor, omdat zij misschien aanleiding zullen geven tot onjuiste voorstellingen. Dit moet te meer vermeden worden, omdat in Indië zoo dikwijls op korte afstanden wordt geschoten en de aanslag in liggende houding geheel uitzondering is.

De regels voor het gebruik van het vizier bij het gezamenlijk vuur zijn eenvoudiger gesteld, dan die voor het individueele; omdat daarbij geen rekening

(1) Volgens deze bepaling is bijvoorbeeld het vizier van 250 M. niet meer bestrijkend tegen cavalerie.

(2) Zie hieromtrent: »Beschouwingen, Toelichtingen, enz. op het Nederlandsche Schietvoorschrift”, bladz. 52 en fig. 10.

wordt gehouden met de breedte van het doel. Het komt ons echter voor, dat de richtregels voor de beide vuursoorten niet genoeg verband houden. Zoo wordt bijvoorbeeld in § 162 gezegd: dat tegen aanvallende cavalerie bij voorkeur met *standvizier* gevuld wordt; alleen »wanneer infanterie verrast wordt en er geen tijd meer is, om het standvizier te nemen, dan neemt of houdt zij het vizier *klep op 't voetstuk*." Is dit gewenscht, waarom het den soldaat dan bij het individueel vuur altijd anders geleerd? § 161 leert, dat op het gevechtsterrein, uit hoofde van het te hoog schieten, op 350 M. reeds de *klep op 't voetstuk* en op 250 het *standvizier* kan genomen worden. Een dergelijke bepaling vinden wij zeer goed, niet als algemeene regel, maar voor bijzondere gevallen, zooals bijvoorbeeld in het Nederlandsche Voorschrift voorgeschreven wordt voor de laatste phase van den stormaanval. Is echter voor Indië zulk een *algemeen geldende gevechtsregel* gewenscht (zie ook laatste alinea van § 99 A), dan verdient het overweging, om in verband hiermede, ook de schietregels voor het individueel schieten te wijzigen.

Verschillende bepalingen van het Aanhangsel houden verband met dezen laatstgenoemden gevechtsregel, maar ook wijken andere er wel eens van af. Zoo begrijpen wij bijvoorbeeld niet, dat, wanneer bij het bundelvuur in den regel geen vizierversandering noodig is, wanneer de afstand tot het doel niet met 100 M. toe of afgenomen is (§ 81 A), in 89 A op de mogelijkheid gewezen wordt, dat het niet geheel zichtbaar zijn van het doel, dus het nemen van het mikpunt eenige dM. hooger, invloed kan uitoefenen op de keuze van het vizier bij het bundelvuur.

Het Aanhangsel vormt een belangrijk deel van het Schietvoorschrift; vooral het IIde hoofdstuk, waarin onder den titel: »Vuuruitwerking" in het kort een vuurtactiek gegeven wordt. Tal van nuttige wenken omtrent vuurleiding worden hier gegeven, waarbij hier en daar echter te duidelijk blijkt, uit welke bron geput werd. Terecht wordt telkens gewezen op de vuurdiscipline in den troep. »Niet elk soldaat kan scherpshutter worden, maar vuurdiscipline kunnen *allen* leeren en het is te meer noodzakelijk, dat niemand daarin te kort schiete, omdat in het vuur de ongehoorzaamheid van enkelen ook op de overigen invloed heeft en zich niet zelden over de geheele afdeeling voortplant" zegt § 94 A, en wanneer deze § bij officieren, kader en soldaten diep doordringt, dan is zeker reeds veel goeds gesticht.

Het behoort niet binnen het kader van onzen arbeid dit hoofdstuk, vuuruitwerking, geregeld door te loopen. Wij bevelen de lezing daarvan liever ernstig aan en laten daarom hier het vele goede, dat het bevat, onvermeld, ons slechts bepalende, om op enkele zaken te wijzen, die ons minder goed voorkomen.

Punt 1 handelt over: »De trefkans en de gedaante van de kogelbaan." Hieromtrent wordt opgemerkt, dat tegenwoordig over het algemeen weinig rekening gehouden wordt met het *gemiddelde* (§ 41 A), maar meer met het *middelste* trefpunt, en dat tot bepaling van de spreiding van een geweer

niet de gemiddelde hoogte en breedteafwijkingen ten opzichte van het gemiddeld trefpunt worden berekend (§ 44 A), maar dat hiervoor meer de *n*-percent-spreidingen worden gebruikt. Deze methode geeft niet alleen een goeden maatstaf tot beoordeeling, maar ook een groote besparing van vervelenden arbeid.

Tot onzen spijt wordt een trefkansberekening behandeld door toepassing van de wetten der waarschijnlijkheidsrekening en wordt in tabel 6 zelfs een tafel der waarschijnlijkheidsfactoren gegeven. Vooreerst komt het ons voor, dat dergelijke zaken en ook opmerkingen, zooals er bijvoorbeeld een in § 51 A wordt gevonden: wat de waarschijnlijkheidsrekening leert omtrent het berekenen van een samengestelde waarschijnlijkheid, niet thuis hooren in een Aanhangsel op een Voorschrift der infanterie; want al wordt dit gedeelte alleen voor officieren bestemd, dan blijft het toch nog wel wat onnoodig geleerd.

Maar niet alleen tegen het moeilijke maken wij bezwaar, maar ook tegen de theorie zelve, omdat deze minder goed kan worden toegepast op het infanterievuur en de uitkomsten dus zeer weinig *practische* waarde hebben. Dat een dergelijke theorie onder reserve wordt opgenomen in een cursus over ballistiek en onder reserve aan een schietschool met officieren wordt behandeld, om op deze wijze infanterieofficieren eenig begrip te geven van deze trefkansberekening en hen daardoor verschillende regels te leeren begrijpen, waarvan de artillerie gebruik maakt, komt ons zoo bezwaarlijk niet voor. Wel echter achten wij een dergelijke theorie bepaald misplaatst in een officieel voorschrift, dat bij uitstek aanspraak wil maken, om voor de oorlogspraktijk gegeven te zijn.

Ook onder het hoofd: »Commandeeren van het vuur,» wordt in § 88 A een theorie, of liever worden daarin voor »practisch gebruik» de uitkomsten van een theoretische berekening gegeven, die wij gaarne geschrapt hadden gezien. Hier wordt namelijk in een tabel, bestaande uit acht kolommen, de meest gunstige afstand van de kruin van een hoogte opgegeven, waar positie moet worden genomen, om in de verschillende gevallen, waarin het terrein ten opzichte van de vizierlijn, van 1° tot 5°, telkens 30 minuten meer verschil in helling vertoont, de meeste vuuruitwerking te kunnen verwachten.

De gevolgtrekkingen uit de theoretische beschouwingen over de kromming der gemiddelde baan, in verband met verschillende hellingen, die een terrein zoude kunnen hebben ten opzichte van de vizierlijn, mogen geheel juist zijn, maar toch komen nog heel wat andere factoren in het spel, alvorens men besluiten mag, dat, wanneer bijvoorbeeld het terrein 2° helt, de troep het best op 350 M. staat, maar dat, wanneer de helling 3° meer wordt, de schietuitkomsten zooveel mooier zullen worden, als die troep liefst 500 M. achteruit gaat en op 850 M. stelling neemt. Onderstelt echter, dat het werkelijk veel voordeel gaf, om, zooals de tabel aangeeft, bij elke 30 minuten meer helling van het terrein, ± 100 M. verder van het doel te gaan staan,

op welke wijze moet dan die waterpassing verricht worden? Ook hier is het Voorschrift niet op practischen grondslag gebleven. Er is nog een stukje blijven hangen van de theorie van PAQUIÉ, die met al haar verdiensten gelukkig weer wat uit de mode geraakt is. De invloed van het terrein op de trefkans wordt daarom niet geloofchend, maar wij gelooven niet, dat het mogelijk is dezen invloed in practische formules neer te schrijven. Ditzelfde geldt omtrent de trefbaarheid van verschillende formatiën. Men kan hierover enkele zeer algemeene opmerkingen maken, maar beschouwingen als o. a. voorkomen onder het hoofd: »Uitwerking van het bundelvuur op tactische vormen,» hebben voor practisch gebruik altijd zeer twijfelachtige waarde. De keuze van de beste formatie wordt dikwijls door het toeval beheerscht. Wanneer bijvoorbeeld een compagnie uit de flank op grooten afstand drie salvo's krijgt, doch de bundels strijken langs het doel, dan is de formatie zeer gunstig; maar wil het ongeluk, dat een der bundels eens goed valt, dan lijdt deze formatie natuurlijk meer verliezen dan eenige andere. In verscheidene gevallen heeft de keuze der formatie wel eenige overeenkomst met de overweging, of men bij het spelen in de Staatsloterij 10 tientjes, dan wel 20 twintigjes zal koopen.

Onder punt 2 wordt ook »het karakter van het bundelvuur in gewone omstandigheden» behandeld. De regel, dat de soldaat nimmer boven de 350 M. individueel mag vuren, is zeker zeer goed, als zij kan worden opgevolgd. Dit goede ontstaat echter niet, doordat boven 350 M. »eene voldoende uitwerking alleen kan verkregen worden door uit een aantal geweren gelijktijdig op hetzelfde doel te doen vuren» (§ 56 A), maar wel door de omstandigheid, dat bij salvo's het vuur veel beter in de hand blijft; de meest gewenschte toestand zoude volgens onze meening dan ook zijn, wanneer gedurende het geheele gevecht niets dan salvovuur werd afgegeven. Wij roeren dit punt aan, maar toch is het ons niet duidelijk, wat het Voorschrift eigenlijk verstaat door *individueel* vuur; want volgens § 60 is het *niet-individueel* vuur: *salvovuur* of *tirailleurvuur*.

Bij het bundelvuur onderscheidt het Voorschrift een *trefferkern*, waarover dikwijls gesproken wordt. Deze kern »mag, hoewel met de toe- en afneming van den afstand eenigszins af- en toenemende, in de practijk voor *alle* (1) afstanden op 100 M. gesteld worden (§ 61 A).» In het Nederlandsche Schietvoorschrift staat: »dat de ondervinding aan de Normaal-Schiet-school geleerd heeft, dat boven de 600 M. middelmatige schutters een 50%, dieptespreiding krijgen van 100 M.» Wij merken op, dat de beide aangehaalde opmerkingen niet met elkander in strijd zijn, want door de trefferkern wordt in Indië iets algemeen verstaan en deze vormt dus geen maat, op een zeker percent treffers gebaseerd. »Het procent directe treffers in de trefferkern hangt af van de geoefendheid van den vurenden troep» zegt het Voorschrift. De verdere

(1) Het Voorschrift cursiveert.

opmerking, »dat bij gewoon geoefende schutters op niet meer dan 50% in de trefferkern gerekend mag worden,” dus dat de 50% dieptespreiding van den bundel op ALLE afstanden in de practijk op 100 M. mag gesteld worden, achten wij echter onjuist, of misschien juister gezegd, dit is, zooals uit de aangehaalde woorden blijkt, in strijd met de ondervinding aan de Nederlandsche Schietschool opgedaan. Dat verder de ondervinding zoude geleerd hebben, »dat, ook met het oog op ricochettreffers, in het algemeen de beste uitwerking wordt verkregen, wanneer het midden van de trefferkern op *kleine* afstanden op *knielende* of *staande* doelen een weinig *achter* den voet en in alle andere gevallen ongeveer in den voet van het doel ligt” (§ 70 A), wordt ook betwijfeld. Wij meenen, dat als algemeene regel kan gezegd worden, dat het gunstigste geval zal zijn, als het midden van de kern valt in den voet van het midden van de diepte van het doel.

Eenige middelen worden aan de hand gedaan, om eenigszins te kunnen nagaan, hoeveel percent treffers ongeveer zoude kunnen verwacht worden op doelen van verschillende afmetingen. Groot practisch nut hebben dergelijke berekeningen in het algemeen niet; in ieder geval kunnen zij in Indië slechts worden toegepast in den strijd met een Europeeschen vijand.

Een minder juiste opmerking komt nog in § 69 A voor. »Met het oog op de wenschelijkheid, om de trefferruimte door een zoo groot mogelijk gedeelte van de trefferkern te doen bedekken, zal op *kleine afstanden* ook met het bestrijken der banen rekening gehouden moeten worden.” Dit moet op alle afstanden gedaan worden. Trouwens de schootstafel op bladz. 86 en 87 dient hiervoor als bewijs. Daarin wordt namelijk, in plaats van een opgave van bestreken ruimten, een opgave verstrekt van de »diepte van de trefferruimte op vlak terrein” voor infanterie in bataille in de verschillende houdingen. Wat is dit anders, dan rekening houden met het bestrijken der banen op alle afstanden?

Het eerste hoofdstuk van het Aanhangsel behandelt de theorie van het schot. Natuurlijk zal de een het beter vinden dit onderwerp zoo, de andere het weder op een andere wijze te behandelen. Al zijn wij dan ook niet bijzonder ingenomen met dit hoofdstuk, dan bewijst dit nog niet veel tegen zijn inhoud. Hier en daar zijn echter kleine onnauwkeurigheden ingeslopen. Zoo wordt bijvoorbeeld in § 4 A gezegd, dat »behalve van de *snelheid* de tegenstand der lucht afhankelijk is van de metaalbelasting, enz.” De metaalbelasting oefent echter geen invloed uit op de grootte van dien tegenstand, maar wel op het vermogen, om hem te overwinnen.

In de volgende § wordt minder juist gezegd, »dat door den tegenstand der lucht »de kogelbaan een kromme lijn wordt, die binnen de parabolische baan valt.” Het omgekeerde is echter het geval, vandaar de grootere kromming van de eerstgenoemde baan. Om dit aan te toonen, moet dan ook niet, zooals in fig. 30, een theoretische baan voor een grooteren afstand vergeleken worden met een werkelijke baan voor een kleineren, maar voor

deze vergelijking moeten banen beschouwd worden, die eenzelfde afstand bereiken.

Omtrent § 28 A wordt opgemerkt, dat onder trillingshoek alleen verstaan wordt de afwijking, die het geweer bij het afgaan van het schot in verticalen zin ondergaat ten gevolge van de trillingen; de afwijking in horizontalen zin wordt dus hieronder niet gebracht (§ 28 A), zooals hier te lande gebruikelijk is. § 30 A zegt, dat deze afwijking in horizontalen zin en de derivatie door het inschieten alleen geneutraliseerd worden voor den afstand, waarop het geweer ingeschoten is. Hoewel niet gezegd kan worden, dat deze § bepaald onwaar is, omdat niet *beide* invloeden worden weggenomen, zoo merken wij toch op, dat zij een minder juist denkbild van de zaak geeft, want dat door dit inschieten niet de derivatie, maar wel degelijk de bovenbedoelde afwijking in horizontalen zin voor *alle* afstanden gecorrigeerd wordt.

In § 34 A wordt een opgave aangetroffen over windinvloed op het schot, aan welker juistheid getwijfeld moet worden. De daar beschouwde wind heeft een snelheid van 1 M. per seconde en is dus een luchtstroom, die op ons denzelfden indruk zoude maken, als wanneer wij ons bij volkomen windstilte bewogen met een snelheid, die ongeveer nog $\frac{1}{4}$ minder is, dan die bij het gewone marcheeren.

Zouden wij hier en daar de redactie wel wat willen wijzigen (en dan tevens dat leelijke *klemmen* van den korrel weglaten), tevens zouden dan uit dit hoofdstuk wel wat te geleerde zaken worden verwijderd. Zoo kunnen bijvoorbeeld: het geven van interpolatië-formules, het spreken over tweede verschillen van reeksen van de tweede orde, van lijnen van dubbele kromming, enz. in een schietvoorschrift zonder schade achterwege blijven.

Omtrent het laatste hoofdstuk nog een enkele opmerking. Onder punt 2 wordt hierin behandeld het »Onderzoek naar de dracht en trefkans der geweren.» Deze proef geschiedt door te richten op het midden van een rechthoek (1) van aangegeven afmetingen, die op een driemansschijf geteekend is (§ 113 A). »Binnen den aldus gevormden rechthoek kunnen *alle* schoten van een geweer, dat zonder gebreken is, worden opgevangen.» Bij de proef moeten dus minstens 90% treffers daarbinnen vallen (§ 114 A). Door de proef op deze wijze te nemen worden twee zaken: dracht en trefkans, te gelijk onderzocht, en zodoende wordt, indien het Voorschrift gevolgd wordt, geen juist oordeel gevormd over het gebrek, dat een geweer kan hebben. Een geweer kan bijvoorbeeld 3 dM. te hoog dragen, zoodat de middelste treffer van het schijfbeeld 3 dM. boven het midden van den rechthoek valt en dientengevolge worden, al is de spreiding van het wapen klein, geen 90% in den rechthoek opgevangen. In dit geval moet echter het geweer ten onrechte, volgens § 31, waarnaar het Voorschrift verwijst, in reparatie worden gegeven wegens te groote spreiding. Een ander geweer,

(1) Waaron nog een aanwijzing noodig is omtrent de hoogte van het mikt punt, opdat bij deze proef »nagenoeg met horizontale vizierlijn kan worden gericht,» is niet recht duidelijk.

dat het middelste trefpunt juist brengt in het mikpunt, kan daarentegen veel meer spreiding geven en toch voldoen aan den gestelden eisch. Hier wordt nog alleen gewezen op den factor dracht, maar het is duidelijk, dat volgens deze methode een uitmuntend geweer, zonder eenig gebrek in dracht, in de termen zoude kunnen vallen, om afgekeurd te worden, als toevallig de korrel eens veel te veel naar rechts of links verslagen was. Het is wel te verwachten, dat men bij die proef niet te veel notitie zal nemen van dien rechthoek, maar liever de spreiding en dracht afzonderlijk zal beschouwen, doch alsdan ontbreekt toch een maat ter beoordeeling, of die factoren aanleiding geven het geweer ter reparatie op te zenden. De hier te lande voorgeschreven bepalingen komen ons dan ook beter voor.

De proef voor het: »onderzoek naar de hoedanigheid der munitie» is te omslachtig en hiervoor worden te veel tijd en patronen geëischt, zonder dat daarmee zulke bijzonder goede uitkomsten worden verkregen. De proef moet namelijk genomen worden »met minstens zes geweren, die vooraf door den geweermaker onderzocht worden en zonder gebreken, die invloed op de dracht en trefkans kunnen uitoefenen, moeten bevonden zijn (§ 116 A).» Met elk geweer moeten op 150 M., 50 schoten worden gedaan in twee seriën van 25. Wij gelooven, dat, wanneer met twee geweren een beeld van 25 schoten geschoten wordt met goede, en ook met de te onderzoeken munitie, spoediger en beter het doel zoude bereikt worden. Gaarne zouden wij voor deze proef ook den afstand wat vergrooten. Is geen goede munitie tot vergelijk aanwezig, ja, dan moet men zich op andere wijze behelpen; maar in dat geval kan ook niet voldaan worden aan de eerste alinea van § 116 A, want van dien geweermaker kan toch geen uitspraak verwacht worden, of die zes geweren ook gebreken hebben in dracht of trefkans?

De neergeschreven bladzijden herlezende, valt ons weder de ondankbare zijde op van den arbeid, dien wij op ons namen. Uit het Voorschrift, dat uit den aard der zaak weinig nieuwe denkbeelden bevat, bleef natuurlijk het vele goede onbesproken, doch werd voornamelijk gewezen op zaken, die wij liever eenigszins gewijzigd hadden willen zien. Hierdoor krijgen deze bladzijden een afkeurende tint. De hoofddruk, dien wij echter ontvingen, is, dat het nieuwe Schietvoorschrift voor de schietopleiding en de vuurleiding een groote aanwinst is, al mag niet ontveinsd worden, dat, naar wij hopen, een eventuele herdruk gepaard moge gaan met de herziening van eenige punten. Hierbij voegen wij echter nog den grooten wensch, dat alsdan een Indische Schietschool, die zich geheel aan dit onderwerp kan wijden, dezen arbeid in handen zal kunnen nemen.

B.

December 1888.

ENKELE KANTTEKENINGEN OP HET ARTIKEL:

INFANTERIE-BELANGEN,

voorkomende in *De Militaire Spectator*, 1889, bladz. 157.

Met belangstelling werd door ons kennis genomen van den inhoud van het opstel over *Infanterie-belangen*. Dat die belangstelling gepaard ging met ingenomenheid, mogen wij niet beweren. Daartoe werden de infanterie-belangen op een te eigenaardige wijze voorgedragen; een wijze, die ons den indruk gaf, dat de heer P. een beteren vorm had kunnen kiezen om hen, die zijn voorstellen in toepassing zouden kunnen doen brengen, te overtuigen dat de infanterie daarmede gebaat zou zijn.

De lezing van het opstel gaf ons aanleiding tot het maken van eenige kantteekeningen, die, naar wij meenen, kunnen strekken om over eenige wijzigingen, die in den laatsten druk van de recruten- en van de compagnies-school zijn aangebracht, een ander licht te doen schijnen, dan dat, waarin de heer P. die veranderingen beziet.

In de eerste plaats wordt door den Schr. een ongunstig oordeel geveld over de thans in de recrutenschool opgenomen bepaling, dat bij den opmarsch uit de colonne, die met verdubbelde rotten uit de flank marcheert, eerst de gelederen moeten worden hersteld. Daardoor wordt — volgens P. — niet voldaan »aan den meest gebiedenden eisch der hedendaagsche gevechtstechniek,” en moeten zij, die den blik niet beperken tot § 123 der recrutenschool, »een zeer vreemden indruk” verkrijgen, indien zij »in gedachten den tactischen opmarsch van een divisie vergezellen en deze $\pm$ 11 KM. lange marschcolonne op de onbeholpen, thans in het reglement aangegeven wijze tot gevechts- en verzamelingsvormen zien overgaan.”

Naar onze meening is de voornaamste eisch van de *gevechtstechniek* (om dat door den heer P. zoo gaarne gebruikte woord ook eens te bezigen), dat de overgangen van de eene formatie tot een andere uitmunten door eenvoudigheid, en zich tot de strikt noodige bepalen. Nu moge de heer P. denken, dat het opmarcheeren uit de colonne met verdubbelde rotten, voor de manschappen

eenvoudig en gemakkelijk was, de ervaring heeft ons, en voorzeker den meesten infanterie-officieren, geleerd, dat het tegendeel het geval is.

Niettegenstaande bij de exercitie der recruten veelal een betrekkelijk geruime tijd aan de beoefening werd besteed, liet de uitvoering later in den regel te wenschen over, en kenmerkte zich de beweging maar al te zeer door verwarring. Het kon ook bezwaarlijk anders. De even nummers moesten zich bij het opmarcheeren, in weerwil van de beste oefening, herhaaldelijk vergissen, tengevolge van de uiteenloopende wijze waarop zij in verschillende gevallen hadden te handelen.

Wilde men den manschappen duidelijk maken wat zij hadden te doen, en den opmarsch met eenige orde doen uitvoeren, dan werd hun veelal herinnerd, dat zij tijdens den opmarsch eerst de beweging van het herstellen der gelederen hadden te verrichten. Is het nu zoo onbegrijpelijk dat reglementair de handeling werd voorgeschreven, die anders zonder commando moest geschieden? Door het eerste te doen, kon men op den beschikbaren oefeningstijd een aanmerkelijk gedeelte besparen en voor het beter aanleeren van andere, bepaald onmisbare zaken bezigen.

Wel is waar dat de opmarsch nu, in theorie, eenige seconden langer duurt, doch daar staat tegenover dat de opmarcheerenden, in de practijk, sneller op hunne plaatsen zullen zijn dan vroeger.

Wij gelooven dan ook dat »het snel innemen van een zoo breed mogelijk vuurfront» thans met meer regelmaat, niet minder vlug en dus beter dan voorheen kan geschieden, zelfs in de omstandigheden, die de heer P. als voorbeeld aanhaalt. Is de Schr. van oordeel dat, ongeacht den gewijzigden inhoud van het reglement, geen compagniescommandant zich ontheven moet achten van de »moreele verplichting» om zijn tactische eenheid daarin (d. i. in den opmarsch uit de colonne met verdubbelde rotten) »naar behooren te oefenen,» dan stellen wij daartegenover de meening, dat elk chef, die zou zien dat zijne ondergeschikten zich dergelijke afwijkingen van het reglement veroorloofden, en hunne afdeelingen in die afwijkingen oefenden, o. i. niet alleen uit een moreel, doch ook uit een krijgstuchtelijk oogpunt, verplicht zou zijn, daaraan dadelijk en op afdoende wijze een einde te maken.

Meer dan de heer P., stellen wij vertrouwen in de ervaring en de kennis van hen, die deze wijziging in het leven riepen, en die — naar zijn oordeel — »in moeilijke oogenblikken, waarin deze bepaling mettertijd menig aanvoerder brengen zal, dezen niet uit de verlegenheid redden.» Indien den Schr. niet bekend is, op welke wijze veranderingen in een reglement tot stand worden gebracht, dan had hij o. i. beter gedaan met eerst te informeeren hoe zulks geschiedt. Zij, die daarin te beslissen hebben, mogen den profetischen blik van den heer P. missen, en niet met zulk een groote zekerheid in de toekomst kunnen zien, hunne positie in de militaire maatschappij is te verheven, dan dat men zou mogen onderstellen dat zij veranderingen in een reglement doen aanbrengen, zonder het voor en tegen behoorlijk te overwegen.

Over de »onbeholpen» wijze, waarop de 11 KM. lange marschcolonne thans tot gevechts- en verzamelingsvormen moet overgaan, zullen wij niet veel zeggen. Vermoedelijk zal de heer P., nog eens goed over het door hem gebezigde voorbeeld nadenkende, ook wel tot de overtuiging komen, dat hij zich tot voorbeelden van mindere afmeting had moeten beperken. Evenmin wenschen wij breed uit te weiden over Schr.'s beschouwingen, betrekking hebbende op den duur van den eersten oefeningstijd. Een »onveranderlijke grootheid» is die tijd voorzeker niet, doch gemakkelijk te veranderen — zegge te vergrooten — naarmate de graad van manoeuvreervaardigheid van de infanterie dit vereischt, evenmin.

De door den heer P. in de toekomst als *noodzakelijk* voorgestelde verlenging van den eersten oefeningstijd, zien wij nog zoo spoedig niet tot stand komen. Trouwens, van die noodzakelijkheid zijn wij geenszins overtuigd. Met een betere indeeling van den eersten oefeningstijd — te verkrijgen door een ander tijdstip van opkomst der militie onder de wapenen — zou de infanterie o. i. reeds voldoende geholpen zijn.

De tweede wijziging, die de heer P. afkeurt, is dat de marschen in carré zijn vervallen.

Om de noodzakelijkheid van dergelijke marschformatie aan te toonen, doet de Schr. natuurlijk een beroep op het nieuwe Deutsche exercitiereglement.

Al dadelijk zij opgemerkt dat, onder de omstandigheden, waarin bedoeld reglement zegt, dat de marsch in carré doelmatic *kan* zijn, die marschvorm, bij de daarvoor in onze vroegere compagniesschool aangegeven bepalingen, verre van eenvoudig was.

De vraag is evenwel gewettigd of het noodig was, in de compagniesschool een aantal paragrafen te *blijven* opnemen tot uitvoering van den marsch in een formatie, die tot de uitzonderingen zou blijven behooren.

Naar wij meenen, moet die vraag ontkennend worden beantwoord; vooreerst, omdat, hetzij bij den marsch in gesloten pelotonscolonne, hetzij bij dien in gesloten sectiecolonne, de vorming van het carré in zeer korten tijd kan geschieden, en ten tweede omdat in het geval, dat het wenschelijk moet worden geacht, reeds gedurende den marsch op de flanken der colonne meer geweerdragenden te hebben, ook het bestaande reglement daartoe gelegenheid geeft. Immers de compagniescommandant kan den afstand tusschen de afdeelingen verminderen en rotten doen afbreken.

In de derde plaats vraagt de heer P., »waarom de groepencolonne afgeschaft?» Om de voordeelen van die colonne te doen uitkomen, zegt de Schr. o. a., dat zij »meermalen, zij het ook uit de flank door sectiën en pelotons zal worden aangenomen,» en dat »de linie van sectiën, elk in groepencolonne geformeerd, zich daarenboven uitstekend leent voor de compagnieën van de hoofdlinie, als zij uit hare dekkingen voorwaarts marcheeren.» Naar wij meenen, ziet

de heer P. voorbij, dat de groepencolonne reglementair slechts op één wijze kon gevormd worden, nl. uit de marcheerende sectiecolonne. Nu zou het, wilde men het reglement in zooverre uitbreiden, wel mogelijk zijn geweest, om het vormen van die colonne ook uit andere formatiën te doen geschieden, doch dan ware daartoe de eerste eisch geweest, dat men over groepscommandanten kon beschikken, die allen de verplichtingen van sectiecommandanten kenden, en voorts over manschappen op de vleugels der groepen, die volmaakt op de hoogte waren van de taak van guides.

Gesteld nu al, dat het mogelijk ware, in tijd van vrede, de compagnie volledig in de vorming en de ontwikkeling van de groepencolonne te oefenen — iets wat met het oog op de geringe sterkte ondoenlijk was, — wat zou dan van al die samengestelde bewegingen met groepen te recht komen, in het geval dat de compagnieën, bij mobilisatie, de oorlogssterkte bereiken?

Uit hetgeen de heer P. zich voorstelt met die groepencolonne te kunnen uitvoeren, zouden wij moeten afleiden, dat hij in de practijk slechts zeer zelden en dan nog onder bijzonder gunstige omstandigheden, met die colonne heeft gewerkt. Op papier gaat alles gemakkelijk genoeg. De groepen laat men dan zwenken, opmarcheeren, kortom wat men wil. Alle bewegingen loopen dan vlot van stapel.

Doch als de heer P. meent dat er, in het door hem onderstelde geval — nl. dat de gesloten sectiecolonne plotseling op 500 M. in de rechterflank door een cavalerie-aanval wordt bedreigd, — iets terecht zou komen van de uitvoering van het »eenvoudige» (?) commando:

»In groepen rechts opmarcheeren; divisie = halt; voorste groepen om te vuren = knielen; tweede groepen om te vuren opgesloten = marsch,» dan maakt de Schr. zich o. i. een illusie. Veeleer gelooven wij, dat de compagnie, reeds door den foutieven aanhef van het commando in de war en door het om te vuren = knielen nog meer van streek gebracht, in plaats van — »wat het voornaamste is — tijdig tot vuren gereed» te zijn, in weinige oogenblikken het slachtoffer zal worden van de »techniek» van haar commandant, en een verwarden hoop te aanschouwen zal geven, die door de aanvallende ruitery met weinig moeite kan worden overhoop gereden.

Als de heer P. vraagt: »Wat eenvoudiger, dan dat de compagniescommandant commandeert» hetgeen de Schr. hem in den mond geeft, dan antwoorden wij: *rechts in bataille = marsch*. Er moge dan geen plaats zijn om de 2de, 3de en achterste sectie, in haar geheel, in de lijn van bataille te krijgen, even goed als door het commando van den heer P. wordt het toch mogelijk, de helft van het aantal geweren der compagnie aan het vuur te doen deelnemen, en, als er geknield werd, nog meer.

»Als marschcolonne» zegt de Schr. nog, »is zij (nl. de groepencolonne) niet te verwerpen, ja soms nog boven de colonne met verdubbelde rotten te verkiezen.» Een enkel voorbeeld ware hier zeker niet misplaatst geweest. Naar wij meenen, zijn in ons land verreweg de meeste wegen te smal voor

de groepencolonne. Al zou de frontbreedte van de groep nog voor den weg passen, ter zijde van de colonne zou men de noodige ruimte missen voor ordonnansen, bereden officieren, enz. Daarbij komt nog iets. Wil de groepencolonne geen aanleiding geven tot verlenging van de marschcolonne, dan zal men over een zeer goed en voltallig stel groepscommandanten moeten kunnen beschikken; en wanneer zal dat zeer zeker gewenschte geval zich voordoen?

Voegt men nu hierbij nog dat de colonne met verdubbelde rotten buigzamer is in de flank — vooral voor een marschcolonne van belang, — en gemakkelijker frontvermindering en vorming in bataille toelaat, dan gelooven wij, dat ook in dit opzicht de door den Schr. aan de groepencolonne toegekende eigenschappen te gunstig zijn voorgesteld.

Resumeerende komen wij tot het besluit, dat het schrappen van de groepencolonne in onze compagniesschool zeer terecht is geschied. De aanmerkelijke tijd, die, wilde men haar tot haar recht doen komen, aan die colonneformatie moest worden besteed, kan nu gebezigd worden tot betere beoefening van datgene, wat onmisbaar moet worden geacht.

Wij eindigen hiermede onze opmerkingen over de door den heer P. zoo zeer afgekeurde wijzigingen in den laatsten druk der recrutenschool en der compagniesschool.

Al hetgeen de Schr. nog verder in het midden brengt omtrent door hem gewenschte veranderingen en verbeteringen, zal voorzeker niet onopgemerkt blijven bij de commissie, die de moeitevolle taak heeft om onze reglementen te herzien, en die wellicht ook zal moeten oordeelen over de noodzakelijkheid eener gevechtsinstructie, — volgens den heer P. »de nog altijd diep gevoelde maar onvoldane behoefte.” In verband met die meening zouden wij geneigd zijn te vragen, of de Schr. bij ervaring of bij redeneering tot de overtuiging is gekomen, dat zulk een instructie in een »diep gevoelde behoefte” zou voorzien. Wij onderstellen het laatste, en meenen daartoe gerechtigd te zijn, na de lezing van hetgeen de heer P. opgeeft als misschien aanbeveling te kunnen verdienen, om de officieren meer dan nu met afdeelingen op oorlogssterkte te oefenen.

Dat voorstel, volgens hetwelk het aantal miliciens, aan een regiment toegewezen, telken jare aan één bataljon ter africhting zou worden toevertrouwd, toont o. i. aan, dat de Schr. van de »geringe bezwaren” daaraan verbonden geen denkbeeld heeft en den dienst, de opleiding en de oefeningen bij de infanterie niet helder voor oogen heeft, hetzij dan doordat de heer P. niet tot dat wapen behoort, hetzij doordat hij gedurende zeer geruimen tijd er niet bij gediend heeft.

Zoowel het hierbedoelde voorstel, als dat om de kapiteins en luitenanten zich tactisch voor den hooger rang te doen bekwamen bij het Instructie-

bataillon, wettigt de vraag of het den heer P. wellicht bekend is, dat de tot majoor of kapitein bevorderde officieren tactisch niet voldoende bekwaam zijn?

Ten slotte zij ons nog één opmerking veroorloofd. Zij is deze, dat o. i. de heer P. had behooren te zwijgen over »toestanden die, indien het waarnemingsvermogen niet door vooroordeel beneveld is, ook elders dan in Frankrijk kunnen worden opgemerkt!" (bladz. 161) Daarmede worden de belangen der infanterie niet behartigd, doch wel ernstig benadeeld.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Onze volksweerbaarheid. Een nationaal belang bij uitnemendheid,
door A. L. W. SEYFFARDT, Lid van de Tweede Kamer der
Staten-Generaal. 's-Gravenhage, DE GEBROEDERS VAN CLEEF.
1889. Prijs f 0,60.

Daartoe aangezocht door het hoofdbestuur der »Maatschappij tot Nut van het Algemeen,» heeft de Heer SEYFFARDT in een vijftal departementen van die maatschappij voor het volk gesproken over onze weerbaarheid — waarschijnlijk met het oog op het doel der redevoering hier »volksweerbaarheid» genoemd — en daar 't hem bleek, dat dit onderwerp groote belangstelling wekte, meende hij dat het zijn nut kon hebben het gesprokene in wijderen kring door den druk bekend te maken.

Tegen het drukken van deze voordracht kan op zichzelf geen bezwaar bestaan. Immers zij bevat veel goeds en opwekkends voor het volk, dat op onderhoudende wijze en in een aangename vorm wordt medegedeeld. Van het daardoor te stichten nut evenwel moet de heer S. zich o. i. geen te groot denkbeeld vormen; hij zou anders, vreezen wij, gevaar loopen zich teleurgesteld te zien.

Het volk toch, hoe zeer het ook belang gesteld moge hebben in het gesproken woord, koopt en leest geen brochures als deze. En voor de meer ontwikkelden is 't wellicht niet onaangenaam zulk een *causerie* door een ervaren spreker te hooren voordragen; maar tusschen dit en het koopen en lezen van zoo'n gedrukte voordracht is nog een hemelsbreed verschil.

Iets anders ware 't nog, wanneer de brochure door het bestuur van »Het Nut» zelf ware uitgegeven met het doel om ze onder de leden te verspreiden. Dan zou ze allicht nog eens door dezen of genen in handen genomen en ingezien worden. Nu evenwel betwijfelen wij of zij veel lezers zal vinden.

Aan een lezing in een Nutsvergadering mag men niet te hooge eischen stellen. In de eerste plaats moet zij smakelijk en gemakkelijk verstaanbaar zijn en hieronder lijdt de degelijkheid van den inhoud wel eens. Wij bestempelden de lezing van S. dan ook reeds met den naam van *causerie* en vinden haar als zoodanig werkelijk zeer goed geslaagd. De algemeene indruk, dien wij door het lezen er van verkregen, is, dat S. zich ten doel gesteld heeft om voor het stelsel, dat hij ruim een jaar geleden in *De Gids* ontwikkelde (1), propaganda te maken.

(1) Wat nu? Beperkte of algemeene dienstplicht? *De Gids*, 1888, N^o. 1.

Hij schetste echter dat stelsel nu in zoo algemeene of liever vluchtige en onbepaalde trekken en liet de bijzonderheden zoo geheel rusten of roerde ze slechts zoo terloops aan, dat er werkelijk niet veel over te oordeelen valt.

Juist dit nu is in ons oog niet zonder bedenking. Willens of onwillens wint S. op deze wijze voor zijn stelsel van legervorming aanhangers, die de consequentiën der toepassing er van niet kunnen overzien en dit heeft zijne bedenkelijke zijde.

Of zou S. soms door deze brochure willen doen blijken, dat hij op zijn eerste denkbeelden — die o. a. in N^o. 7 van *De Militaire Spectator* 1888 een bespreking vonden — in meerdere of mindere mate is teruggekomen? Dit komt ons niet waarschijnlijk voor. *De Gids* zal wel langer leven dan een brochure als de onderwerpelijke, en hij, die de denkbeelden van het militaire lid der Kamer S. omtrent legervorming en organisatie wil kennen, zal zeker eerder *De Gids* ter hand nemen dan eene in druk verschenen Nutslezing.

Zijn o. i. de eischen, die aan het door ons besproken geschrift gesteld mogen worden, niet hoog, dan heeft ook de critiek een gemakkelijke taak; want zij kan zich in hoofdzaak bepalen tot zwijgen. Dit zullen ook wij verder doen ten aanzien van dit gedeelte van 's Schrijvers arbeid, evenwel behoudens een enkele opmerking. Op bladz. 33 zegt S.: »uit een zuiver militair oogpunt is het meer verkieslijk om een kleine dan om een groote jaarlijksche lichting te nemen, enz.» Dit — S. houde 't ons ten goede — kunnen wij in geen deele toegeven en de door hem aangevoerde redenen, waarvan trouwens slechts aan de eerste uit een zuiver militair oogpunt eenige waarde zou kunnen worden toegekend, beschouwen wij als geheel onafdoende.

Juist uit een zuiver militair oogpunt is er, meenen wij, veel meer te zeggen voor groote dan voor kleine lichtingen. Men denke alleen maar eens aan de grootere presente sterkte, welke de troepenafdeelingen met grootere jaarlijksche lichtingen zullen hebben, en aan den langeren diensttijd als noodzakelijk gevolg van kleine lichtingen, zoodat bij een mobilisatie manschappen zouden moeten opkomen, die reeds sedert vele jaren den eersten oefeningstijd achter den rug hebben.

Het is, dunkt ons, ook zonder verdere uitweiding zoo duidelijk, dat S. zich hier minder juist uitgedrukt heeft, dat wij gerust van dit onderwerp kunnen afstappen, om ons nog eenige oogenblikken met het »Naschrift» der brochure bezig te houden, waaromtrent S. in zijn »Voorwoord» de hoop uitdrukt, dat het de aandacht zal vestigen op hetgeen nu reeds dadelijk door tijdelijke maatregelen verricht kan worden tot onmiddellijke versterking onzer wekrachten.

S. betoogt nl. in dat »Naschrift» dat, ook al wordt met de nieuwe wet op den verplichten krijgsveldienst bepaald voortgang gemaakt, die wet toch zeker niet vóór 1891 hare werking voor de eerste maal kan doen gevoelen. »Het duurt,» zoo vervolgt hij, »dan echter nog verscheiden jaren eer, hetzij de grootere jaarlijksche lichting, hetzij de langere diensttijd, hetzij beide te zamen, hun invloed op de sterkte van het leger hebben doen gelden.»

S. is nu van meening, dat er door een noodwet moet worden voorzien in onze gedeeltelijke onweerbaarheid tot tijd en wijle deze is opgeheven door het lang genoeg in werking zijn der te ontwerpen wet op den verplichten krijgsveldienst. Die noodwet behoeft z. i. slechts te bepalen, dat het in art. 1 der militiewet genoemde maximum van 55.000 voor de sterkte der milizie op 90.000 en het in art. 2 genoemde maximum van 11.000 voor de jaarlijksche lichting op 13.000

moet worden gebracht; terwijl daarenboven in art. 6 de dienstdtijd voor de ingelijfden bij de militie te land van 5 op 8, en die voor de ingelijfden bij de militie ter zee van 4 op 7 jaren moet worden bepaald.

»Zulk een noodwet,» zegt S., »moet en kan ons tijdelijk helpen totdat de wetten, geëischt in art. 181 onzer Grondwet, gereed, aangenomen en in werking zijn om ons te maken tot een werkelijk weerbaar volk.»

Het doel, dat S. hier beoogt, is zonder twijfel lofwaardig. Onze legersterkte is veel te klein en zal dit zonder noodwet vermoedelijk nog verscheidene jaren blijven. Ook wij achten daarom dadelijke tijdelijke voorziening in de onvoldoende sterkte der levende strijdkrachten zeer noodig en zijn dus de eersten om het streven van S. te waardeeren.

Of evenwel de wijze, waarop hij reeds nu in de groote behoefte aan soldaten en vooral ook aan aanvulling in het geval van oorlog, wil voorzien, wel doelmatig mag heeten en op den duur niet gevaarlijk voor onze weerbaarheid zoude kunnen blijken — hiervan zijn wij geenszins overtuigd.

De persoonlijke dienst bij het leger — een quaestie, die reeds sedert lang altijd meer op den voorgrond trad — is, nu de geheele katholieke partij zich zoo bepaald daartegen verklaart, ontegenzeggelijk een politiek vraagstuk van groote beteekenis geworden en daarmede dreigt ook de door de Grondwet gevorderde wet op den verplichten krijgsdienst, meer dan vroeger de militaire wetten ooit geweest zijn, een onderwerp te worden van partijstrijd.

Eene noodwet in den geest der voorstellen van S. zou, wanneer zij ingediend werd, wellicht onder deze omstandigheden kans hebben om door de tegenwoordige Tweede Kamer aangenomen te worden, en voor het oogenblik ware daarmede zeker veel gewonnen. Maar ook later? Ziet S. de mogelijkheid niet, dat die wet dan een kapstok wordt om een afdoende regeling aan op te hangen? Zou men dan misschien niet meenen genoeg gedaan te hebben en een nieuwe wet op de legervorming met gerustheid op den achtergrond te kunnen schuiven?

Zou die noodwet dan niet het middel worden om de bestaande wijze van legervorming met haar verderfelijke stelsel van dienstvervanging, voor wie weet hoe lang, nog te bestendigen?

Wij zijn in de bestaande omstandigheden insgelijks voor eene noodwet, evenwel meer voor eene jaarlijks te vernieuwen noodwet. Tot zoolang een nieuwe wet op den krijgsdienst tot stand gebracht ware, zouden wij nl. geen lichting van de militie meer ontslagen willen zien, maar meenen wij, dat de wetgevende macht elk jaar, op grond der tweede zinsnede van art. 6 der militiewet, een wet tot stand zou moeten brengen, waarbij de lichtingen der militie, die in den loop van dat jaar 5 jaren (bij de zeemilitie 4 jaren) of langer gediend hebben, tot langeren dienst worden verplicht. De noodzakelijkheid om zulk een wet jaarlijks in te dienen zou voor de Regeering — de noodzakelijkheid om haar jaarlijks te behandelen en goed te keuren zou voor de Volksvertegenwoordiging een krachtig stimulans zijn om spoed te maken met de wet op den krijgsdienst, welke wet dan tevens bepalingen zou moeten bevatten omtrent het ontslag der lichtingen van de militie, naarmate de nieuwe wet haar vruchten afwerpt.

Wij gelooven, dat we zodoende eerder tot een goede wet zullen komen dan langs den weg, dien S. voorstelt en dien hij — hij vergeve ons de uitdrukking — weer gaat plaveien met reservekaders, samen te stellen uit onze tegenwoordige gepensioneerde en eervol ontslagen officieren en onderofficieren, met organisatie

van bij mobilisatie nieuw op te richten troepenafdeelingen in elk geval op het papier geheel in orde (1) en met herhalingsoefeningen telken jare, al is het dan maar voor weinige dagen, voor die afdeelingen, welke — let wel — eerst bij mobilisatie nieuw opgericht, doch op het papier geheel in orde moeten zijn.

Februari '89.

Nederland en zijne Bewoners. Handboek der Aardrijkskunde en Volkenkunde van Nederland. Met kaarten en afbeeldingen. Door Dr. H. BLINK. Eerste aflevering. Amsterdam, C. L. BRINKMAN.

Hoe groote verbeteringen de hulpmiddelen voor het onderwijs in de aardrijkskunde van het eigen land in de laatste jaren ook mogen hebben ondergaan, een eenigszins uitvoerige wetenschappelijke geographie van Nederland, die wat meer bevat dan voor de behoefte der school misschien wel strikt noodig mag worden geacht, bestond tot heden nog niet. Thans zal Dr. BLINK, voor de lezers van het Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap geen geheel onbekende meer, die leemte trachten aan te vullen. Op breedten grondslag wenscht hij zijn gebouw te doen rusten. Niet de geographie in den beperkteren zin, die zich alleen met de aardoppervlakte zelve bezighoudt, doch wel die in de ruimere beteekenis van het woord, welke ook de menschelijke maatschappij in haar onderzoek opneemt, zal in *Nederland en zijne Bewoners* een plaats vinden. Beide, de eigenlijk geographie, of de kennis van het land, en de volkenkunde, of de kennis der bewoners in hun socialen, oeconomischen en staatkundigen toestand zullen niettemin afzonderlijk worden behandeld. Het causaal verband tusschen de geographische toestanden en de bevolking zal daarom echter niet uit het oog worden verloren.

In afdeeling A. *Geographie*, zullen worden besproken: 1°. de geographische grenzen in hare historische ontwikkeling; 2°. de oro-hydrographische gesteldheid des lands in hare historische ontwikkeling; 3°. de geologische gesteldheid des bodems; 4°. het klimaat; 5°. de verbreiding van planten en dieren in Nederland; en 6°. Nederland als woonplaats van den mensch; terwijl afdeeling B. *Volkenkunde*, zal bevatten: 1°. de bewoners van Nederland, ethnographisch beschouwd; 2°. de fysieke gesteldheid der bewoners; 3°. de oeconomische, sociale en staatkundige toestand der bewoners, in verband met de geographische gesteldheid des lands (de mensch als bewoner van Nederland); en 4°. algemeene uitkomsten en besluiten.

Het programma is dus veel omvattend, wij zouden bijna geneigd zijn te zeggen: te veel omvattend, om door één persoon in alle deelen naar eisch te worden behandeld. Doch wij wenschen ons oordeel daaromtrent op te schorten, tot een grooter gedeelte van het werk het licht zal hebben gezien. Op den inhoud van een enkele aflevering kan en mag dat oordeel niet gegrond zijn. Daarom bepalen wij ons thans tot deze korte aankondiging, waaraan wij alleen nog enkele mededeelingen omtrent de wijze van uitgaaf zullen toevoegen.

Het werk zal verschijnen in 2, hoogstens 3 deelen groot 8°. formaat. Elk deel zal ongeveer 7 afleveringen van 4 vel druks à 16 pagina's bevatten. De prijs

(1) Wij cursiveeren.

van elk vel druks is vóór het verschijnen van de derde aflevering op 15, voor de latere inteekenaren op 20 cents gesteld. De cartographische bijlagen, waaronder een algemeene hoogtekaart, een kaart der stroomgebieden van de Nederlandsche rivieren, een geologische kaart, historische kaartjes, kaartjes van handel en verkeer, enz. zijn in den prijs begrepen.

Ten opzichte der cartographische bijlagen moet ons nog een opmerking van het hart. Het aan de 1ste aflevering toegevoegde hoogtekaartje munt namelijk uit door slordigheid van bewerking. Hoe dit te rijmen is met de verzekering van den uitgever, dat aan de uitgave geen kosten zullen worden gespaard, gaat ons begrip te boven. Is hierin echter geen verbetering mogelijk, dan zouden wij, ook voor de eer der Nederlandsche lithographie, ernstig in overweging geven, de kaartjes liever geheel weg te laten.

's-Gravenhage, Februari 1889.

Veldwerken en forten. Handleiding bij het onderwijs in de versterkingskunst aan de onderofficiëren en aan die korporaals der Infanterie, welke tot onderofficier worden opgeleid, door C. G. KAMERLING, 1ste Luitenant-Adjutant. 3de druk. 's-Hage, GEBROEDERS VAN CLEEF. 1889. Prijs f 0,30.

Dat dit werkje in een wezenlijke behoefte voorzag, bewijst de omstandigheid, dat reeds enkele maanden na den 2den druk een nieuwe oplage noodig was. Men ziet het handige boekje dan ook in het bezit van bijna alle onderofficiëren en korporaals; meermalen konden wij ons bij theoriën, enz. overtuigen, dat de bezitters er in tehuis zijn en bijna geen nadere verklaring noodig hebben om de bedoeling des samenstellers geheel te vatten. Een getuigenis, dat men lang niet van alle leerboeken geven kan!

Wij wenschen den heer KAMERLING geluk met zijn goed uitgevoerd denkbeeld en met zijn 3den druk!

v. B.

OVERZICHT VAN BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

I. Legerorganisatie en Schutterij.

Eenige opmerkingen betrekkelijk het leger en zijn organisatie, in verband met de nieuwe militaire wet. (*Vervolg.*) (Sp. M., 15 Févr. et 1 Mars.)

Studie betrekkelijk het gebruik van de gendarmerie te velde. Betoog omtrent de geschiktheid der gendarmerie als gevechtswapen; bronnen om het effectief te verhoogen; bijzondere diensten van dit wapen in vredetijd; wenschen betrekkelijk het gebruik voor den dienst te velde. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., 1 Mars.)

De organisatie van en de bevelvoering over de troepenkorpsen. (*Vervolg.*) De korpscommandanten en de militaire opvoeding. (Sc. M., Janv.)

Opmerkingen betreffende de reorganisatie van het leger. (*Vervolg.*) Voorstel tot oprichting van een reserve-divisie per legerkorps in geval van mobilisatie. (Sc. M., Jan.)

De centralisatie van de Zwitsersche krijgsmacht. Bespreking van de door het centrale bestuur der Zwitsersche officiersverenigingen aan de afdelingen ter overweging gegeven reorganisatie-voorstellen. (Jahrb. A. u. M., Febr.)

De nieuwe organisatie van de veldartillerie in Duitschland. De schrijver is voor het verminderen van de batterijen rijdende artillerie tot zoodanig aantal, als voor de cavaleriedivisiën werkelijk noodig zijn; hij bepleit de afschaffing van de korpsartillerie, het in de plaats stellen van een sterke divisie-artillerie en het bevorderen van den overgang van de vredes- in de oorlogsformatie door de verhooging van de vredessterkte en vermeerdering van het kader. (Int. Rev., März.)

Het Deutsche rijksleger. De beoordeeling van dit leger door den Luit.-Kolonel Prins VAN POLIGNAC, vroeger militair gevolmachtigde van Frankrijk te Berlijn. (Allg. M. Z., N°. 6—8.)

Het tegenwoordige Oostenrijk-Hongaarsche leger. Militair-statistische mededeelingen omtrent de officieren en minderen. (Allg. M. Z., N°. 12—15.)

De reorganisatie der Italiaansche genietroepen. Vredes- en oorlogsorganisatie. Samenstelling der mobiele genieparken. (Mitth. A. u. G., Heft 2.)

II. Algemeene krijgskunst.

De patrouilledienst in Duitschland. Overzicht van de bij de oefening in dezen dienst in Duitschland geldende beginselen. (Sc. M., Jan.)

Een mobilisatie-order van het jaar 1363. Deze order, uitgevaardigd door den Baljuw van het graafschap Bourgondië, bevat in hoofdzaak hetzelfde

wat tegenwoordig in de mobilisatievoorschriften en orders wordt opgenomen. (Sc. M., Févr.)

De ondergang der staten en de verschanste legerplaatsen. Wederantwoord aan den Generaal BRIALMONT. (Sc. M., Févr.)

De gevechten om hoogten. Betoog dat de rand van het plateau aan 's vijands zijde slechts zwak moet worden bezet, dat de lijn van den ernstigen weerstand verder achterwaarts moet worden gezocht. (Sc. M., Févr.)

De opvoeding en het onderricht van de jongelieden bij invoering van verplichten persoonlijk dienstdienst. In dit gedeelte worden de oefening in het marcheeren, het verrichten van velddienst en het schijfschieten behandeld, daarna de indeeling der manoeuvres en de oefening der grootere troepenafdeelingen besproken en ten slotte de winterarbeid voor de officieren en onderofficieren nagegaan. (Rev. b., 1888, Deel II en IV.)

De kustverdediging. Strategisch-tactische beschouwingen, in 't bijzonder met betrekking tot de Duitsche kusten. (Jahrb. A. u. M., Febr.)

De zeeoorlog. De tactiek der vloten in de verschillende periodes der geschiedenis. (Wordt vervolgd.) (Jahrb. A. u. M., März.)

De invloed van het rookvrije en zwak-knallende kruit op de tactiek. De verkenning der vijandelijke stelling en de leiding van het gevecht zullen door de invoering van dit kruit nog moeilijker worden, dan zij tegenwoordig reeds zijn. Vooral ook in den kleinen oorlog zal de invloed zich zeer doen gevoelen. (Jahrb. A. u. M., März.)

De veldslag. De Schr. ontleedt het karakter van den modernen veldslag, waarvan hij het verloop onderscheidt in twee gedeelten: den uitputtingsstrijd en de beslissing. Verschillende opmerkingen hierover, ook met het oog op de nieuwe vuurwapenen en de groote uitgebreidheid der slagvelden. De verschillende fasen van den strijd, nl. de voorbereiding, de artilleriestrijd, het infanteriegevecht, de beslissing en de vervolging, worden nagegaan en daarbij wordt vooral op den moreelen factor gewezen, waarvan de uitkomst in hooge mate afhankelijk is. (Int. Rev., März.)

Het buskruit zonder rook. Uittreksel uit een artikel van den *Avenir militaire*, waarin, onder opmerking dat eerlang ook voor het Fransche veldgeschut buskruit zonder rook zal worden ingevoerd, een beschouwing geleverd wordt over den invloed van deze buskruitsoort op het gevecht. (Allg. M. Z., N^o. 7.)

Over den dienst bij den troep in vreedetijd. Enige wenken worden gegeven om steeds opgewektheid bij den dienst te houden en de krachten zoo nuttig mogelijk en tevens zonder overspanning te gebruiken. (Allg. M. Z., N^o. 13.)

Over de militaire waarde der spoorwegen. Betoog dat het kriegsbestuur gerechtigd en verplicht is, invloed uit te oefenen op de inrichting en uitrusting der spoorwegen. (M. W. Ver., Band XXXVIII, Heft 2.)

III. Generale staf. Terreinkleer. Opnemen van terrein. Topographie.

Tacheometer-Hannot. Werkzaamheden op het terrein. Berekening van de afstanden en van de coördinaten. Opname der details. Verschillende toepassingen. (Rev. b., 1888, Deel III en IV.)

Kadereoefeningen van de 2de Belgische divisie. Na als inleiding het nut van de stafreizen en kadereoefeningen in het algemeen te hebben besproken, wordt een gedetailleerd overzicht gegeven van de onder leiding van Generaal BRASSINE, in April 1888, gehouden oefeningsreis. Beginnende met de bijeenkomst op 20 April, waarin het algemeene plan der oefeningsreis werd besproken, wordt dag voor dag aangegeven, welke orders werden verstrekt, en wat de uitkomst van de bespreking na afloop der oefening geweest is. Daarna volgt een critiek,

waarin wordt aangegeven op welke wijze bij volgende reizen zal moeten gehandeld worden. (Rev. b., 1888, Deel IV.)

Over photogrammetrie. Het gebruik der photographie tot het opmeten en in kaart brengen van terreinen. (M. W. Ver., Band XXXVIII, Heft 1.)

Marschregeling. Bij gelegenheid van de pensionneering van Generaal LEWAL wordt in herinnering gebracht, dat door hem het eerst de bij spoorwegen gebruikelijke graphische dienstregelingen ook bij militaire marschen zijn toegepast. Tevens wordt er op gewezen, dat er nog vele andere gebruiken zijn, die door het leger aan handel en industrie kunnen worden ontleend. Men tracht de jongelieden, die niet, zooals de officieren, met de onvolkomenheden zijn opgegroeid, op te wekken in deze richting werkzaam te zijn. (Génie civil, Deel XIV, N°. 17.)

IV. Techniek der artillerie en ballistiek.

Het vervaardigen van een schootstafel voor een ontworpen vuurmond. Toepassing der methode van den Kapitein CHAPEL. (Rev. d'A., Févr.)

Amerikaansche proeven betrekkelijk het cercleeren van vuurmonden. (Slot.) (Rev. d'A., Févr.)

De vervaardiging van staal in de fabriek te Trubia. Het gieten, hameren en harden van het staal, bestemd voor artilleriematerieel. De scheikundige samenstelling. (Rev. d'A., Févr.)

De nieuwere oorlogswapenen en hunne munitien. (Vervolg.) In dit gedeelte worden de gasdrukmeters van RODMAN en van NOBLE; de accélérographe van MARCEL DEPRez en SÉBERT, de accélérometer van MARCEL DEPRez en de velocimeter van SÉBERT behandeld; daarna worden de formules afgeleid, die op de verbranding van de buskruitlading in een vuurwapen betrekking hebben. (Rev. b., 1888, Deel IV.)

Een blik op militair-technisch gebied. Overzicht der nieuwste uitvindingen op het gebied der vuurwapenen. (Jahrb. A. u. M., März.)

Het geschutstelsel-*Canet*. Een overzicht van de productie aan geschut en toebehooren uit de fabriek: *Les forges et chantiers de la Méditerranée* te Havre en te Marseille. Het aldaar uit *Siemens-Martin*-staal vervaardigde geschut heeft een verbeterde schroefsluiting DE BANGE. (Int. Rev., März.)

De mortieren der groote mogendheden. Beschrijving met schetsen van de bestaande mortieren bij de groote Europeesche mogendheden, met uitzondering van Duitschland, gevolgd door uitvoerige tabellen betrekkelijk de afmetingen en gewichten. (Archiv, Band XCVI, Heft 1 u. 2.)

Iets over de luchtweerstandswet. Het bedrag van den luchttegenstand bij snelheden van 140 tot 700 M., in de KRUPP'sche tabellen op grond van proeven vermeld, wordt getoetst aan de wetten van de 2de, 2½de en de 3de machten. De uitkomsten der berekening worden graphisch voorgesteld en hieruit wordt aangetoond, dat voor snelheden van 140 tot 300 M. de wet der 3de macht, voor 300 tot 400 M. die der 2½de macht en voor 400 M. tot 700 M. die der 2de macht geldt. (Archiv, Band XCVI, Heft 1 u. 2.)

Een methode om het schommelen van de lengte-as van het projectiel photographisch te registreeren. (Met schetsen.) Het grondtenkbeeld van den hiervoor dienenden toestel is, dat een zonnestraal door een zeer nauwe opening in den kop van het projectiel kan werken op een hierin geplaatste geprepareerde plaat, waarop de indrukken van het licht zichtbaar worden. (Archiv, Band XCVI, Heft 1 u. 2.)

De conservatie der geweren. Om het inwendige van den loop tegen den invloed van de vochtige lucht te beveiligen, wordt voorgesteld een blikken plaatje door middel van vaseline op de tromp te bevestigen. (M. W. Ver., Band XXXVIII, Heft 2.)

Beschouwingen over het vuren der artillerie over de voorste liniën heen. Bespreking van dit vraagstuk van een technisch standpunt. (M. W. Ver., Band XXXVIII, Heft 2.)

Het springen van het eerste gietstalen kanon van 6 inch (152,4 mm.) in Noord-Amerika. Deze vuurmond, uit *Bessemer*-staal gegoten en niet gesmeed, sprong bij het eerste schot met de volle lading (21,88 KG. bruin buskruit). (Mitth. A. u. G., Heft 2.)

Proeven met repeteergeweren in België. Kort bericht, overgenomen uit *La Belgique militaire*, omtrent de vergelijkende beproeving van de stelsels *Mannlicher*, *Nagant*, *Engh* en *Mausser*. Vergelijkende opgaven omtrent het Duitsche 11 mM.- en het Belgische 7,6 mM.-*Mausser*-geweer. (Mitth. A. u. G., Heft 2.)

De handvuurwapenen van 8 mM. in Oostenrijk-Hongarije. Zie onder IX.

De tijdbuizen der Russische artillerie voor brandtijden van 10, 12 en 16 seconden. (Met schetsen.) (Mitth. A. u. G., Heft 2.)

Schietproeven der artillerie-commissie te Thun. Mededeeling van den uitslag der proeven met een mitrailleur-*Gardner* van 7,5 mM. en een mitrailleur-*Maxim* van 11 mM. (Schw. A. u. G., N° 2.)

Bepalingen omtrent de eindkeuring van munitie door schietproeven. (Schw. A. u. G., N° 2.)

Rookvrij buskruit. Beschouwingen over den invloed van het *VEILLE*-kruit. (Génie civil, Deel XIV, N° 17.)

Pneumatische kanonnen. Beschouwingen over het kanon van *ZALINSKI*. (Génie civil, Deel XIV, N° 9.)

Snelvurende kanonnen. Volgens de *United Service Gazette* zouden met een snelvurend kanon, ontworpen door den heer *FLETCHER*, zonder rook en zonder knal projectielen met een springlading van ongeveer 50 KG. op vele mijlen afstand kunnen worden weggeslingerd. De vuursnelheid zou 1 schot per seconde zijn, terwijl de prijs slechts f 120.000 zou bedragen. (Génie civil, Deel XIV, N° 19.)

De terugloop bij het veldgeschut. Kapitein *PLACE* wil den vuurmond weder in batterij brengen door er een ijzeren schild aan te bevestigen, waarin een kleine opening tot doorlating van het projectiel is aangebracht. Na het afgaan van het schot zal de vuurmond terugloopen, daarna zullen de uitstroomende gassen tegen de genoemde plaat drukken en daardoor deze met den vuurmond weder vooruitbrengen. (Génie civil, Deel XIV, N° 19.)

Gietstalen kanonnen. Beproeving van een gietstalen kanon op 7 Febr. jl. Het is voor de Vereenigde Staten van Noord-Amerika vervaardigd door de *Standard Steel Casting Company of Thurlow*. Het kaliber is 15 cM., de lengte 4,95 M., het gewicht ongeveer 6 ton. Er werden in 19 minuten 8 seconden 10 schoten met een projectiel van 45 KG. gedaan; de aanvankelijke snelheid bedroeg 609 M., de gasdruk 2300 atmosferen. De blijvende verwijding van de kamer bedroeg bij de ligplaats van het projectiel 1,8 mM. (Engin., N° 1209.)

V. Militaire administratie en intendance.

De verplegingstactiek. De verplegingsdienst in tijd van oorlog is nog altijd gebrekkig georganiseerd. Onderzoek naar de middelen tot verbetering. (Wordt vervolgd.) (Sc. M., Jan. et Févr.)

VI. Geneeskundige en veterinaire dienst.

Gezondheidsstatistiek betrekkelijk het Oostenrijksche leger over December 1888. (Mitth. A. u. G., Heft 2.)

VIII. Militair onderwijs.

De wetenschappelijke opdrachten aan de hoogere krijgsschool. (*Vervolg.*) (Rev. d'A., Févr.)

Het nieuwe studieplan voor de Pruisische krijgsacademie. Mededeeling van den inhoud van dit door VON MOLTKE ontworpen studieplan. (M. W. Ver., Band XXXVIII, Heft 1.)

IX. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der infanterie.

De practische telemeter. Om in vreedstijd bij de oefeningen in het schatten van afstanden zeer snel te kunnen beoordeelen, in hoeverre men juist geschat heeft, wordt een zeer eenvoudig hulpmiddel aan de hand gedaan. Men heeft daarbij niets noodig dan 4 banden, elk 50 M. lang, aan beide einden voorzien van een ring om over de tromp van een geweer te worden geschoven. Het beginsel en de uitvoering der methode worden verklaard. (Sp. M., 15 Févr.)

Het nieuwe Deutsche exercitiereglement van 1 September 1888. Critisch overzicht van den inhoud. (*Wordt vervolgd.*) (Sp. M., 15 Févr. et 1 Mars.)

Schets van een reglement op de exercitiën der infanterie. (*Vervolg.*) (Sp. M., 15 Févr. et 1 Mars.)

De opleiding der recruten in 1888. (*Vervolg.*) Verdere beschouwingen over het nieuwe exercitiereglement. (Allg. M. Z., N^o. 11—12.)

Het schietvoorschrift voor de Italiaansche infanterie van 23 November 1888. Door de invoering van het repeteergeweer-Vitali is een nieuw voorschrift noodig geworden. De voornaamste verschillen met het vroegere reglement worden medegedeeld. (Allg. M. Z., N^o. 14.)

Over de veranderingen in de tactiek ten gevolge van de invoering van het repeteergeweer. Een algeheele hervorming der tactiek, zooals deze door het achterlaadgeweer in het leven werd geroepen, is van de invoering van het repeteerwapen niet te wachten. (M. W. Ver., Band XXXVIII, Heft 1.)

Het exercitiereglement voor de infanterie van het Deutsche leger. Beschouwingen, gegrond op een vergelijking tusschen dit reglement en het Oostenrijksche. (M. W. Ver., Band XXXVIII, Heft 1.)

De handvuurwapenen van 8 mM. in Oostenrijk-Hongarije, hunne ontwikkeling, ballistische eigenschappen en uitwerking. (*Vervolg.*) Bepaling van de elementen der gemiddelde kogelbaan van het repeteergeweer M. 1888; bepaling van de spreiding, den invloed van zijdelingschen wind op de afwijkingen van het projectiel met stalen mantel M. 1888, het doorboringsvermogen. Ballistische eigenschappen en uitwerking van het 8 mM. repeteergeweer M. 1888; terugstoot, trefkans, bestreken ruimte, gevechtswaarde uit een ballistisch oogpunt. (*Slot volgt.*) (Mitth. A. u. G., Heft 2.)

X. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der cavalerie.

Het gevecht van cavalerie tegen infanterie. (*Slot.*) Tactische studie, toegelicht door voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis. (Sc. M., Janv.)

Studie over de cavalerie. De werking der militaire scholen te St. Cyr en Saumur. (*Vervolg en slot.*) (Sc. M., Janv. et Févr.)

Gezichtspunten voor de oefening van grootere cavalerie-afdelingen. Uit het karakter van het cavaleriegevecht worden eenige beginselen

afgeleid, waarnaar bij de manoeuvres moet worden gehandeld. (Jahrb. A. u. M., Febr.)

Cavaleristische beschouwingen. Sabel of lans? (Jahrb. A. u. M., März.)

XI. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der artillerie.

Het artilleriepaard. (Slot.) Beschouwingen over de africhting van het artilleriepaard en de op dit onderwerp betrekking hebbende voorschriften. (Sc. M., Janv.)

Over de opleiding der artillerie. Pleidooi ten behoeve van de autonomie der batterij, voor zooveel de oefening van het personeel betreft. (Sc. M., Févr.)

Geschiedenis der artillerie in België. In een bijdrage tot de kennis van de geschiedenis der artillerie in België worden de eerste toepassingen van bommen besproken en verschillende historische bescheiden bijeengebracht, die daarop betrekking hebben. (Rev. b., 1888, Deel IV.)

De invloed van het worpvuur en de projectielen met brisante lading op de versterkingen. (Slot.) Bespreking van het jongste werk van den Generaal BRIALMONT door VON SAUER. (Jahrb. A. u. M., Febr.)

De taak der veldartillerie in het legerkorpsverband. Bespreking van de beginselen voor de leiding van het artillerievuur bij grootere troepenafdeelingen. (Vervolg en slot.) (Jahrb. A. u. M., Febr. u. März.)

Het vraagstuk der veldartillerie. (Slot.) De beschouwingen leiden tot het betoog, dat het vraagstuk niet opgelost kan worden door alleen het aantal batterijen te vermeerderen. Een nieuwe organisatie is noodig, waarbij op den voorgrond moet staan de verbetering der vredesorganisatie; terwijl ook de exercitiereglementen, alsmede de bewapening en uitrusting der manschappen wijziging behoeven. (Allg. M. Z., N^o. 6.)

Over de doelmatigste organisatie der artillerie te velde. Met het oog op de omstandigheid, dat binnen kort een nieuwe organisatie voor de artillerie te velde te wachten is en volgens de geruchten hierdoor nog geenszins zal worden bereikt, dat de vredesorganisatie voldoen zal aan de eischen van den oorlogstoestand, wordt aan de hand van het hoofdstuk „het gevecht der artillerie te velde” uit het ontwerp-exercitiereglement in beschouwingen getreden aangaande hetgeen voor een doelmatige organisatie gevorderd wordt. (Wordt vervolgd.) (Allg. M. Z., N^o. 15.)

Uit het Russische *Artillerie-Journal*. Mededeelingen aangaande de inspectiereis van den Generaal-Veldtuigmeester Grootvorst MICHAÏL NIKOLAJEWITSCH naar de westelijke grensvestingen. De tijdbuis mod. 87. (Met schets.) (Archiv, Band XCVI, Heft 1 u. 2.)

Het vermogen van het artilleriepaard. Vertaling van het hierop betrekking hebbende artikel in het Mei-nummer van de *Revue d'Art.*, 1888. Zie *De Mil. Spect.*, 1888, bladz. 395. (Archiv, Band XCVI, Heft 1 u. 2.)

Het Russische artillerie-spel van MURATOFF (met schetsen) heeft ten doel, het uitvoeren van correctiën bij het vuren met granaten en granaatkartetsen en de toepassing van de schietregels te beoefenen. Men bedient zich daartoe van een toestel, waarbij door aanwending der graphische methode de ligging der trespunten en de toevallige lengte-afwijking naar de eene of andere zijde van het gemiddelde trespunt met behulp van dobbelsteenen bepaald worden. De dobbelsteenen zijn zoodanig gemaakt, dat overeenkomstig de wetten der waarschijnlijkheidsrekening, de verschillende gevallen, die bij het schieten kunnen voorkomen, wel is waar niet in oneindige verscheidenheid, maar toch in voldoende

mate voor het doel der practische beoefening in beeld worden gebracht. (Mitth. A. u. G., Heft 2.)

Beteekenis en nieuwe organisatie der positie-artillerie. Overzicht van de nieuwe organisatie dezer artillerie in Zwitserland. Bestemming der positie-artillerie in het algemeen en van het daartoe behoorende geschut in het bijzonder. Beschouwingen over depots, mobiliseering, bespanning, beweegbaarheid en vervoer per spoor. (Schw. A. u. G., N^o. 2.)

De tactiek der artillerie in verband met onze manoeuvres in 1887. (Slot.) De geschutwerking. Resumé omtrent de taak der artillerie in het gevecht. (Schw. A. u. G., N^o. 2.)

XII. De krijgswetenschap met betrekking tot het wapen der genie.

Over electriche lampen voor militaire doeleinden. De inrichting dezer lampen en de voorwaarden, waaraan zij moeten voldoen. (M. W. Ver., Band XXXVIII, Heft 2.)

Oefeningen in de uitvoering van vernielingen bij de beide genie-regimenten in het jaar 1887. (Met schetsen.) Vernieling van hindernissen, muren, ijzeren voorwerpen, gegolfd plaatijzer en houtconstructies; ijsmijnen; uitbreken van gesteente. Proeven met het detoneerende vuurkoord. (Mitth. A. u. G., Heft 2.)

Detoneerend vuurkoord. In het Fransche leger worden thans proeven genomen met detoneerend vuurkoord van MAISSIN, bestaande uit een kern van gegraneleerd schietkatoen, omspannen met draad en bekleed met caoutchouc. De ontploffingssnelheid bedraagt 2000 M. per seconde. (Génie civil, Deel XIV, N^o. 19.)

Electrisch ontstekingstoestel van GELINGHEIM. Tot ontsteking van vuurgeleidingen wordt een mengsel van chloorzurepotasch en suiker boven met zwavelzuur bevochtigd asbest gehouden. Het in den vorm van een kogeltje gebracht mengsel wordt door het anker van een electromagneet tegen gehouden. Door aantrekking van het anker kan men de ontsteking van het kogeltje en daardoor die van de vuurgeleiding verkrijgen. (Dingler, Deel CCLXXI, N^o. 7.)

Electrische verlichting. Schetsen en beschrijving van een door de firma DAY SUMMER and C^o. vervaardigde inrichting voor verlichting van vaarwaters, enz. De projector is aan een der uiteinden van een, om een horizontale en om een verticale as draaibaren hefboom aangebracht. Het andere uiteinde draagt een vlakken spiegel. Bevindt de as zich in horizontalen stand, dan zijn spiegel en projector achter de voorgelegen borstwering gedekt. Door het einde, waaraan de projector, of wel dat, waaraan zich de spiegel bevindt, naar boven te brengen, kan het licht in willekeurige richting naar buiten worden geworpen. In het eerste geval verkrijgt men een krachtigen lichtbundel, in het laatste blijft de projector beter beschermd. (Electr. Zeitsch., N^o. 4.)

Electrisch ontstekingstoestel van WINAND. Bij dezen dynamotoestel wordt voor de ontsteking geen gebruik gemaakt van de openings-extrastroom, maar is een primaire en een secundaire wikkeling aangebracht. De verbreking der dikke geleiding wekt een inductiestroom in de dunne geleiding op, die voor ontsteking wordt gebruikt. (Electr. Zeitsch., N^o. 4.)

Gebruik van dynamiet voor de verdeeling van groote ijzer- en staalmassa's. Mededeelingen van HUGO MÜNCH over het verdeelen van gietijzerblokken van 1500—6000 KG. en van Bessemer-staalblokken van 1250—4000 KG. Per 100 KG. gietijzer werd 0,021 KG. en per 100 KG. staal 0,16 KG. dynamiet gebruikt. Bij een bronzen vuurmond van 14,000 KG. was 0,667 KG. per 100 KG. brons noodig. (Wochensch. der Oester. Ing. u. Arch. Ver., N^o. 7.)

XIII. Onderwerpen betreffende de marine.

De manoeuvres der Engelsche vloot in 1888. Overzicht van deze manoeuvres, waaraan enkele opmerkingen zijn vastgeknoot. (Int. Rev., März.)

Een in vergetelheid geraakte Oostzee-positie. Geschiedkundige aantekeningen omtrent de rol van het eiland Bornholm en de eilandengroep Aertholmen in de betrekkingen tusschen Zweden, Denemarken en Duitschland, alsmede omtrent de beteekenis, welke deze eilanden als maritieme positie in de toekomst zouden kunnen verkrijgen. (Int. Rev., März.)

Automatische mistsignalen. Beschrijving van de door BARKER voorgestelde signaaltoestellen, ontleend aan *Scientific American*. (Génie civil, Deel XIV, N°. 16.)

De Engelsche vloot. Beschouwingen naar aanleiding van de door Lord BRASSEY gehouden voordrachten over de sterkte der Engelsche vloot en het te gebruiken scheepstype. (Engin., N°. 1207, 1209.)

Reis door de Zuidzee-eilanden. (Vervolg.) Een reis door de Zuidzee-eilanden op een oorlogsschip door GUNS. (Engin., N°. 1207, 1208, 1209.)

Het rapport van de Engelsche marine-oefeningen. Beschouwingen naar aanleiding van het rapport over de gehouden manoeuvres. (Engin., N°. 1208 en 1210.)

Torpedobooten. Overzicht van de door den heer DONALDSON, lid van de firma JOHN. I. THORNYCROFT & C°. gehouden lezing en van de daarna gevolgde discussie. (Engin., N°. 1208.)

Nieuwe Engelsche schepen. Er zullen in den loop van dit jaar te Portsmouth twee gepantserde schepen van het *Trafalgar*-type en een kruiser van het *Pandora*-type op stapel worden gezet. (Engin., N°. 1209.)

Het gewicht van scheepsmachines. Beschouwingen naar aanleiding van de door den heer MARSHALL in de »North-East Coast Institution of Engineers and Shipbuilders» gehouden voordracht. (Engin., N°. 1210.)

Een nieuwe torpedoboot. Beknopte opgaven betreffende een door de firma DOXFORD and Sons gebouwde torpedoboot en de daarmede gehouden proeftochten. (Engin., N°. 1210.)

Onderzeesche torpedobooten. Opgaven betreffende de bij de Amerikaansche regering ingekomen inschrijvingen voor de levering van onderzeesche torpedobooten. (Engin., N°. 1210.)

De zeemacht der Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Opgaven betreffende de grootte en bewapening der te vormen nieuwe oorlogsvloot, overgenomen uit de *New-York Times*. (Sc. Am., Suppl. N°. 684.)

XIV. Krijgsgeschiedenis.

Geschiedkundige mededeelingen. Bespreking van de navolgende geschriften: RÉTHORÉ, *Historique du 92me régiment d'infanterie*. — GÉNÉRAL PIERRON, *Comment s'est formé le génie militaire de NAPOLEON 1er*. — ALBERT DURUY, *Etudes d'histoire militaire sur la Révolution et l'Empire*. — GABRIEL THOMAS, *Du Danube à la Baltique. Descriptions et Souvenirs* (Sp. M., 15 Févr. et Mars.)

De grensregelingen met China. (Vervolg.) Historisch overzicht, aanvangende met het jaar 1858. (Sc. M., Janv.)

Geschiedenis der nieuwe regimenten. (Vervolg.) Korte historische mededeelingen omtrent de vroegere regimenten, die dezelfde nummers hebben gedragen als de bij de wet van Juli 1887 opgerichte. (S. M., Févr.)

Mededeelingen over Pruisen in 1806. Bespreking van de 10de aflevering der *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften*. (Jahrb. A. u. M., Febr.)

De tweede periode van den Rijnveldtocht van 1793. (*Vervolg en slot.*) Het verloop van dezen veldtocht volgens de in het archief van Marburg berustende aantekeningen van den Kolonel SCHREIBER. (Jahrb. A. u. M., Febr. u. März.)

Het 200-jarig bestaan van het grenadier-regiment König FRIEDRICH I. Korte mededeelingen uit de geschiedenis van dit regiment, een der oudste van het Pruisische leger. (Jahrb. A. u. M., März.)

De slag bij Torgau, 3 November 1760. Beknopt overzicht van den veldslag, gevolgd door eenige critische beschouwingen. (Int. Rev., März.)

NAPOLEON als veldheer. (*Vervolg.*) Studie, naar aanleiding van het werk onder dezen titel van den Kapitein Graaf YORK VON WARTENBURG. (*Slot volgt.*) (Int. Rev., Mars.)

De veldtocht der Engelschen tegen Tibet in 1888. Beknopt overzicht van de aanleiding tot, en den loop van deze expeditie. (Int. Rev., März.)

De veldtochten van 1796 en 1815. Ongunstige beoordeling van een hierover verschenen opstel in het eerste bijblad van het *Militär-Wochenblatt*. (Allg. M. Z., N^o. 41.)

XVII. Staatskunde. Staatsrecht.

De neutraliteit van Zwitserland in hare tegenwoordige betekenissen. Alvorens dit onderwerp te behandelen, wordt een denkbeeld gegeven van het begrip der verschillende soorten van neutraliteit. (*Wordt vervolgd.*) (Schw. A. u. G., N^o. 2.)

XVIII. Onderwerpen van gemengden aard.

Veertiendaagsche kroniek. De opklimmende traktementen voor de kapiteins. — Het gebrek van te veel praten door commandeerende generaals. — Ontevredenheid op de polytechnische school wegens het inkrimpen der vergunningen tot het bijwonen van feesten. — Gebreken van het tegenwoordige bevorderingstelsel. — Het uitsluiten van de gepensioneerde officieren van het lidmaatschap van den Cercle militaire. (Sp. M., 15 Févr.)

Veertiendaagsche kroniek. De ministerieele stabiliteit. — De dagbladen over de straffen, opgelegd aan de élèves der polytechnische school. — Het voornemen tot regeling van het bedrag van het pensioen naar de dienstjaren. — Het afschaffen der kadermanoeuvres. — De verdraging in het verschijnen van de vervolgstukken op het exercitiereglement van 3 Januari 1889. — De quaestie van het wederinvoeren van de lans. (Sp. M., 1 Mars.)

Verscheidenheden. Frankrijk: Wijzigingen in de organisatie der artillerie. — Engeland: Inrichting van het vermoedelijk in te voeren nieuwe veldgeschut. — Oostenrijk-Hongarije: Mobiele afdeelingen van het belegeringspark. — België: Proeven met repeteerwapenen. (Rev. d'A., Févr.)

Militaire herinneringen aan Moskou. Beschrijving van eenige militaire merkwaardigheden in de oude Russische hoofdstad. (Jahrb. A. u. M., März.)

Italiaansche correspondentie. Overzicht over de spoorwegwet en de oorlogs- en marine-begrotingen voor 1889/90. (Int. Rev., März.)

Bij gelegenheid van den 27sten Januari 1889, den verjaardag van Keizer WILHELM II. (Allg. M. Z., N^o. 8.)

Een Keizerlijk verjaardagsgeschenk aan het rijksleger. Bij gelegenheid van den 30sten verjaardag van den Keizer zijn aan een groot aantal regimenten de namen van beroemde Duitsche vorsten of veldheeren gegeven. De hierop betrekking hebbende legerorder wordt medegedeeld. (Allg. M. Z., N^o. 9—10.)

Over den materieelen toestand van den officier. De herhaalde klachten in de pers over slechte bezoldiging van de officieren acht men ongegrond. Er zijn tal van middelen aan te wijzen om hun toestand te verbeteren, zonder verhooging van de traktementen. Deze middelen zijn: vrije geneeskundige behandeling voor het gezin, vrij medicijnen, reductie van spoorwegvracht voor officieren, die met een verlof pas reizen en een regeling van de traktementen naar het aantal dienstjaren. (Allg. M. Z., N°. 8—10.)

Kroonprins RUDOLF van Oostenrijk-Hongarije. Beknopt levensbericht. (Allg. M. Z., N°. 10.)

Verscheidenheid. De rang- en kwartierlijst van het Koninklijk Pruisische leger voor 1889. — Kroonprins RUDOLF van Oostenrijk. Een woord te zijner nagedachtenis. (Allg. M. Z., N°. 11, 14.)

Verscheidenheden. Het Turksche infanterie-repeteergeweer M. 87 (kaliber 9,5 mm). — Spreekhoorns en zelflichtende compassen voor nachtelijke oefeningen. — Nieuwe kaart van Rusland. — De electrisch bestuurbare torpedo van NORDENFELT. — Fabricage van geweren in 't groot. — Zelfontleding van melk. — Bevrozingskamers voor conserveering van vleesch. — Vuurtoren op het eiland Wight. — De hoogste schoorsteen in de Vereenigde Staten (102 M.). — Het grootste weegtoestel der wereld (in de fabriek van KRUPP; draagvermogen: 100.000 KG.). — Nieuw geopende spoorwegen in Italië. (Mitth. A. u. G., Heft 2.)

Verscheidenheid. De manoeuvres der artillerie in de legerplaats te Chalons. (Schw. A. u. G., N°. 2.)

Verscheidenheden. Mortieren ten behoeve van het veldleger in Oostenrijk. — Proeven der fabriek van KRUPP met nieuwe buskruitsoorten. (Archiv, Band XCVI, Heft 1 u. 2.)